

Verhalen met een knipoog of met een kwinkslag? Het Woord is aan de lezer.

In dit boek bundel ik mijn christelijk religieus getinte verhalen. Na een aanvankelijk 'normaal' begin sluipt absurditeit en ontregeling in veel vertellingen, net als in het Evangelie. Net als in het dagelijks leven.

Deze bijbel is geen gezellig weglesboek. De blijde boodschap komt pas na herhaalde lezing in het hoofd, in het hart, of in droog zand.

*Pater Willehad Kocks: Permanent feest der herkenning.
Zuster van Liefde Eyoum Ekolo: Missie geslaagd.
Pater Edward Schillebeeckx: Waardige afrekening met volksdevotionele misverstanden.
Moeder overste Maria Dolorosa: Smartelijke toewijding aan mystiek Lichaam.
Lekenbroeder Joseph Nieters: De bedrieglijke eenvoud van een geruisloos man.*

Ter Verpoozing, Peize
ISBN 978-90832519-9-8
www.nedersaksisch.org

Na de preek

Na de preek

Religieus getinte verhalen met een knipslag

0



Gerard Stout

GERARD STOUT

ISBN 978-90832519-9-8
NUR 303
Ter Verpoozing, Peize (NL)

© Gerard Stout
Opmaak: Gerard Stout

www.nedersaksisch.org

Laat dit boek achter in een mini-bibliotheek, als u dat wilt.

Druk: Biblion, Zoetermeer
uwboekingoedehanden.nl
Eerste druk oktober 2022

Neem de verhalen gerust over. Graag met bronvermelding.



Na de preek

Religieus getinte verhalen met een knipslag

Gerard Stout



Ter Verpoozing

Inhoud

Rosarium	5
Hé Witte	19
Reiger	32
Erica waer besto bleven?	45
Onbevlekt ontvangen	59
Vurige tongen	75
Noenmaal	78
Mandielig	88
Goof Petreaus	95
Een dorp als geen ander	113
De varkens	120
Taxus	126
De Fuik	132
Verantwoording	142
Auteur	144

Rosarium

De laatste jaren voelde ik me als een reiziger die een verkeerd pad had ingeslagen, maar dat al zo lang gevolgd had dat terugkeer niet meer mogelijk was.

Een betere openingszin voor mijn verhaal had ik niet kunnen verzinnen. Ik leen deze zin uit *Op leven en dood*. Anna Blaman, de schrijfster van deze existentialistische roman – waartoe zijn wij op aarde? –, was van de andere kant, de verkeerde kant heette dat in de jaren vijftig. Ik ben ook van de andere kant, al ligt mijn eenkennigheidsgrens wat mijn geaardheid aangaat niet als *Rust zacht* in een granieten grafsteen gebeiteld. Ik ben op vele markten thuis. Te veel misschien. Johan is de naam.

Ik was – net als mijn vader voor mij – dominee op het Hogeland. Doopsgezind, vrijzinnig, een van de eerste protestantse geloven met God op de achterbank. Als zoon van mijn vader ben ik gepokt en gemazeld in theologie en in duiding van de zin van voor- en tegenspoed in het leven. Korter dan mijn bedoeling was heb ik vanaf de kansel het Woord verkondigd. Ik zeg niet het Woord Gods. Het Woord. Mijn Woord. Na mijn terugreden gebruik ik het Woord, naast al die andere woorden, vooral in bijzinnen, bij zaken die er weinig toe doen. Welbeschouwd doet het leven er niet toe, enkel woorden blijven. En dan nog: een man is een man, en een woord is een woord; voor zolang het duurt. Het doet er niet toe of iemand luistert, leest of schrijft. Het leven voltrekt zich achter de coulissen – buiten gehoorafstand van de kansel – in al zijn bizarheid zonder dat wij weet hebben van de chaos die ons omringt, dat is mijn duiding. Mensen denken daar verschillend over. Gelukkig maar.

Ik ben niet langer dominee. Exegese heeft me in mijn leven niet geholpen. Tegenslagen hebben me uit het ambt gestoten; noch mijn verstand, noch mijn man, noch mijn god konden me redden. Welbeschouwd hebben mijn verstand en mijn god mij buiten de wereld, buiten het “volle” leven geplaatst. Ik was gevangene van

mijn overtuigingen, van mijn trouw. Als ik terugblik zie ik, dat, als ik een munt omhoog gooide en opving, tegen de regels van het universum, telkens “kop” boven kwam. De keerzijde van mijn trouw bleef buiten beeld. Mijn passie hield me in een wurggreep. Ziende was ik blind, om in Bijbelse termen te spreken.

Mijn man plaats ik niet langer in het beklagdenbankje. Na jaren “aan kop” heb ik mezelf veroordeeld. Ik heb mezelf zonder strafoplegging vrijgesproken van wat me is overkomen. Mijn man heeft zijn best gedaan om even vaak “kop” als “munt” te gooien, maar mijn ziel leefde in mijn hoofd zonder besef van mijn lichaam. Mijn man was niet van hoofdzaken. Hij was van rozen, van veredelde Engelse rozen van David Austin.

Naast melancholie heeft cynisme tegen mijn wil een plaats in me veroverd, al weet ik dat voor anderen goed te verbergen. Mijn ongemak is mijn particulier bezit. Ik voel het niet langer als mijn taak vervreemding en chaos te bezweren; niet voor mezelf, niet voor anderen. Elk mag zijn eigen weg vinden in het labyrint van het bestaan. Ik ga nog even door met mijn filosofische beschouwingen. Zonder kader, zonder raamwerk, zonder meanderende praatjes krijg ik geen greep op gebeurtenissen die zich aan me voltrekken. Ik heb taal, woorden en zinnen nodig om mezelf te verhelderen. Mijn verhaal is een beslagen spiegel. Het kost tijd en aandacht om mijn verhaal te duiden en te begrijpen. Straks vertel ik hoe mijn belevingen in de praktijk vorm hebben gekregen. Na mijn cerebrale hoofdzaken vertel ik het verhaal van mijn lichaam. Eerst kop, dan munt.

Jonathan staat op mijn geboortebewijs. Jo-Nathan: door God gegeven, dankzij tussenkomst van mijn vader en mijn moeder. Liberaal ben ik opgevoed, in harmonie met mijn familie en met de natuur. Het Hogeland als het raamwerk van mijn leven, schaars bevolkt platteland, vruchtbare klei veroverd op de Waddenzee, met oneindige leegtes die ik in mijn jonge jaren vooral als ruimte heb ervaren. Zelf nadenken, oprechtheid hoog in het vaandel, gepaste aandacht voor de gedrevenheid die in me huist. Niet bang zijn, niet bang zijn voor angsten.

Mijn geardheid, die ik enkel noem om mijn verhaal te kunnen vertellen, heb ik nooit als een misverstand ervaren. Ook op school

wisten mijn klasgenoten dat ik, als het om diepgaande gesprekken en seks ging, een voorkeur had voor jongens. Ieder moest zelf weten wat hij of zij wilde. Zo denk ik er nog steeds over. Al vroeg besepte ik dat ik mezelf niet had gemaakt. Mijn leven was als een huis dat ik niet zelf had ontworpen; een huis onder architectuur van een belangeloze, ongeïnteresseerde, onbekende, niet-bestaande buitenstaander. Een huis met bijzondere, opvallende en verborgen kenmerken. Een huis met meerdere verdiepingen, met meerdere kamers, met een patio, met een souterrain, een kelder, een zolder. Een villa met een ontvangsthall en een brede trap naar een vide en naar de ruime bovenkamer. Een huis met een slaapkamer, badkamer en een meterkast. Een onderkomen met een achterdeur en luiken voor vensters. Met in de achtertuin een schuurtje en een blokhut, een tuinhuisje voor een andere blik op mijn woning. Mijn bestaan zag ik als een huis om te verkennen en te ontdekken. Mijn bestaan vroeg aan mij om het huis in te richten, te bewonen. Het was geen huis om te verhuren, te verlaten of te laten verkrotten tot een onbewoonbaar verklaarde woning. Mijn huis was geen kraakpand.

In de korte tijd dat ik vanaf de kansel het Woord verkondigde, nu alweer een jaar of zes geleden, woonde ik met Johan – mijn ex-man heette ook zo – in de pastorie. Op de pastorie, in de volksmond. Op het Hogeland. Mijn gemeente sprak een eigen taal. Lidwoorden ontbraken veelvuldig en voorzetsels wisselden van plaats met afgesproken plek in de standaardtaal. Op het Hogeland waren meer eigenaardigheden gemeengoed.

Ieder spreekt een eigen taal. Enkel op het oog lijkt enige uniformiteit aanwezig. Wie beter kijkt ziet een oneindige verscheidenheid. Die verscheidenheid tref ik ook in mezelf aan. Van dichtbij bekeken ben ik niet eenduidig, niet consequent. Trouw aan mijn eigenheid kent vele variaties, minstens zoveel als het huis van mijn vader, als mijn huis, kamers telt.

Johan, mijn ex, ook homo, had geen voorkeur voor het woord. Mijn man was van de Daad. Ik schreef Daad altijd met hoofdletter om hem - mijn man - te laten zien dat Woord en Daad gelijkwaardig zijn. Er zijn Denkers en Doeners. Ik ben Denker; daarom paste dominee goed bij me. Toch heb ik de kerk verlaten, dat heeft zijn redenen. Ik ga niet over mijn afvalligheid uitwijden, daar is niemand mee gediend. Johan niet, de gemeente niet, God niet. Ook voor mezelf heeft het geen zin mijn kerkverlating

nogmaals van dichtbij te beschouwen. Iedere keer als ik mijn scheidingsverhaal vertelde werd het anders, op het laatst wist ik niet meer welke waarheid de echte was. Elke waarheid is op het juiste moment de echte. Waarheid is, net als werkelijkheid, een onhandig en ongemakkelijk pad. Een eindeloos kronkelpad dat weinig lijkt op de zeedijk achter de kerk.

Johan is hovenier en rozenkweker. Alle varianten van David Austin heeft hij op voorraad. Gele, witte, dubbele, stokrozen, struikrozen, klimrozen, geurige en geurloze rozen. Vrijwel alle varianten in zijn rosarium zijn resistent tegen meeldauw, blackspot, roest, tegen ziekteverwekkende schimmels, bacteriën en bladrollers. De rozen zijn met succes veredeld. In kerken en moskeeën is die veredeling naar het ware geloof al eeuwen gaande, zonder bemoedigend resultaat. En wat de mensheid aangaat; *survival of the fittest* is door de vooruitgang niet meer van toepassing. Selectie is een illusie. Iedereen is goed bevonden. Niet elke roos haalt tuin of vaas.

Drie jaar geleden, drie jaar alweer, kreeg ik een brief van Johanna & Johanna. Mijn ex ontving dezelfde brief met aanhef: *Lieve Johan*,. Vriendinnen van mijn generatie. Erfenis van mijn predikbeurten. Johanna en Johanna waren trouwe lidmaten en graag geziene gasten in het rosarium. Beiden van de vrouwenliefde, als eerste voorkeur. Wij, Johan en ik, vonden dat in het begin wel grappig. Twee koppels met vergelijkbare geaardheid, met vergelijkbare roepnamen. Toeval. Het woord toeval heb ik uitgebannen. Te flauw als het om opmerkelijke gebeurtenissen gaat. Toeval wil ik nog wel eens gebruiken in de betekenis van iets dat me toevalt, voor iets dat ik ongevraagd krijg en niet kan weigeren.

Met Johan heb ik voor mijn doen een goede verstandhouding bewaard. Niet dat we elkaar regelmatig zien, dat ook weer niet; immers, aan alle liefde komt een eind, al weet ik door observatie dat veel paren in het misverstand van de liefdevolle verbintenis blijven volharden, soms tegen beter weten in, vaker door gemakzucht, luiheid of uit verveling. Aan meningen heb ik geen gebrek.

Tweemaal per jaar sturen Johan en ik elkaar een ansichtkaart. Mijn ex stuurt op vaderdag een kaart met rozen. Met kerstmis stuur ik een ansicht met een geboortespreuk. De verjaardagen

vergeten we niet. Twee kaarten per jaar is het maximum. Eén kaart als boetedoening en één als verzoening, voor wat niet is te repareren. Zo voel ik dat. Bij Johan is dat beslist anders. Sinds mijn scheiding van kerk en van Johan gebruik ik het woord liefde niet meer. Ik weet niet meer wat het woord betekent. Vaag vermoed ik dat ik de werkelijkheid van mijn weerloze eenzaamheid niet onder ogen durf te zien. Uit zelfbescherming wil ik liefde niet kennen.

Lieve Johan, De aanhef van de brief maakte al een verlangen duidelijk. De vrouwen wilden iets van ons, om beter te worden dan ze al waren. Johanna & Johanna wilden een kind, schreven ze. Beter: ze wilden elk een kind en, zoals Johanna de Lelijke het formuleerde: “Aangezien vegetatieve voortplanting van de mens nog niet mogelijk is moeten we uit nood, tegen onze zin, naar een man, of naar mannen uitwijken.” “Zaad ontfutselen”, schreef Johan op een rozenkaart terug. – Ik kreeg een kopie. – Johan is een man van weinig woorden. Op de ansicht stond geen aanhef, geen *Lieve Johanna*. “Zaad ontfutselen”, schreef hij. Op de kwekerij deed hij niet anders, al was hij ook bekwaam in enten, stekken, splitsen en in scheuren van struiken. De plantenwereld vond hij in dat opzicht superieur aan de dierenwereld. Zaad in de plantenwereld droeg alle leven in zich. Zaad in de dierenwereld had aan zichzelf niet genoeg. Zonder eitjes was mannaanzaad niet meer dan een onsmakelijke lobbige zeepachtige vloeistof met een hoge pH.

Johan - mijn ex - hoefde niet lang na te denken over een antwoord; man van de Daad als hij was. Ik had enige bedenktijd nodig. Hoe zit het met erkenning van het vaderschap, welke verantwoordelijkheden komen op mijn bord? en meer van die vragen waar reguliere echtparen met een kindwens niet of nauwelijks bij stilstaan. Ik vluchtte in trivialiteiten om niet onder ogen te zien wat ik allang wist. Er lag geen ander pad voor me.

Johanna & Johanna hadden voorwerk gedaan. Ze woonden al twee jaar onder hetzelfde dak en hun maandstonden waren dankzij geur- en lokstoffen uit poriën en andere lichaamsopeningen tot op het uur op elkaar afgestemd. De regelmatig menstruerende vrouwen wisten op de dag nauwkeurig het moment van de eisprongen.

Ik zat naast Johan – mijn *Lieve* ex – op de tweezitsbank. De serredeuren waren opengeschoven. Mezen en mussen lieten zich

horen. Merels joegen elkaar na en verdedigden hun territorium. Op de andere tweezits, haaks op de onze, leunden de vrouwen teder tegen elkaar, als wilden ze elke twijfel aan hun oprechtheid uitbannen. De roze hemel was dichtbij. Johanna de Schone, de lichamelijke, boog naar haar vrouw en zoende Johanna de Lelijke, de intellectuele, in haar hals zonder te blozen. Het was de dag van de ei-sprongen, de dag van lijfelijke koestering en vergetelheid. Voor Johan – mijn ex –, gewend aan daden, had de voltrekking van de bevruchting geen maand uitstel nodig. Hij had ter plekke zijn zaad willen doneren, in een theekopje als stekbakje, of rechtstreeks op de natuurlijke manier aan de eitjes willen toevoegen. Ik niet. Ik wilde er een maand over nadenken, of twee maanden. Ik zag de blik van Johan. Ik las zijn gedachte: “Jij weer.”

‘Wat het begin van jullie vaderschap aangaat, de uitvoering van de conceptie,’ zei Johanna de Lelijke, ‘hebben we het volgende bedacht.’ Ik weet nog de brede warme glimlach op haar gezicht. Johanna de Lelijke, zo noemde ik haar in gedachten om haar te onderscheiden van haar vrouw – Johanna de Schone –. Johanna de Lelijke, nu, was ook Denker en lag me nader aan mijn hart dan Johanna de Schone. Van lichamen, ook van mijn eigen lichaam, zijn hersens me het dierbaarst. Als een van de weinige mannen draag ik een fietshelm als ik onderweg ben.

Wat Johanna de Lelijke had bedacht deed me in lachen uitbarsten. Nu ben ik niet zo van de lach, maar haar gedachte vond ik dermate grappig dat ik een lachbui niet kon tegenhouden. Achteraf was de lach meer uiting van mijn zenuwachtigheid, of van mijn angsten, dan van mijn vrolijkheid. Misschien raakte ze aan een stil verlangen, of aan pijnlijke tegenslagen die ik had opgeborgen. Hoe dan ook. Ik ging de drempel over. Ik stemde toe. We maakten een afspraak. Twee maanden later zouden we elkaar treffen in mijn voormalige pastorie op het Hogeland. De pastorie was inmiddels een *Bed & Breakfast* onder de naam *Domies Toen*, de tuin van de dominee als extra attractie bij een meditatief verblijf op het Hogeland. Een tuin rond de kerk met stinzenplanten tussen grafzerken en een kruidentuin voor liefhebbers van culinaire hoogstandjes met een biologische invalshoek. En dat alles in een weidse omgeving met natuurlijke geuren van land en Waddenzee. De brochure beloofde een hemel op aarde.

Wat lichamelijkheid aangaat ken ik geen remmingen. Preutsheid is me vreemd en het lichaam van Johan – mijn ex – had geen geheimen voor me. Johanna & Johanna hadden ook geen geheimen. De vrouwen zouden elkaar in aanwezigheid van de donoren bevruchten, met ons sperma. Penetratie zou vooralsnog achterwege blijven; konden we achter de hand houden, grapte Johanna de Schone. Met nog onbenoembare gevoelens keek ik uit naar de seance. De magie van voortplanting binnen handbereik, toeschouwer bij sprongen in het duister. De eitjes van Johanna en Johanna sprongen. Vanaf de achterbank mocht ik het volle leven aanschouwen. Ik werd nieuwsgierig en tegelijkertijd bespeurde ik een zekere terughoudendheid. Ik had wel eens een vrouw naakt gezien, ook van dichtbij, maar tot aanraking van de rozetten was het nooit gekomen. Het naakte onderlijf, de gespreide benen, riepen veeleer een beeld op van mijn moeder, een herinnering, die ik niet kon hebben, aan mijn eigen geboorte. *Lorigine du monde*, het schilderij van Courbet kwam voor mijn geestesoog, al leek de werkelijkheid van de beide Johanna's – zou ik spoedig ontdekken – in de verste verte niet op dat schilderij.

Op de eikenhouten keukentafel van de pastorie – de B&B – lagen rondom een pastelgroene vaas; een keramieken soepterrine met een keur aan David Austen-rozen, handdoeken, theedoeken, tissues en een injectiespuit gereed. Het was een spuit zonder naald, uiteraard, geschikt om met warme chocolade *voor de jarige* op een slagroomtaart te schrijven. De werkwijze – geslachtelijk verkeer met een hulpmiddel uit de besteklade – kwam me wat gekunsteld voor, en dat was het ook.

Johanna de Schone en Johanna de Lelijke waren voor de gelegenheid gekleed in lange halfdoorzichtige crèmekleurige ponnen. Ik moet zeggen dat ik ondanks mijn voorkeuren toch enige opwindning voelde door de stijve spitse borsten van Johanna de Lelijke in haar pon.

Johanna de Schone, vooral wat haar gezicht aanging – haar brede heupen verstoorden lichtelijk de balans – pakte zonder dralen een avondmaalsbeker uit de keukenkast. Ik glimlachte, en na mijn glimlach betrok mijn gezicht. Wijn en brood, bloed en lichaam. Ik schudde mijn hoofd om mijn gedachten weg te jagen.

'Jullie,' ze knikte naar Johan en mij, 'hoeven je niet helemaal te ontkleden, als jullie dat niet willen, maar wij hebben liever dat

jullie net zo naakt en puur zijn als wij.' Ze reikte ons handdoeken om op te zitten. Er was geen noodzaak om het lid vooraf te wassen – dat had ik thuis al gedaan – of te parfumeren. Johanna de Lelijke druppelde uit een flacon baby-olie op onze eikels en handpalmen. Heel attent. Ze maakte het bandje rond de halsopening los en liet de pon rond haar voeten zakken. Johanna de Schone volgde.

We mochten onze voorkeuren uitspreken aangaande stimulantia en wijze van uitvoering van de vrijwillige donatie. Mannen onder elkaar mochten we van elkaars vaardigheden gebruikmaken, als we dat wilden. We hadden immers een gedeeld verleden. Ik had geen speciale wensen. Hulpmiddelen waren voor mij overbodig. De ceremonie zou zich in alle zakelijke openheid voltrekken. Zaadwinning en bevruchting waren geen reden voor valse of andere schaamte. Plezier was meegenomen, maar niet noodzakelijk. Johan – mijn ex – had er geen probleem mee. In zijn rozentuin voltrok immers ook alle vermeerdering zich in het volle daglicht. Ik had er graag wat langer over willen nadenken, maar voor ik opnieuw nodeloze en nutteloze bezwaren kon verzinnen tegen het onvermijdelijke stond Johan – mijn ex – naakt naast me. Ik moet zeggen, ondanks onze scheiding van lichaam en vooral van geest; was zijn hovenierslichaam een feest der herkenning, en alsof het een Pavlov-reactie betrof, ook na zes jaar, reageerde mijn lichaam heel vertrouwd. Mijn geest werd overwoekerd door mijn onderbuik. Ik had A gezegd, het pad van het alfabet zou ik volgen, misschien niet tot de Omega, maar wel voorbij halverwege de letterreeks.

Details laat ik achterwege. Er is niet veel romantiek aan wederzijdse masturbatie. Verzameling van ejaculaat in een avondmaalsbeker veroorzaakte geen spanning of bijzondere opwinding, althans niet van mijn kant. Mijn jaren als dienaar van het Woord waren daar wellicht debet aan. De kans op morsen is met zo'n ruime kelk heel klein. Johanna de Schone roerde met een zilveren lepel door de 'oogst op gouden bodem' voor Johanna de Lelijke – tongpunt tussen haar volle lippen – de chocoladespuit langzaam volzooog. De vloeistof met miljoenen spermatozoën was nogal lobbijg en liet zich niet gemakkelijk door het nauwe buisje opzuigen.

Johanna de Schone schoof de terrine naar de zijkant, legde een handdoek op de tafel en vleide zich als eerste ruggelings naast de

rozen. – Ongetwijfeld een attent gebaar van Johan, mijn ex. – De Schone trok haar benen op. Johanna de Lelijke stond aan de korte kant van de tafel. De coïtus, als ik dat zo mag noemen, met de spermaspuit was van alle romantiek gespeend. De handelingen deden me het meest denken aan kunstmatige inseminatie van koeien, met dit verschil dat niet de onderarm maar enkel de spuit om beurten bij de Schone en de Lelijke naar binnen ging. De ei-zandloper was in deze eeuwigheid de maat der dingen. Elk bleef drie minuten op de rug liggen voor ze van de tafel opstond. Details laat ik graag achterwege. Wel dacht ik: Waarom moet ik dit zien? En: Ik hoop dat deze herinnering door een andere wordt overtroffen. Terwijl de Johanna's slipjes en ponnen aantrokken schoof Johan – mijn ex – de terrine met rozen over de donkere plek op het eiken.

'We zullen nooit weten wie de vader van onze kinderen is. Johan of Johan,' grijnsde Johanna de Schone aanminnig. Ze zette de zandloper op de rand van de wasemkap en plaatste de avondmaalsbeker met de spuit in de gootsteen. "Net wat je wilt geloven," dacht ik. "Er bestaan DNA-testen, als het kind wil weten wie de verwekker is, biedt een wattenstaafje met wangslim uitkomst. Maar," dacht ik, "misschien zou het beter zijn als geen enkel kind de naam van de vader zou kennen." Ik zweeg. Ik was een man van het Woord. Ik wist wie de vader van de kinderen zou zijn. Ik trok mijn sokken aan.

Johanna de Lelijke zette een menora naast de rozen en stak kaarsen aan. We zwegen. De zandloper op de wasemkap liet de tijd voorbijgaan.

'De bevruchting is als een executie,' zei Johan – mijn ex – terwijl hij zijn zwartleren broek dichtknoopte. Drie minuten waren voorbij. 'De vergelijking is misschien niet gepast, maar zo zie ik het. Ik mag het toch wel zeggen?' Hij strikte de riempjes van zijn zwarte motorlaarzen.

'Executie betekent uitvoering,' zei ik. 'Spreek vrijuit. We hebben zojuist de uitvoering meegemaakt. We hebben de opvoering gezien.' Voor ik was uitgesproken realiseerde ik me dat juist dit soort wijsgerigheden van mij het eeuwige verbond met Johan in de weg hadden gestaan. "Met jou," had hij, zijn hand plat op zijn hoofd, gezegd, "met jou – hij doelde op mijn hersenen – durf ik niet aan een familie te beginnen." Voortplanting en

vermenigvuldiging zou hij tot rozen beperken. Mijn intellect en mijn godsvrucht was hem steeds meer tegen gaan staan. Ik liet hem met tegenzin gaan. “Met hem, alleen met hem,” dacht ik na de scheiding, “met hem een gezin, nooit met een ander.” Mijn teleurstelling vrat zich in mij vast. “Jij, jij kunt niet voelen,” had hij geschreeuwd. “Denken, jij denkt jezelf nog eens het gekkenhuis in.” Ik hoorde wat hij schreeuwde. Ik begreep zijn verontwaardiging niet. Welbeschouwd heb ik hem zijn vertrek, zijn afwijzing van mijn liefde voor hem, nooit vergeven. Johan heeft mijn liefde vermoord.

‘Een terdoodveroordeelde staat geblinddoekt met zijn rug tegen de muur,’ vervolgde Johan – mijn ex-. Het was alsof hij mijn exegeese niet had gehoord, althans niet had geregistreerd. Net als zes jaar geleden.

‘Op tien meter staan zeven schutters met een geweer in de aanslag. Slechts één geweer bevat een kogel, de andere zes zijn geladen met losse flodders.’ Zijn hand gleed naar zijn kruis. ‘Na het “Vuur” weet niemand van de schutters wie de veroordeelde in het hart heeft geraakt. Ieder kan zeggen dat een ander de moordenaar was.’ Ik verbeeldde me dat hij in zijn kruis kneep. Tegen mijn wil voelde ik zijn greep.

‘Grappige vergelijking,’ zei Johanna de Lelijke. ‘Ik was niet geblinddoekt. Ik heb gekeken en gevoeld. Jullie zijn de vader.’ Johanna trok haar pon strak over haar knieën.

‘Er is geen weg terug. De race is gelopen.’ Ze zoende naar de hemel. Gelukkig, dacht ik. Je zocht Onze-lieve-heer. Gelukkig zoen je me niet.

Ik glimlachte. De zwemtocht van de zaadcellen tegen de stroom in was nog gaande. De marathon naar de eicellen duurde nog voort. Velen zijn geroepen, dacht ik. Twee zijn uitverkoren. Johanna de Schone kwam blootvoets naar me toe. Ze pakte mijn handen. Ik liet me omhoogtillen van de kerkbank. Ze duwde haar spitse stijve borsten tegen me aan en kuste me op mijn mond. ‘Je wordt bedankt,’ hoorde ik. Ik weet niet wat ze heeft gezegd. Johanna de Lelijke volgde. Ik sloeg mijn armen om haar schouder. Ja, dacht ik, ja, ik heb wel gevoel. Dat weet ik. De Lelijke kuste me op mijn mond en hield mijn lippen vast tussen haar tanden. Toen ze me losliet zag ik Johan naar me kijken. We knikten. Ik zoende hem niet. Hij maakte geen aanstalten mij te kussen.

Ik heb een zwak voor intelligente mensen, of ze nu man of ze nu vrouw zijn. Een intelligent mens herinnert me eraan dat ikzelf ook met enig verstand begiftigd ben. Domheid is niet mijn sterkste kant. Een intelligente vrouw – vandaag was dat Johanna de Lelijke – streefde mijn ijdelheid en mijn zelfingenomenheid. Johanna de Lelijke droeg bij aan mijn hunkerende zelfbevestiging. Ik ademde diep in. In de keuken steeg de slaapkamergeur, mij zo vertrouwd, uit boven de geur van de rozen. Op verzoek van Johanna & Johanna hadden we ons na de zaadlevering niet gewassen. Ook de aanstaande moeders hadden zich aangekleed zonder de washandjes, zeep en handdoeken te gebruiken. Geuren zorgen voor een krachtiger herinnering dan beelden en gebaren, vonden ze. En voor verbondenheid. Het aanbod om haar oksels te ruiken liet ik voorbijgaan. Ik streek met een tissue restanten baby-olie van mijn vingers en waste mijn handen bij de gootsteen. Die spuit, dacht ik, die spuit kan in de afvalzak voor plastic. Ik schudde mijn hoofd. *Hartelijk gefeliciteerd* in sierlijk chocoladehandschrift. De geur van filterkoffie verdreef de geur van ons samenzijn, zoals wierook tijdens een uitvaartdienst de geur van de overledene maskeert.

Na de koffie – en beschuit met roze muisjes – maakten we een korte wandeling door de stinzentuin. Johan kende de namen van de planten, de kalkminnende naast de schelpenpaadjes en de kalkvrezende soorten tussen de dekstenen. Hij kende de kruiden bij naam, knoflookbieslook, laurier, look-zonder-look, dille, lavas, peterselie. Hij wist de Latijnse namen. Ik vroeg hem niets. Ik las vertrouwde grafschriften en bekende namen op de zerken. We zouden zien wat de toekomst brengen zou. Gemeenplaatsen over frisse lucht, een mooie namiddag en de zegeningen van het Hogeland veegden mijn hoofd schoon. Johanna de Schone en Johanna de Lelijke twijfelden geen moment aan het resultaat.

‘Een vrouw weet of de bevruchting is gelukt,’ zei Johanna de Schone met haar hand in haar schoot.

‘Ik denk het ook,’ knikte Johanna de Lelijke met een glimlach rond haar mond. Ze stak het puntje van haar tong naar me uit en zei: ‘Er wordt mij een kindeke geboren. Een meisje.’ Ik wachtte tevergeefs op het luiden van de klok. Voor vallende sterren was het nog veel te vroeg. De hemel was strak blauw, zonder condensstrepen. Achter de dijk wist ik garnalenvissers

en wadlopers. Minachting, dacht ik, ik hoor minachting in haar stem. Als dit een paring was geweest had ze me ongetwijfeld als een bidsprinkhaan de strot afgebeten. Mijn zaad en het zaad van Johan – mijn ex – meer wilden ze niet van ons. Mijn empathie gleed naar haat, maar misschien verwarde ik liefde met afgunst.

‘We weten niet hoe we jullie kunnen bedanken,’ zei Johanna de Schone. Ze sprak ook namens de Lelijke. Ik glimlachte om zoveel leugens. Oprechtheid kon ik niet verdragen.

Johan – mijn ex - schoof de zwarte motorhelm om zijn hoofd. Hij ritste het jack dicht.

‘Ik weet het wel,’ zei hij voor hij de motor aantrapte. ‘Dat hoor je nog.’ Onzichtbaar was hij achter zijn polaroid gezichtskap. Zijn taak was volbracht. Hij wilde terug naar zijn rozentuin. “Vrouwen,” had hij vaak gezegd, “van vrouwen heb ik geen verstand. En dat houd ik graag zo.” Ik vroeg me af of ik wel verstand had van vrouwen, en van mannen. Van mezelf. De vraag stellen was de vraag beantwoorden.

Ik ging met de aanstaande moeders terug naar de pastorie die me ooit heel vertrouwd was. De kelder met een bescheiden wijnrek, met Keulse potten en gistende zuurkool onder een lage zoldering, de voorkamer met in het voorjaar uitzicht op gele koolzaadvelden, de keuken met moes- en kruidentuin binnen handbereik. Op de eerste verdieping mijn werkkamer waar ik, omringd door familieportretten en bijbels, de zondagse preken schreef. De slaapkamer. Onze slaapkamer met velourgordijnen die we nimmer toeschoven. De badkamer in roze met een ligbad dat we nooit gebruikten. De zolderkamer met dakraam en op een statief mijn kindertelescoop om het mannetje op de maan te kunnen zien. Overal in huis vermoedde ik geheime kamers waar onderduikers een plek hadden gevonden. Hoe ik ook zocht ik vond geen verborgen doorgangen, geen verstoppplaatsen. Het huis bleef geheimen voor me verbergen.

Ik spoelde de avondmaalsbeker om en wreef het goud droog. De vaardigheid lag nog in mijn handen verankerd. In geval van nood zou ik zonder voorbereiding vóór kunnen gaan. In tegenspoed was troost voor bedroefden mijn specialiteit. Ik zette de lege kelk aan mijn lippen. In mijn hoofd hoorde ik schelle cimbalen van het Hooglied.

We dronken koele witte wijn. We namen toast met brie en camembert. Uit een bakje prikten we knoflookolijven en gedroogde tomaatjes in olie als bezegeling van alle misverstanden. Op de tafel walmden kerkkaarsen op de menora. Mijn gebalde vuist wreef over een natte plek naast de terrine. De rozen geurden onder mijn aanraking, als wilden ze mijn herinnering bevestigen. Ik keek op mijn iPhone. De tijd was voorbijgegaan, daar was tijd voor; om voorbij te gaan. De zandloper wachtte op een handomdraai. Ik had al te veel tijd voorbij laten gaan. Johanna en Johanna wisselden blikken met elkaar. Ze keken me niet aan. Johanna de Schone reikte me een roos uit de vaas. Ik begreep dat het tijd was om te vertrekken. Mijn overbodigheid hing zwaar om me heen. M'n iPhone trilde. Ik las een nieuwsbericht. Bij de hefbrug in Aduard was een motorrijder onder de slagboom doorgereden. De motor was op het dek van een brandstofschip – Ter Verpoozing – tussen de leidingen en pijpen geëindigd. Hulpverleners hadden de bestuurder uit het Van Starckenborghkanaal gehaald.

Halfwezen, dacht ik, terwijl ik op mijn fiets, leren handschoenen aan, valhelm op, naar huis fietste. Johanna de Lelijke en Johanna de Schone waren in blijde verwachting van twee halfwezen. Ik ga de moeders niet zeggen dat ik me na de scheiding van Johan heb laten behandelen. Ik ga niet vertellen van de schroeilucht in de snijkamer. Ik hoef niets te zeggen over medicinale alcohol en desinfecterende gels over mijn dichtgenaaid scrotum. Zonder DNA-tests ken ik de vader van de ongeborenen. Ik gun Johannes zijn gezin. Uit wrok.

Voor ik de brug bij Aduard passeerde had ik mijn lijkrede gereed. “Gij kent dag noch uur.” Ik verheugde me op mijn plaats op de kansel, de achterbank paste me niet langer. Ik bleef op de brug staan. Aan de oever lag Ter Verpoozing in afwachting. In afwachting van wat? In afwachting van de reis. Onder het grijze zeildoek wist ik de BMW met op tank en spatborden geschilderd; Gertrude Jekyll, Evelyn, Benjamin Britten, Princess Alexandra of Kent, dubbele, enkele, volle geurende Engelse rozen. Ik wierp Gertrude Jekyll op het dek. Hoe pathetisch, dacht ik. Hoe opmerkelijk. Rozet uit eigen tuin.

Negen maanden later kwamen een uur na elkaar, dus eigenlijk tegelijkertijd, Joan en Jo-Ann in een wereld die niet mijn wereld was. Twee meisjes in hun eigen wereld. Ik was niet uitgenodigd om bij de bevalling hun oorsprong te aanschouwen. De meisjes waren gezond. Ze leken op elkaar zoals alle pasgeborenen op elkaar lijken. Eenzaam en weerloos.

Later, maanden later, heb ik mezelf uitgenodigd – misschien uit zelfkastijding. Ik wist niet wat ik de borelingen mee kon brengen. Als ik nog dominee was geweest had een kinderbijbel voor de hand gelegen, of een sprookjesversie van het kerstverhaal. Naast mijn zwijgen nam ik op de verlate kraamvisite twee bossen rozen mee – geurende rode Gertrude Jekyll. Op het kaartje had de bloemist geschreven: *Van Johan, jullie papa*. Johanna en Johanna met baby's aan de strakke volle borst. Zwijgend sneed ik woordpunten uit de slagroomtaart. Op mijn verzoek openden de moeders voor hun meisjes – voor de kinderen van *papa Johan* – een spaarrekening.

Tweemaal per jaar op de verjaardag van de meisjes, en telkens drie maanden later, stort ik een bedrag. De kinderen zijn me onontkoombaar in de schoot geworpen. Ik weet niet hoe ik de papa-zeggers kan groeten. Om de illusie van geluk te behouden, schrijf ik in het vak voor mededelingen: Ter Verpozing.

Hé Witte

Achter me ligt Grootegast. Voor me weet ik Boerakker verscholen achter een bosje. Hollandse luchten rondom – heel geschikt voor een foto bij het weerbericht in het journaal. Ik ben op weg van ergens naar nergens en weer terug. Ik reis zonder camera. Beelden gaan aan me voorbij. Contouren zijn me genoeg. Ik ben een man van zinnen. Een stevige wind stuwt me voort. De temperatuur is passend voor een fietstocht door het gemengd-bedrijfcoullisselandschap van het Westerkwartier. Ik draai aan het wiel midden op het voetveer over het Wolddiep. Wie hartklachten heeft of anderszins de grenzen van het eigen lijf heeft ontdekt kan volgens het recreatieschap beter omfietsen of een medepassagier aan het wiel laten draaien. AED is afwezig. De geleidekabel ligt op de bodem; onzichtbare leidsman voor heen en weer. Op de westoever stapt een man van zijn racefiets. Ik schat hem tien jaar jonger dan de ruim vijftig die me zijn toegevallen.

‘Hé witte.’ Met zijn rechterarm en gespreide vingers maakt hij een inhalig gebaar. Keer om, zegt zijn lichaamstaal, neem me mee. ‘Hé witte.’

De fietser schreeuwt niet. Hij spreekt luid genoeg om zich verstaanbaar te maken boven de wind door het hekwerk van het pontje. Verderop laten lakenvelders herkauwend de dag onverschillig aan zich voorbijgaan. Vogels zijn niet te zien; monocultuur. De man draagt een strakke witte fietsbroek, rode haantjes op de zoom net boven de knieën. Op zijn linkerknie kleeft een hansaplast. Buiten het plakverband zie ik zwarte puntjes op zijn donkere huid. Herinnering aan een valpartij, een aanrijding misschien. Mijn hart slaat sneller. Zonder woorden spreek ik me vermanend en geruststellend toe: *Blijf kalm*. In de loop van de jaren heb ik geleerd mijn emoties binnen de perken te houden. Niet dat mijn lichaam altijd mijn verstand gehoorzaamt. Dat niet.

Witte is een triggerwoord voor vechten en vluchten.

Ik houd de slinger van de pont aandrijving stil. Mijn achtervolger, mijn belager, mijn inhalige racefietser draait op de westoever aan het wiel. Langzaam glijdt het pontje terug naar waar ik mijn overtocht begon. Ik kan de waarschuwing op het bord negeren en me met volle kracht naar de oostkant draaien. Ik ben te laat. De loopplank van het pontje schuift ratelend tussen de geleidebalken op de oever.

‘Hubèrt.’ De man trekt zijn witleren rennershandschoen uit. Ik knijp zijn plakkerige hand. De eerste slag is gewonnen; al weet ik niet door wie.

‘Jan,’ zeg ik. Ik trek mijn onderlip over mijn ondertanden. Ik strijk mijn sprieterige haren naar achteren. Mijn helm hangt aan het stuur van mijn fiets.

‘Jan de Witte,’ zegt Hubèrt. Hij knijpt opnieuw mijn hand. Een brede grijns verschijnt op zijn gezicht. Zware kinnebak, hoge jukbeenderen. Hubèrt zet zijn zonnebril af. Ik kijk in diepliggende donkere ogen. Niet moeders mooiste.

‘Of heet je niet zo? Heet je niet Jan de Witte?’ Een stem zonder last en ruggenspraak.

‘Ja,’ zeg ik. ‘Ik heet níet Jan de Witte.’ Mijn huid – vel zeggen ze hier in het Westerketier – is bleekwit. Tegen mijn zin ben ik vergroeid met mijn bijnaam. Mijn uiterlijk lijkt mijn identiteit.

‘Witte,’ zegt Hubèrt. Hij geeft een slinger aan het wiel. ‘Witte. Ik bedoel er niks mee,’ zegt hij. ‘Ik mag je wel.’ Krakend laat het pontje het rooster van de oprit los, onder water blijft de verbinding met de oevers.

Ik ben kleurenblind, dat hoeft mijn medereiziger niet te weten. Hoe minder een ander van me weet, hoe eenvoudiger mijn leven.

Na drie slingers aan het wiel stopt mijn metgezel met draaien. Hij gespt zijn helm los. Korte kroesharen bedekken zijn hoekige zwarte schedel. Zijn kop – in het Westerketier is een hoofd nog een kop – doet me denken aan ansichten met de Driekoningen. Zwarte Melchior in gouden jurk met gouden kroon. Melchior, de koning met mirre. Misschien zie ik enkel spoken uit mijn kinderverleden. We dobberen midden op het Wolddiep. De wind verlegt de koers naar het noorden, niet ver. De staalraad

stopt afdrijving naar zee. Riet en lisdodde schurken tegen de oostoever. De westoever is begroeid met zuring, paarse distel, vrouwenmantel, groot hoefblad en afstervende bereklauw. Naast het fietspad bloeien Jakobskruiskruid en lupinen.

‘Hoe heet je?’ vraagt Hubèrt.

‘Jan,’ lieg ik. ‘Ik heet Jan; mijn achternaam is níet Witte. Ik ben wit; zo heet ik niet.’ Ik draai mijn gestrekte handen beurteling naar boven en naar onderen. Wit. Blank.

‘Goedgedrag. Hubèrt Goedgedrag.’ De zwarte man pakt het gele shirt bij de zoom; veegt met het tricot zweet van zijn gezicht. Glad glimmend lichaam. Spierbonk. Bij elke beweging vloeiende schitteringen op zijn rennersbroek. Ik zie vormen, geen kleuren. We schommelen. Ik ruik bitterzoete zweetlucht. Mirre.

Hubèrt trekt zijn tricot recht. Met losse hand houdt hij het kabel wiel van het pontje vast. Hij houdt zijn hand stil. We drijven. We varen niet.

‘En nu wil je weten van wie ik er een ben.’ Ik heb mijn zelfverzekering terug. Verderop liggen Nuis, Niebert, Lucaswolde, Noordwijk, streekjes in het landschap. Bij Lucaswolde zag ik boerenzwaluwen een schuur naar binnen vliegen. De eerste vogels.

‘Wil je een banaan?’ Hubèrt reikt me een banaan, breekt de schil van de tweede onder de top en trekt de drie flappen tot halfweg los. Een banaan kent een drievoudige symmetrie, zoals de hele natuur vergeven is van symmetrie en tegenstellingen. Links-rechts, zwart-wit, mooi-lelijk, vroeger-later, actie-reactie, man-vrouw, leven-dood. Wie wil kan symmetrie ontdekken in elke chaos. Constructie-deconstructie.

‘Fruut,’ zegt hij. ‘Heel gezond. Koolhydraten, mineralen, natuurlijke suikers, vezels.’ Hij bijt de top van de banaan, draait zijn hoofd licht naar achteren, sluit zijn ogen. Terloops raakt zijn vrije hand de verhoging in zijn broek. Lichaamstaal voor ingewijden. Ik antwoord niet.

‘*Alle flauwekul bie mekaor,*’ zegt mijn bootsgezel. ‘Ik heb geen manieren geleerd. Ik kom bot uit die hoek.’ Hij wijst over zijn schouder richting Grootegast. ‘Neem me niet te serieus. Ik weet wel beter, maar, onderweg op de fiets, gedraag ik me niet naar die zelfkennis. De botte traditie is in de vrije natuur, buiten, ondanks mijn leeftijd, sterker dan aangeleerde beschaving.’ Hij hapt in de

banaan. Een snelle eter. Een vlotte spreker. Een babbelaar, een praatjesmaker? Ik stel geen vraag. Hij zegt:

‘De eerste vijf minuten sla ik wild om me heen. Bij elke ontmoeting eigenlijk. Bot. Dat is mijn manier. Taal van mijn jeugd, van dit land. *Doe het der met.*’

Angst, denk ik, schreeuwers en botteriken hebben angst. Ik ben in gezelschap van een bange filosoof met een grote mond. Ik ken een bange filosoof met een zwijgzaam hart. Misschien is botheid niets anders dan onbenul. Zelden is er één sluitende verklaring voor verschijnselen, voor gedrag en taalgebruik. Vooroordelen hebben de bedrieglijke charme van schoonheid.

‘Die vijf minuten zijn om. De kindertijd is voorbij.’ Ik kijk opzichtig op mijn pols. Ik bedoel dat de tijd van *blazen* achter ons ligt. Een horloge draag ik niet. Kindertijd is van me losgezongen, net als ruimte. Als ik me eenmaal heb overgegeven aan wat zich voordoet stopt de tijd. Alsof mijn onstuimig bloed langzamer gaat stromen.

‘Je lijkt me een geschikte vent,’ zeg ik. ‘Goedgedrag. Zo heet je? Goedgedrag?’

‘Wil je het weten?’ Hij strijkt met zijn hand over zijn bonkige kop. ‘Nomen est omen,’ of bedoel je dat niet?’

In dit landsdeel zijn namen allang losgezongen van afkomst en beroep. Geboorteplekken zijn verlaten. Beroepen zijn verdwenen. De dorpen kennen geen bakker, kuiper, slager, smid en schoenmaker meer, laat staan een rademaker of stelmaker. In Lucaswolde heten kinderen Yorrit en Esmée. Van Uyttewael woont in Sebaldeburen. Van Niekerk is verhuisd naar Weert. Goedgedrag verraadt niet langer de plaats van herkomst. Een naam is niet langer een plaatsbepaling, laat staan een spiegel van de ziel.

‘Op dit onbewoonde eiland zijn we tot elkaar veroordeeld.’ In een poging filosofisch te klinken stamp ik zachtjes met mijn voet op het metalen rooster van het pontje. ‘Vroeger of later leren we elkaar kennen; zover de lier het toestaat.’ Ik leg mijn ellebogen op de reling. Ik buig mijn hoofd. Mijn spuug laat ik niet in het water vallen. Tradities koester ik in eigen kring.

‘Ik ben op een eiland geboren,’ zegt Hubèrt. ‘Op Schier.’ Hij wijst met zijn duim over zijn schouder. ‘Mijn moeder, van Boerakker, was bijna uitgeteld. Ze wilde nog een dagje naar het strand. –

Heb ik van horen zeggen. – Het strand heeft ze gehaald. In een kruiwagen is ze door de duinen naar het dorp gereden.’ En alsof het zijn eigen verdienste is, zegt hij: ‘Ik ben in Hotel van der Werff geboren. Rond etenstijd. In de achterzaal.’ Hij pelt het laatste stuk van de banaan uit de schil. ‘Op het biljart,’ zegt hij voor hij de schil in de zak van zijn shirt laat glijden. ‘Acht pond op het groene laken.’

Ik zou kunnen vertellen van mijn geboorte, van de turfkachel, van de kokosmat, van de vroedvrouw die mij - naar verluidt - zonder omhaal van woorden begroette met: “Wat een lillik kind”. De moederkoek was nog niet afgestoten, de navelstreng nog niet afgebonden, nog niet doorgeknipt. Als het erop aankwam was ik nog niet toegetreden tot de wereld. Lillik kind. Acht pond.

De pont buigt met ons mee als Goedgegag naast me op de reling leunt. Hij is oud genoeg om een lang verhaal te vertellen. Ik zwijg.

‘Ik ben vrijwilliger in Victory,’ zegt Goedgegag als aanloop naar wat komen gaat. ‘Ik geef rondleidingen in het oorlogsmuseum in Grootegast.’

Grootegast heeft zich ontfermd over rollend materieel uit de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Ambulances, jeeps, brandstoftrucks staan met een tank en een vliegtuig in een loods op elkaar gepropt. Etalagepoppen in uniform verbeelden bezetter en bevrijder, met leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in blauwe overall. In witte blouses en polka-jurken flirten Hollandse paspoppen met rokende infanteristen. Jongkerels in zondagse boerenkiel zien hoe de meisjes zich zonder slag of stoot aan de bevrijders overgeven.

‘Mijn opa van vaders kant, Howard Goedgegag,’ zegt Hubert, ‘was chauffeur bij de aan- en afvoertroepen. Hij reed benzine, munitie, doden, gewonden; leeftocht naar het front. Zwarten mochten niet vechten.’ De nazaat buigt zijn hoofd naar me. Ik knik. ‘In een oorlog komt veel kijken,’ zegt hij. Hij krabt net iets te lang zijn kruis. Zo beknopt had ik de ramp van de vorige eeuw nog niet in samenvatting gehoord.

‘Een reiger,’ zeg ik. Ik leg mijn handen om de reling. De reiger in het riet oefent geduld. Een meerkoet met kuikens zwemt langs de oever. Goedgedrag volgt mijn blik van reiger naar watervogeltjes.

‘Mijn opa kwam uit *het diepe zuden*. Mijn oma heette Foektje.’

‘En je vader?’ vraag ik.

‘Sikko, mijn vader heet Sikko Goedgedrag. Mijn moeder heet Trienke Lolkema. Een uur geleden waren ze nog in leven. *Ie weet nooit of alles blef as het is.*’ De reiger wacht op de zwarte kuikens. ‘*Pappe en Mamme gaven me bananen met. Veur onderweegs.*’

Roggebrood met spek kreeg mijn vader mee voor onderweg; en gebakken eieren op tarwebrood. Mijn moeder bleef met bereiding van eten in de traditie van haar ouders; mijn opa en oma die ik niet heb gekend. Opa en oma waren dood voor ik tot de jaren van verstand kwam. Mijn vroegste familieherinneringen zijn gekleurd door een enkele sepia foto uit mijn peuterjaren. Alles wat ik vertel over mijn afkomst, mijn ouders, mijn opvoeding lijkt mij een door mijzelf bedacht verhaal. Misschien, denk ik, is het hele bestaan verzonnen. Ik weet niet door wie. Door mezelf. Voor mijn levensgeschiedenis maakt het niet uit. Alles had ik mee kunnen maken. Alles heb ik meegemaakt, zelfs wat er niet is gebeurd.

‘Ik heb een broertje gehad,’ zegt Goedgedrag. ‘Mijn broertje was wit, niet zo zwart als ik.’ Hij strijkt met zijn rechterhand over zijn linker onderarm. ‘Ik ben donker uitgevallen. Wetten van Mendel. Je snapt dat wel. Dominant, recessief. Soms slaat kleur een generatie over.’

‘Bruine en witte bonen,’ zeg ik. ‘Mendel paste de waarnemingen tijdens zijn proefnemingen aan. Hij wist welke uitkomst hij wilde. De monnik maakte in de kloostertuin zijn werkelijkheid. Hij vertrouwde meer op zijn intuïtie dan op zijn verstand. Hij wist de uitkomst van de kruisingen voor hij zijn experimenten uitvoerde.’

‘Erwten,’ negeert Goedgedrag mijn betweterige opmerkingen. ‘Ik meen dat Mendel met erwten kruiste, maar het maakt niks uit. Mijn broertje heette Witte. Op school noemde iedereen hem Witte.’

Ik wacht tot hij zegt: “En mij noemden ze Zwarte.”

‘Marum,’ zegt hij, ‘was een dorp als elk ander dorp.’ Hij draait zijn hoofd alsof hij alle dorpen in het Westerkwartier bij elkaar

veegt. 'Ieder had een bijnaam om de afwijking weer te geven; het abnormale.'

'Marum. De melkfabriek,' zeg ik.

'Coöp. Zuivelfabriek Zuidelijk Westerkwartier,' zegt Zwarte.

'Je broertje.'

'Mijn broertje.' Zwarte trekt zijn wenkbrauw op.

'Witte,' zeg ik.

'Witte keek niet uit op die kruising.'

'Kruisweg,' zeg ik. Zwarte knikt. De omgeving heeft steeds minder geheimen voor me. Ik fietste van Niebert naar Nuis naar Kruisweg naar Marum naar Noordwijk naar Lucaswolde om op dit fietspontje het verhaal van Zwarte te horen.

'Doden hebben altijd schuld. De chauffeur van de melkwagen ging vrijuit.'

Ik zwijg.

'Beter zo,' zegt Goedge drag. 'Levenden moeten verder. Doden zijn op plek van bestemming.'

Ik zeg niets. Ik ken alle clichés. Ik weet hoe ik een ander kan toespreken. Ik weet hoe ik verdriet kan bestendigen met; hoe erg, met; hoe dramatisch, met; wat vreselijk.

'De dood van Witte,' zegt Hubèrt, 'is voor mij een *eye opener* geweest.'

Zwarte knijpt met beide handen in de reling. Alsof we samen het hekwerk weg willen duwen. Achter ons draait het kabelwiel uit eigen overtuiging stuurloos heen en weer. We blijven in het ruime midden van de vaart. Ooit reikten eb en vloed tot in het Zoute Bagel. Hier was de zee. Wie graaft en spit vindt overal de zee in het zilte veen.

'Ik voelde me bevrijd, alsof met mijn witte broertje mijn oude ik was gestorven. Ik wist als bij goddelijke ingeving ineens wie ik was. Wie ik wilde zijn.' Zwarte glimlacht met meewarige blik. Misschien gelooft hij zijn eigen woorden niet.

'Dat besef heeft niet lang geduurd. Ik bedoel die intense transcendentale beleving. De trilling was weg toen ik de golven zag,' Met een paar woorden verandert Zwarte een onvatbare gebeurtenis in een draagbare zinsbegoocheling.

Ik zwijg.

'Van Witte weet ik het niet, maar van mezelf wist ik vanaf dat

moment dat ik op jongens viel. Mijn geardheid, mijn voorkeur was plotseling helder voor me. Dat bleef in nabeeld.’

‘Door de dood van je broertje,’ zeg ik.

‘Witte,’ zegt hij. ‘Witte.’

Ik zwijg.

‘Ik las een gedicht in de kerk van Niebert. Aan het hoofdeind naast de open kist.’

‘Witte kerk,’ ontsnapt me.

‘Welk gedicht ik las, weet ik niet meer.’ Zwarte pauzeert en zegt: ‘De eerste en laatste dichtregels staan op de zerk. Niebert. De dodenakker van Niebert. Witte ligt naast opa Howard en oma Foektje.’

Vertrouwd door de openbaringen zwijg ik.

‘De taal van dichtkunst is verwant aan de taal van religie,’ zegt Hubèrt. Het is een taal van gelijkenissen, paradoxen, parabels, sprookjes, wazigheid, verbeelding.’

‘Poëzie is taal van onzekerheid,’ zeg ik.

‘Onbepaaldheid,’ zegt Hubèrt. ‘Onbepaaldheid vind ik passender.’

De meerkoet en kuikens zwemmen terug, dichters langs de oever. De reiger wacht.

‘Na mijn gedicht speelde het orgel Haydn.’ Hij kijkt me aan, alsof hij toestemming vraagt verder te spreken.

‘Ik keek naar Witte in de kist. Het orgel zette aan. De muziek kabbelde, stroomde, kabbelde. Ik keek opzij. “Zwarte,” hoorde ik Witte zeggen. “Zwarte, je was een fijne grote broer. Dankzij alles. Ondanks alles,” zei mijn dode broertje “Je hebt niets verkeerd gedaan.” Ik schrok niet. Alsof het heel normaal was dat een dode kon spreken.’

‘Heel normaal en vaak voorkomend,’ zeg ik. Ik bedoelde dat vaker dan eens doden tot levenden spreken, soms in gebed en gezang, ook in woord en gebaar, vaker in muziek en literatuur.

‘Kijk,’ zegt Zwarte alsof hij het onderwerp wil laten rusten. ‘Uit het keukenraam heb ik vanochtend deze foto gemaakt. Ik woon halfweg tussen Nuis en Jonkersvaart op de rand van bos en weiland; op de grens tussen natuur en cultuur, tussen God en de wereld.’

Op zijn iPhone zie ik een donkere bijna zwarte ree met twee lichtbruine jongen. De moederree heeft het hoofd opgericht. Alert. De jongen grazen; onwetend van de wereld. Goedgedrag veegt over het scherm.

‘Dit is mijn vrouw.’ Hubèrt houdt zijn iPhone voor mijn gezicht. In de moestuin staat een man in korte broek. Een lange slanke witte man, bloot bovenlijf, met in zijn hand een hark als staf; de tanden van de hark naast de tanden van lachende “vrouw” des huizes. ‘Tommie.’

‘Zeven jaar ben ik dominee geweest in Tolbert, Niebert, Nuis, Marum, Noordwijk,’ zegt Hubèrt. ‘Deeltijd. Nooit gebruikte ik dezelfde preek. Altijd had ik een ander verhaal, dat toch telkens hetzelfde was.’

Ik vraag Hubèrt niet naar hetzelfde.

‘Tommie,’ zegt Hubèrt. ‘Tommie heeft mijn geloof in God veranderd. Tommie is van het praktische, het zakelijke. Tommie is van de ervaringen, van de natuur. Tommie is niet cerebraal, niet zweverig. Tommie is mijn moeder gelijk. Aanpakken en doen. *Nait soezen*.’ Hubèrt krabt achter zijn oor. ‘Ik dacht mezelf te kunnen blijven,’ zegt hij, ‘maar omgang met Tommie heeft me veranderd. In een huwelijk kan niemand toeschouwer blijven. Mijn ware aard heb ik door Tommie leren kennen. Een beetje.’

Hartstocht lijkt het verhaal van Hubèrt vleugels te geven.

‘Ik heb God bestudeerd,’ zegt Hubèrt met lichte meewarige zelfspot op zijn gezicht. ‘Ik zou beter moeten weten. Tommie leest. Tommie leest de wereld.’

Ik zwijg.

‘Ik hoef bij Tommie niet aan te komen met genade, ootmoed, zondeval, berouw, vergiffenis, overgave. Heil der zielen is aan Tommie niet besteed. Tommie is tuinier. Tommie is koster. In zijn vrije tijd is hij koster in Nuis en Niebert. Gewoon voor de liefhebberij. Schilderen, een bank repareren, kaarsen klaarzetten, na de dienst bloemen weghalen. “God is een klusjesman,” zegt Tommie. “God is een vakbroeder.” Tommie zegt: “Een goed vakman is iemand die weet hoe hij fouten kan vermijden. Een vakman hoeft niet alles van zijn stiel te weten. Ook niet als hij schepper van beroep is.” Mijn Tommie weet wat hij niet kan.

En wat hij niet kan, dat doet hij ook niet. Houden van kent hij wel, maar hij praat nooit over liefde. “Liefde is voor je preek,” zegt Tommie. “Jouw preken gaan over wat niemand kent. Over zaken zonder definitie, zonder afbakening. Je vertelt verhalen zonder waterpas, zonder schietlood, zonder duimstok.” Tommie was nog niet uitgesproken. “Er bestaat volgens jou een levende God. Er bestaat volgens jou een onsterfelijke ziel. Wat betekenen de woorden ‘er bestaat’?” Ik protesteerde. “Mijn preken gaan over geloof,” zei ik. “Geloof,” zei Tommie “is niet gelijk aan; *voor juist houden wat je hoort*. Geloof binnen een kerkgemeenschap is: *zich overgeven aan de leiding van de gevestigde orde*. Aan jou. Onderdanigheid uit vrije keuze. Geloof in de kerk betekent *zeker weten* zonder twijfel aan de boodschap van de prediker.” Voor ik tegengas kon geven zei mijn Tommie: “Je eigen beleving van de wereld durf je niet onder ogen te zien, laat staan te vertrouwen, vandaar je hang naar een hogere macht.”

Ik raakte verward. Moest ik Tommie geloven, mezelf, God? “Als je werkelijk wilt geloven,” zei Tommie, ‘verdiep je dan in natuur. Bij alles wat je ziet vraag je voortdurend: klopt dit? Zie ik wat ik zie? Voel ik wat ik voel? Hoor ik wat ik hoor?” Twijfel werd mijn deel.

“In de moderne fysica,” zei Tommie, die naast de bijbel ook wetenschappelijke en filosofische boeken leest, “in de quantumfysica kun je je godsgeloof overeind houden; als je niet zonder kunt. In dat gebied van de natuurkunde is er twijfel over vermeende gelijktijdigheid van gebeurtenissen. Oorzaak en gevolg wisselen gemakkelijk van volgorde. Na heden komt verleden. De toekomst is al geweest. Onderscheid tussen gisteren, vandaag en morgen is een bedenkfel. Leven komt na dood. Vaker dan eens vallen dood en leven samen in de wetenschap. Net als vroeger en straks. Ook hier en daar bevinden zich op dezelfde plek. Pas als je kijkt besta je; maar je was er al.”

Ik luisterde naar mijn Tommie. Veel van wat hij zei ging langs me heen. Ik voel bij mijn Tommie niet de noodzaak om hem steeds te begrijpen. Versta me goed. Mijn twijfel verstevigde de band met Tommie. Achteraf vertelde Tommie wat ik al wist; wat ik niet onder ogen wilde zien. Om het met zijn taal te zeggen: ik wist wat ik wist en ik wist tegelijkertijd wat ik niet wilde weten.’ Ik hoef niet te vertellen van leven en dood in het licht van de eeuwigheid. Ik zwijg.

‘Alle oude kerken zijn in verval, niet wat geloof aangaat; spiritualiteit, transcendentie gaat niet verloren. Nieuwsgierigheid naar een hoger doel, verlangen naar een hogere macht is een fundamentele levensbehoefte. Dat dacht ik. Maar gelovigen komen vooral voor agnostische gezelligheid en koffie na de dienst. Enkel bij diensten in de streektaal waren alle stoelen bezet. Dialect als nieuw Latijn, voor roomsen en andere afvalligen. Ja, enig cynisme is me niet vreemd.

Verval van kerken is ook fysiek; een tegelvloer zakt in de graven onder de kerk, een dak lekt, wc’s zijn te krap, verwarming is aan vervanging toe, orgelpijpen lijden onder tinpest.’ Hij wacht en zegt: ‘Op het laatst was ik enkel nog geïnteresseerd in de opbrengst van de collectes,’ zegt Melchior met steeds vlakkere stem.

Bezoekers kopen ansichten, gaan naar huis met linnen tasje met opdruk van de kerk, met flessen wijn, parfums, kaarsen. Ze luisteren op de terugweg naar *fund raising* cd’s met orgelmuziek om het cultureel erfgoed van hun voorvaderen te behouden. Kunstenaars exposeren gratis hun werk in het schip en koor. Soms geven artiesten geld toe om hun ziel te tonen. Gemengde koren zingen zeemansliederen en koralen. Combo’s, trio’s en kwartetten laten zich horen aan familie en bekenden. Cultuur is de nieuwe god; overal en altijd aanwezig. Het Hogere Onbegrepen.’ Melchior sprak steeds langzamer. Hubèrt Goedgedrag leek de verontwaardiging voorbij.

Ik dacht: *Und so geht es immer weiter.*

Ik zweeg.

‘Tommie deed kerklussen tegen een vriendenprijs.’ Melchior knikt. Zijn hand gaat van zijn voorhoofd over zijn ogen, over zijn neus, over zijn mond terwijl hij zegt: ‘Ik houd van mijn ambachtelijke god.’ De zwarte hand stopt bij de zoom van het geel.

Het kwam me voor dat Hubèrt Goedgedrag was gekrompen, alsof de bekentenissen hem kleiner had gemaakt. De avond begon te vallen. We stonden nog steeds naast elkaar op het pontje. Niemand bij de weg; geen andere fietsers of wandelaars langs petgaten en legakkers met zoute bagel. Nergens overstekers op het Wolddiep.

‘Mijn vader werkte in de Coöperatieve Zuivelfabriek.’ Alsof

Hubèrt het afscheid voelde komen. Alsof hij op de valreep wilde vertellen wat hem naar dit eilandje met draailier had gebracht.

‘Leidingen spoelen, melk afromen, boter zouten, kazen keren. Sikko, mijn vader, zoon van Howard Goedgedrag, reed op een heftruck. Tien jaar binnen de muren heen en weer met melk, boter, kaas. Na tien jaar mocht hij op de melkwagen door het Zuidelijk Westerkwartier. Visvliet, Niekerk, Kruisweg, Grootegast, Lutjegast, Kornhorn, Sebaldeburen, Stroobos. *Overal kwamen we; mien pappe en ik.* Mijn vader kende alle boeren in het Westerkwartier. Ik ook. Ik reed vaak met hem mee. Chauffeur op de melkwagen. Soms liet Sikko me rijden. Ik was jong. Ik kon alles.

Na de dood van Witte reed ik altijd met *mien pappe met.* Gebakken spek met roggebrood. Voor onderweg. Gebakken eieren op bruinbrood. Medaillon met Witte op het dashboard. Drie mannen onderweg. Van hier naar daar en terug. Voor eeuwig bij elkaar op dezelfde plek. Levend en dood. Dood en levend.’

Ik had de tel niet bijgehouden. De meerkoet met jongen was misschien wel tien keer langs de oever heen en weer gezwommen. Misschien hadden de watervogels ons een boodschap te vertellen. De reiger zweeg in de walkant. De kuikens bleven buiten bereik van de snavel. De reiger kende zijn reikwijdte. Meester in geduld. Wat de vogel niet kon, liet hij achterwege.

We zwegen. Er was veel meer te vertellen, maar voor vandaag leek het meeste gezegd. Het was geen biecht geweest. Er was geen penitentie. Boetedoening voor de loop van de dingen was volslagen overbodig. Gevolgen en oorzaken waren niet aan de orde.

Ik strekte mijn rug. Mijn tijd was gekomen. Ik wilde naar huis. Naar het huis van mijn vader. Naar het huis van mijn grootvader. Het leek erop dat Hubèrt de boodschap had begrepen. Lichaamstaal zwijgt nooit. Mannen onder elkaar; we begrepen wat de ander wilde zeggen en verzwijgen.

‘Nog één vraag,’ zei ik. Melchior had zijn gouden kroon opgezet. Hij pakte het wiel om het veerpont naar de westoever te draaien. Terug naar de plek waar alles begon en verder zou gaan.

Ik zou mijn zwarte koning verliezen. Ik voelde opwinding in mijn lijf. Ik voelde oude driften de kop opsteken. Mijn heftigheid. Mijn vormvastheid. Mijn hartstocht. Mijn botheid.

Voor ik mijn vraag kon stellen klonk gesnater. Een waterrat had *at random* het middelste kuiken uit de rij geroofd. Het water trilde tot alle bitterzoete rimpelingen verdwenen in het spiegelende gladde vlak waaruit ze waren voortgekomen. Alles om ons heen veranderde in hoe het was, hoe het is en hoe het zou zijn.

De loopplank van het pontje gleed tegen de helling. Goedgedrag schoof zijn fiets naar boven; de zinkende zon achterna. Hij draaide zich naar me toe. Ik keek naar zijn groots afgetekend profiel met gouden kroon tegen de blauwzwarte lucht. Het stuur van zijn fiets in zijn rechterhand.

Ik draaide het lierwiel.

‘Hé Witte.’

Ik voelde hoe mijn hartslag versnelde.

‘Hé Witte.’

Midden op het water.

‘Kruisweg.’

Ik strekte mijn rechterarm.

‘De melkwagen.’

Ik richtte mijn wijsvinger.

‘Hé Witte.’

Ik bewoog mijn hoofd in schokjes naar achteren.

De zilverreiger vloog laag over me heen. Ik spuug in de Styx.

‘Wie reed?’

Reiger

Een cartoonist had Rolf Reiger met losse pols als vogel kunnen uittekenen. Lange licht naar achteren gebogen nek met een ovale spitse verdikking op de plek van de adamsappel en een snavelneus als spies boven een zuinige mond. Bruingroene ogen strak tegen de bleekwitte huid van de neuswortel. Rolf Reiger had afhangende schouders en een lichaam dat in de jaren was uitgezakt als verbeeldde hij een oude vrouw met een ruime voorraad reservevet op brede heupen. Zijn breed en rond onderlijf was een late expressie van genetische aanleg. Rolf Reiger stond niet op schouders van groten. Hij was met al zijn vezels onlosmakelijk verbonden aan de lichamen en geesten van zijn voorvaderen, aan zijn moeder, zijn oma's en aan al die andere vrouwen; met niet enkel een genetische maar ook een culturele inbreng in zijn bestaan. Hem viel niets te verwijten. Hij had zichzelf noch ontworpen, noch gemaakt.

Als Rolf Reiger voor zich uit stond te staren hield hij zijn handen diep in zijn broekzakken. Pas als hij enige tijd aan het woord was – soms duurde dat langer dan een minuut of tien – deden zijn handen en armen mee aan het gesprek. Alsof hij warm moest draaien, alsof de woorden en zinnen niet voor het oprapen lagen maar uit diepe krochten naar het oppervlak gejaagd moesten worden. Maar misschien hield hij de woorden en zinnen het liefst verborgen in de opbergkast van zijn geest. Een tekenaar zou de zwijgend alerte zestiger als reiger in een sloot plaatsen om de korte benen te maskeren. Rolf Reiger in korte broek; gefascineerd en overdonderd door zijn eigen spiegelbeeld in troebel water.

Een portrettekenaar had het pad van Rolf Reiger, die zich na zijn middelbareschooltijd Ruud noemde en zich na de universiteit als Ruby bekend maakte, nooit gekruist. De gepensioneerde patholoog-anatoom had zich ooit op een kunstmarkt laten verleiden een zelfportret te schetsen. Niet onverdienstelijk, zoals

de marktkunstenaar had opgemerkt. Sprekend, herkenbaar, karakteristiek, een dolende ziel met een frivole touch van magisch realisme. De tweedimensionale werkelijkheid in houtskool liet een getormenteerde blik zien; een man in zijn nadagen, nog niet onthecht van wat hij binnenkort, of over een paar jaar voor altijd los zou moeten laten; zijn lichaam en met zijn lichaam ook zijn ziel.

Rolf Reiger zat zo vol onuitwisbare zelfbedachte herinneringen dat er nauwelijks plek was voor wat zich *hic et nunc* aan hem voordeed. Het houtskoolportret was in een encyclopedische vogelbijbel verdwenen: *Avifauna van de Westerse Wereld en de Levant*. Zonder opzienbarende gebeurtenissen was voor de lijkenontleder de vergetelheid al begonnen.

Tant pis, maar misschien was het allesbehalve jammer dat de wereld hem zou vergeten. Slechts een enkele grote en wrede geest overleefde de geschiedenis. Rolf Reiger hoorde daar niet bij. Slechts één boek droeg zijn naam; *Dood & lijkontbinding in vogelvlucht*. Na zijn studie had hij nooit weer een boek opengeslagen.

Op een terras met uitkijk op de basiliek van Sint-Jan Evangelist in Den Bosch – buiten zicht van directe kennissen en familie – wachtte Rolf Reiger op zijn zoveelste date. Niet dat hij zich – ver van huis – onbespied kon wanen. Decennia was hij in de vorige eeuw een regelmatige gast in praatprogramma's op televisie. Na vondst van een lijk mocht hij als deskundige zijn kennis en kunde etaleren over dood en lijkontbinding met gezellige kout over instant rigor mortis, zwartkleuring van een dode zodat het onduidelijk was of het slachtoffer een zwarte of een witte was geweest, het drijfvermogen van een lijk, lijkengif, mummificatie, veenlijken, gasontwikkeling en de ontsnapping – na de laatste ademtocht – van de ziel uit het lichaam. De anekdote uit een roman van Andrei Platonov, door Frija in bed voorgelezen, had hij zelfs driemaal in een praatprogramma kunnen vertellen. In het Rusland van de revoluties werden veroordeelden opgehangen. De strop kneep luchtweg en slokdarm dicht; de geest kon niet ontsnappen als de strop z'n werk had gedaan. Dode zielen, had hij na de nachtzoen gezegd. Hilarisch verhaal voor het slapengaan, en bizar.

Dood was voor een lijkensnijder nooit ver weg. De ziel bleef binnen handbereik; zijn ziel. Die necrofiele tijd was voorbij. Oh.

Ach en voorgoed voorbij. Heel af en toe kwam een gevoel van heimwee. Aanvankelijk leek die nostalgie naar zijn gelukkigste jaren op willekeurige momenten de kop op te steken – teken van ouderdom – maar langzaam had Rolf Reiger ontdekt dat een bezoek aan de keurslager dat gevoel naarboven haalde. De geur van onverpakt vlees. Of, zoals hij in zijn moerstaal zei: “De lucht van zwien op ledder.” Een herinnering aan de tijd dat varkens op de boerderij met een halsgerichte snede het leven lieten en ruggelings op een ladder werden uitgebeend.

Rolf Reiger was een uur te vroeg voor zijn afspraak. Zijn stiptheid gaf hem een gevoel van contrôle en daarbij vooral een gevoel van veiligheid. Waar mogelijk, en ook waar bijkans onmogelijk, hield hij graag zelf de touwtjes in handen. Zorgvuldigheid was, met zelfstandigheid, een van de belangrijkste kwaliteiten van een patholoog-anatoom; naast uiteraard ambachtelijke handvaardigheid en een scherpe niet-vooringenomen blik. Hij zou zich door niemand, dood of levend, een oor laten aannaaien. Mensenkennis had hij als zijn sterke kant ontwikkeld. Uiteraard had die mensenkennis betrekking op anderen.

Carola Kreutzberg droeg, naast zelfkennis – waar ze zich niet op voorstond – een goudkleurige zijden jurk, breed uitwaaiend tot vlak boven haar enkels. Ze droeg een woestijnkleurig hesje dat ruim om haar nog steeds prominente boezem viel. Een zijden sjaal; appelgroen, licht *off color*, verborg de spleet tussen haar borsten. Haar rossig haar was versierd met een witte papieren bloem met een rood hart. De bloem hield het midden tussen een cactus-dahlia en een dubbele pioen. Kunstzinnig Japans vouwwerk; een eindopdracht van de cursus origami voor gevorderden. Carola Kreutzberg was handig. Ze had een verfijnde motoriek die van pas kwam bij kunstzinnig knippen, snijden en vouwen van rijstpapier. Niet de analyse van de dood was haar hobby. Carola Kreutzberg ging voor het leven, voor de natuur en voor de heilheid van het universum zonder neiging naar het holistisch occulte of verzanding in het zweverige metafysische. De gewezen beroepsdanseres kende geen onzekerheidsrelaties. Onbepaaldheid was haar vreemd; zij het dat de oorsprong van een lage rugpijn nog niet was vastgesteld.

Rolf Reiger was enigszins van zijn stuk gebracht door de flamboyante verschijning van zijn date. Hij ging staan en hield met zijn linkerhand het hoge glas met Reinheitsgebot Weizenbier (0%) vast zonder te morsen. Met één oog op zijn zilveren BMW en met een spontane gedachte aan de bijna verlopen parkeertijd stak hij zijn hand uit naar de vrouw met wie hij op een datingsite een afspraak had gemaakt.

‘Mooi op tijd,’ zei Rolf Reiger. ‘Ik was er al.’

De begroeting leek vooral aan zichzelf gericht. Hij liet het bierglas los en stak zijn linkerhand diep in zijn broekzak. Onwillekeurig drukte hij op de contactsleutel. Aan de overkant van de straat knipperden de lichtjes van de BMW hem bemoedigend toe.

‘Ga zitten. Kom erbij. Goed u te zien.’ Voor hij kon voorstellen elkaar te tutoyeren zei Carola:

‘Gezellig je te ontmoeten. Je ziet er goed uit.’ Ze schoof de terrasstoel met kunststof rotan strak tegen de stoel van Rolf Reiger. Haar licht getinte hand, met aan drie vingers gouden ringen met robijn, amethyst en turkoois, daalde neer op de onderarm van Reiger. Hij leek een schrikreactie te onderdrukken.

‘U ook,’ zei Reiger, ‘Jij ziet er ook uit. Goed, bedoel ik. Mooi.’

Een ober in zwarte broek, zwart vest en niet meer smetteloos wit hemd maaide het gras weg voor de voeten van de patholoog-anatoom in ruste.

‘Kan ik u wat te drinken inschenken; mevrouw.’ En voor Carola Kreutzberg kon antwoorden liet de ober volgen: ‘Wat ziet u er feestelijk en kleurig uit. Juist wat deze stad nodig heeft.’ Overmoedig, of brutaal, dat was niet te horen, liet de ober volgen: ‘En uw parfum, wat voor naam heeft die lucht?’

De klokken van de Sint-Jan tingeltangelden Gregoriaans over flanerende omstanders. Een pretentieloos gesprek was – dankzij beginnende hardhorendheid van beide datingpartners – voorlopig niet nodig. Beelden spraken voor zich. Lichaamstaal liet zich horen.

Rolf Reiger hield zijn handen inmiddels in de zakken van zijn steenrood jasje. Carola Kreutzberg gesticuleerde naar het tafereel voor de Sint-Jan. Vanuit de hoofdingang kwam een processie met trage en eerbiedige tred langs de terrassen van de belendende horeca-percelen. Voorop liep een man van een jaar of veertig

met aan een draagstok een vaandel in groen fluweel met gouden randen. *Ave verum* in goud op de banier, maar het zou ook een andere tekst kunnen zijn. De voorloper droeg een witte jurk met kanten zoom over een zwarte toga zonder priesterboord. Duidelijk een leek. Achter de voorloper volgden twaalf misdienaars als in een Romeins cohort. Voor de draagstoel met een beeld van de Heilige Maagd Maria met Kind schreed een hogepriester in geborduurd kazuifel, voorzien van boord, mijter en staf. De klokken beierden tot de stoet een zijstraat insloeg en buiten het zicht van de menigte God lof en eer bracht. De wierookdampen waren naar de strakblauwe hemel opgetrokken. Het gesprek kon een aanvang nemen.

‘Mooie traditie,’ zei Rolf Reiger. Hij haalde beide handen voorzichtig uit de zakken van zijn jasje.

Rolfje was zes jaar. – Geef mij een kind, hoorde hij de Jezuiet zeggen, en ik zal het onherstelbaar verbeteren. –

Een pater, die deken heette, had de kleine Rolf op de stang van de katholieke herenfiets getild voor een ritje naar... Achter de bosjes van de begraafplaats... Nee, niet alles hoefde gezegd te worden. Als hij de gebeurtenissen in het kerkenbos zou verzwijgen, bleef er nog genoeg over aan barokke ervaringen als rechtvaardiging van zijn levensloop; van zijn successen en vooral van zijn mislukkingen.

Op de datingsite hadden Rolf en Carola van gedachten gewisseld. Theatrale vormen van religies waren geen onderwerp van gesprek geweest. Misschien, dacht hij, misschien had ik kunnen zeggen: met je prachtige feestjurk was je een goede vervanger geweest van de Heilige Maagd. Je bent een vrouw om op handen te dragen. Gelukkig dacht hij, gelukkig zeg ik niet alles wat ik denk. Dat is mijn geluk; dat ik niet alles zeg.

Rolf Reiger keek opzij. Carola Kreutzberg had een vrolijk gezicht. Ze had haar gezicht bijgewerkt in passende tinten. Pastelrode lippen, lichtbruine mascara en dunne zwarte streepjes rond haar ogen. Nee, ze leek niet op een zigeunerin. Ze was een zigeunerin. De glazen bol stak ongetwijfeld in haar handtas. Carola: een vrouw van de weg, de waarheid en van het leven vóór de dood. Al wist je nooit of deze zigeunerin bedrog tot haar vaste repertoire had gemaakt. Naïviteit en wantrouwen

hadden Rolf Reiger nooit verlaten. Hij was de Jezuiet nergens dankbaar voor.

Ze is misschien niet wat ik in mijn hoofd had, dacht Rolf Reiger terwijl ze naar de parkeerplaats liepen. Maar op mijn leeftijd en met mijn ervaringen kan ik wellicht niets anders krijgen. Al weet ik niet wat mij drijft om te krijgen wat onbereikbaar is. De gedachte: ik verdien iets beters, wist hij op afstand te houden.

Carola Kreutzberg had geen hinder van secundaire gedachten. Elke dag is nieuw en elke ontmoeting is een avontuur. Niets te verliezen en ook niet bang. Ze had na de sushi en na de sapjes Rolf Reiger uitgenodigd om bij haar thuis de kennismaking voort te zetten.

“Wat opmerkelijk dat we beiden in het noorden wonen.” Rolf had aan zelfvertrouwen gewonnen.

“Ik had het tevoren wel gedacht,” had ze gezegd, “Sommige gebeurtenissen zie ik aankomen. Andere niet.”

Rolf Reiger had zijn BMW tweemaal laten knippen om de auto in het gezelschapsspel te betrekken. Nu hij eenmaal beet had was hij niet naar de parkeerautomaat gegaan. Een boete zou hij voor lief nemen. Badinerend, alsof hij zich wilde verontschuldigen voor zijn luxe auto, had hij gezegd: “Mijn speeltje kan alles zelf. De auto, de naam zegt het al, *auto*, is zelfsturend, zelfcorrigerend en *auto* kiest zelf de route, de opritten en afslagen. De wegen liggen er al. Leven is niets anders dan je neus volgen.” Rolf volgde in zijn leven zijn scherpe reigerneus met openingen groot genoeg voor snufjes zout. “De auto kent mij beter dan ik mezelf ken. Grapje,” had hij ten overvloede toegevoegd. Opnieuw liet hij achterwege wat hem voor op de tong lag; auto, een auto met vaste wegligging, flexibiliteit, warmte, geborgenheid, een kooi van veiligheid met ruimte voor bevrediging voorbij zelfbevrediging. Zijn auto: een gehoorzame en warme speelkameraad met een luisterend oor, een partner met potentie.

‘Ik was patholoog-anatoom,’ zei Rolf Reiger. Zoemend en zoevend waren ze de Maas overgestoken. Ongemerkt. Hij hield de duimen op twintig over acht losjes op de binnenkant van het stuur. De auto corrigeerde overschrijding van de middenstreep. Als het erop aan zou komen deed de auto wat nodig was zonder rekening te houden

met de wensen van de chauffeur. De BMW nam het moeilijkste en meest confronterende uit handen: zelf beslissen en zelf nadenken. Welbeschouwd was de BMW evenknie van Faust; veroveraar van de ziel van de bestuurder. De BMW was de dwingende vader van Rolf Reiger. De *auto* als materialisatie van zijn genetisch en cultureel erfgoed.

‘Weet je wat dat is?’ vroeg hij. ‘Weet je wat een patholoog-anatoom doet?’

‘Ik heb er wel een beeld bij,’ zei Carola. ‘Tulp.’

‘Juist.’ De stem van Reiger schakelde als vanzelf naar zijn verleden als hoogleraar. ‘De anatomische les.’

De anatomische les was de openingsdia bij introductie van; blootlegging van de ziel. *Zwien op ledder* als inleiding tot het betere ontleedwerk.

‘Mijn vrouw,’ zei Rolf. ‘Frija.’

Rechts schoof een natuurplasje voorbij; aangelegde wetlands. Ganzen vlogen in noordelijke richting een eindje mee en maakten in harmonie een draai rechtsomkeerd. Een pastorale oefenvlucht louter voor plezier.

‘Ik heb mijn vrouw verloren in de Algarve. Vakantie. Onze laatste vakantie. Twintig jaar alweer. Ik wil je er niets over vertellen, maar ik heb graag dat je naar me luistert. Ook al is vandaag de eerste dag van onze date. Ik weet het. Heb ik maar vast gezegd wat ik toch zou vertellen als we thuis zijn.’

Rolf Reiger wist van de intieme bekentenissen die hij, eenmaal naakt aan de haak, op dat moment zou doen. Vaker dan eens, elke keer, was de hoogmis niet doorgegaan. De dames hadden Reiger meegenomen voor een plezierig samenzijn; niet voor een therapeutisch gesprek met een slappe lul, met slap gelul; om het ondiplomatiek uit te drukken. Pas in Rwanda, waar hij als lijkdeskundige op het gebied van steek- en snijwonden was ingevlogen – het was kort na de genocide – had Reiger onbevungen kunnen vrijen zonder zelf met een dwingend relaas over paters, dekens en kerkhoven de eigen en gezamenlijke pret te verstoren. Midden in de tropennacht. Reiger had niets kunnen zien. Het was hem zwart voor ogen geworden, zoals hij graag vertelde. Reiger had enkel kunnen voelen. Reiger had enkel kunnen ruiken. Blind had hij elk orgaan van haar gevonden. En zijn eigen. De geur van vlees. Voor het eerst. Voor het laatst. *Thank God for darkness.*

‘Portugal,’ zei Carola. Ze was nog nooit in de Algarve geweest. In het zuidelijkste district van Portugal met wetlands had ze niets verloren. Ook in Cabo da Roca was ze nooit geweest. De meest westelijke punt van Europa kende ze niet, net zo min als de noordkaap en ook het verre oosten en diepe zuiden hadden nog veel geheimen voor haar. Maar als het nodig was kon ze gelijk welke vakantieherinnering naar voren brengen, ook herinneringen aan plaatsen en tijden waar ze nooit was geweest. Haar geest koesterde een tomeloze zwerflust. Reiger, had ze opgezocht, was in het Engels *heron*, *Reiher* bij de oosterburen, *héron* in Frankrijk, *airone* in het Italiaans, *garza* in het Spaans en *garça* in het Portugees. *Garça* klonk als *garçon*, jongetje. En misschien was die benaming een afspiegeling van het karakter van haar date.

‘Frija, zo heette ze,’ zei Rolf. ‘Mijn vrouw was vegetariër, maar in het buitenland liet ze die overtuiging buiten de deur van het restaurant. Standvastig in de leer als katholieken op vrijdag, zo ongeveer. Thuis geen vlees op vrijdag, maar buiten de deur eten wat de pot schaft. Of zeg ik dat te badinerend?’ En zonder een antwoord af te wachten liet hij koersvast volgen met beide handen opgeheven: ‘Of geloof je in god?’

Ook het antwoord op die vraag wachtte hij niet af.

‘Ja,’ zei de BMW, ‘als het me past geloof ik in god.’ Rolf Reiger negeerde de Jezuiet.

‘Mijn Frija hield niet van vis,’ herhaalde Reiger een eerdere monoloog. ‘Ze bestelde in een bodega aan de monding van de rivier *Carne de touro del Guadiana*. Biologisch natuurzuiver vlees van koeien uit de wetlands.

‘Vila Real de Santo António,’ zei Carola, ‘met aan de overkant van de Guadiana het vissersdorp Ayamonte. Spanje.’ Ze kende de topografie van Europa. Rolf knikte. Kort keek hij opzij, daarna volgde zijn blik de achterlichten van een truck met een Poolse nummerplaat. De BMW had nog niet tot inhalen besloten.

‘We namen een voorafje met sinaasappelschijfjes en bruine suiker. Karamel.’ Zijn duimen dansten synchroon op het leer van het onafhankelijke stuur. ‘We zaten tegenover elkaar, Frija en ik. Lege flessen chianti in nisjes en walmende kaarsen. Fado. Fado. Fado. ... Je kent dat wel. ... Frija wilde zeggen dat ze van me hield. Ik wist het. Ik had gezegd dat ik van haar hield. Ze wilde zeggen dat ze van me hield.

Ik wist het. Ze hoestte. Frija greep naar haar keel. Ik. Ik...’ Rolf Reiger legde zijn handen om zijn keel. De adamsappel verdween uit zicht.

‘Rundvlees, een stukje rundvlees. Van een stier.’

‘Touro.’

‘Touro,’ herhaalde Rolf. ‘Frija, mijn Frija stikte in Touro del Guadiana.’ Hij zweeg en na wat een eeuwigheid leek, zei hij: ‘Ik keek toe. Ik keek toe. Ik deed niets. Niets.’

‘Pathetisch,’ zei Carola. ‘Dokter. Dokter.’

‘Ik was versteend,’ zei Reiger met beide handen terug in de zakken van zijn jasje. ‘Ik zag hoe de kleur uit haar gezicht verdween. Ik zag hoe Frija van haar stoel.... Ik deed niets. Niets. Ik deed niets.’ De afhanginge schouders zakten verder naar onderen. Rolf duwde zijn hoofd naar achteren tegen de verwarmde hoofdsteun. Hij zuchtte terwijl de BMW aan de tweede inhaalpoging begon. In het Pools, dacht Carola, in het Pools heet een reiger *czapla*.

‘De eigenaar van de bodega rolde mijn Frija op een deken en sleepte haar lichaam door de keuken naar de binnenplaats. Een ober sprenkelde rozenwater op de vloer; alsof het routine was, een lijk in het eethuis. Ik bleef op de binnenplaats naast haar zitten. Ik hield zwerfhonden bij haar vandaan tot de schouwarts kwam. Een collega.’

Rolf Reiger leek opgelucht. Het kwaad was geschied. Hij had bij de zigeunerin gebiecht en gezegd hoe hij zijn vrouw, ondanks alles, altijd trouw was gebleven; ook na de bekentenis van zijn zoon. Ook nadat Walter had verteld van de herenliefde te zijn. Nee, de zoon had de vader niets verweten. Niets. Niemand was baas over zijn eigenheid. Alles lag vast in de sterren en in de afkomst. Of waar en wanneer dan ook. Een mens kon enkel variëren op de voorgebakken vorm van het bestaan; dat heette vrijheid.

Reiger was zijn lot trouw geweest. Lijken had hij ontleed, nooit had hij het mes in zijn huwelijk gezet, ook niet toen Frija haar bevrediging buiten de deur had gezocht. Op de oprit nota bene, met de poelier.

‘In m’n iPhone.’ Rolf Reiger wees op de telefoon in de houder. ‘Mijn wachtwoord is *frija911touro*. Je kunt. ... De foto’s.’

‘Mooie brug,’ zei Carola. Ze reden Zaltbommel voorbij. Ze hoefde de foto’s niet te zien. Bij de monding van de Guadiana was geen brug, enkel een veerpont om naar Spanje te vluchten, of omgekeerd.

‘Mijn zoon woont in De Lichtmis, met mij in mijn ouderlijk huis, met opa. Mijn vader. Weet je waar dat is? De Lichtmis. Boven Zwolle. Ik ken het adres uit mijn hoofd. Zolang het duurt. Ik hoef niets meer te onthouden. Alles zit in de iPhone. In de routepanner. Alles zit in de auto. Ik kan goed met de auto. Ik kan goed met mijn zoon. Homo. Geeft niks. Ik heb er geen moeite mee. Walter is een echte man. Hij lijkt op z’n opa.’ En na een korte pauze: ‘Er is een pistool naar hem genoemd.’

‘Ik ben jaren lesbisch geweest,’ zei Carola. Niet omdat het waar was, zei ze dat ze van de vrouwenliefde was geweest, maar omdat het waar had kunnen zijn. Misschien zei ze het om Garça te provoceren of om van onderwerp te veranderen. ‘Maar nu ben ik weer gewoon.’ Ze raakte de onderarm van Rolf. ‘Er is geen wapen naar me genoemd,’ zei ze. ‘Ik heb me gespecialiseerd in ontwapening.’ Carola’s hand rustte kort op z’n kruis. Ze kneep zachtjes en liet volgen: ‘Ik kan in de toekomst kijken, maar ik geef vooral vorm aan het heden.’

‘Ja jongen,’ zei de BMW. ‘Ja jongetje.’

Tussen de brug over de Waal en de brug over de Nederrijn zwegen ze. De BMW bemoeide zich niet met hun lichaamstaal, druk als Hij was met de buitenwereld. De weg naar huis is lang voor wie haast heeft.

Op de snelweg naar Zwolle, voorbij vliegveld Teuge, leek Reiger zijn spraakwater te hervinden.

‘Het belangrijkste uit mijn leven heb ik je verteld,’ zei hij. ‘Ik heb mijn vrouw laten stikken.’ Reiger grijnsde, al kon het ook een glimlach zijn omgeven met verholen schuldgevoel; zonder berouw. In de schemering van de straatverlichting vielen kleuren weg. Zijn gezichtsuitdrukking was niet goed te lezen. Rolf vervolgde: ‘Je mag alles vergeten wat ik je heb verteld. Iedereen heeft immers een eigen geschiedenis. En de eigen geschiedenis is enkel van belang voor jezelf. Of niet soms?’

Carola Kreutzberg had een eigen geschiedenis. En omdat haar geschiedenis volgens de patholoog-anatoom alleen interessant was voor haar deed ze er het zwijgen toe.

‘Wat sympathiek dat ik gelijk op de eerste date-dag met je mee naar je huis mag,’ zei Rolf. ‘Ik waardeer dat bijzonder. Echt wel.’ En alsof het kind in hem wakker was gemaakt herhaalde hij

‘Naar huis. Naar huis.’ Op de console flikkerden lampjes. De BMW bewaarde alle gesprekken in Zijn hart.

‘Je bent me vertrouwd als stil verlangen,’ zei Rolf.

‘En wat is je stille verlangen?’ Carola stelde een overbodige vraag. Ook zonder haar aansporing liep de kluis van haar date leeg.

‘Mijn eerste enige echte liefde, als ik die daad zo mag ontleden, was een zwarte vrouw. Misschien dat haar naam me nog tebinnenschiet. De keren daarna, in bed, de reeks date’s na de zwarte... Ik kon niet... Ik was..’

‘Erectieloos,’ zei Carola terwijl ze met de muis van haar hand over de pook draaide. ‘Je kreeg geen erectie bij witte vrouwen.’ De BMW versnelde.

‘Ze noemde me *Arre Arre*. In Rwanda was R. R. de afkorting van *Réconstruction Rurale*. *Rural Reconstruction*, sinds ze in dat land de Franse taal in de ban hadden gedaan.’ Z’n hoofd op de ranke nek knikte als was het een metronoom.

‘Ik zou graag.’ Arre Arre keek opzij. ‘Ik zou graag nog eens de liefde bedrijven met een zwarte vrouw. Ik zou graag nog eens bewijzen dat...’

‘Ik kan toveren,’ onderbrak Carola. ‘Ik kan alles en iedereen zwart maken, en wit.’ De BMW nam gas terug.

Rolf legde zijn hand op het linker bovenbeen van Carola. Hij boog naar haar, als wilde hij haar zoenen. Een vrouw naar zijn hart. Na de BMW leek Carola Kreutzberg de eerste die onvoorwaardelijk in hem geloofde, een vrouw die hem begreep. Met licht gedraaid hoofd en zijn linkerhand in zijn kruis zei hij: ‘Maatje, ik moet pissen. Stop bij het eerstvolgende wegrestaurant.’

Voor de afslag Deventer parkeerde de BMW op de insteekhaven het dichtst bij de ingang van LaPlace. Tegen hoge sluierwolken weerkaatste licht van Apeldoorn. Rolf liep gelijk door naar achteren. Carola haalde bij het buffet gezonde salade, een spies saté met pindasaus en Vlaamse frieten met veel zout. Chocomel voor Garça en en Spa rood voor haar. De BMW rekende af.

De hemel is donkerblauw. Aan de vaalblauwe horizon zijn lichten te zien van de snelweg, oranjegele weerkaatsing van het hart Zwolle over de IJssel.

‘Ik voel me niet lekker. Rijd jij.... Heb je een rijbewijs....., en met lichte stemverheffing: ‘Volgende parkeerplaats.’

Na afslag Heerde wacht de BMW op de parkeerplaats naast een koeltransport met inktvis en marlijn uit Portugal tot Carola de wollen deken op de achterbank heeft gespreid. Reiger legt zich neer, kussentje onder zijn hoofd. ‘Was van Frija,’ zegt hij, terwijl hij het kussentje schikt. ‘Haar liefdesverklaring staat middenop geborduurd: INRI.’ Een tweede kussentje schuift hij tussen zijn knieën. Reiger steekt zijn handen diep in zijn broekzakken. Carola aait de reiger over z’n hoofd. De zigeunerin likt zout van zijn neus. Ze sluit het achterportier en neemt plaats in de cockpit.

‘Waar wil je naartoe? Waarheen leidt de weg?’ vraagt de BMW.

Voor Carola kan antwoorden klinkt met gebroken stem vanaf de achterbank: ‘Naor huus. Ik wil naor huus.’

De BMW voegt behoedzaam in op de A50. Hoe dichterbij het noorden hoe minder verkeer. Carola houdt haar handen aan het stuur op kwart over negen. Het loopt tegen middernacht. Ze laat het stuur los en draait de binnenspiegel. Op de achterbank ligt Reiger met de ogen dicht. De adamsappel steekt naar voren, alsof een kikker of muis aarzelt om af te zakken door de golvende hals. ‘Zwolle,’ zegt de BMW. ‘We gaot de Iessel aoever.’

Op de spoorbrug glijden intercity’s naar Lelystad en Groningen langs elkaar.

‘Naor huus,’ fluistert Reiger. ‘Naor huus.’

De motor broemt als een Schnitgerorgel met Buxtehude in de pijpen.

Carola neuriet een lied. Ze kent de woorden en de zinnen, maar het lied schiet haar niet te binnen.

‘Zwarte Water,’ zegt de BMW. ‘Over honderd meter kruisen we het Zwarte Water.’

De snavel van de reiger zakt van het kussen. De poten vallen slap. De vleugels schieten uit de ruststand.

‘Naor huus,’ zegt Carola, ‘naor huus.’

Voor de auto zich met de lucht van dood en bederf kan vullen schakelt de BMW de air condition op vol. De wagen sproeit de geur van seringbloesem.

De BMW neemt behoedzaam de afslag bij De Lichtmis.

‘Wil je dat ik *In Paradisum* laat horen?’ vraagt de BMW. De auto rijdt stapvoets. De motor is nauwelijks hoorbaar. Een Jezuïtenstem zegt uit vier windstreken: ‘Ik herkende je geneurie.’ Op de achterbank klappert een vleugel tevergeefs. Nooit weer handen in de zakken.

De BMW parkeert achteruit op de oprit van een herenhuis. Amsterdamse school. Een onderwijzerswoning, het huis van een directeur, het onderkomen van de grote baas.

‘Thuisgekomen. Arre Arre. Hij is thuisgekomen,’ zegt de BMW, ‘En,’ laat *auto* volgen, ‘hier is je lied.’

Vanuit de hemel klinkt *In Paradisum*. Carola wacht met uitstappen tot de voordeur van het huis opengaat. Ze weet wat komt. Ze weet wie komt. De BMW opent het portier.

Een man met baard, gekleed in lange crèmewitte nachtjurk over afhanginge schouwers staat op de stoep. Blote voeten. De overeenkomst met een reiger is treffend. Een kunstenaar zou slechts enkele houtskoolstreken nodig hebben om Vader en Zoon te karakteriseren. Maar misschien lijken alle vogels op elkaar.

De baardman neemt de tippen van de deken. Vader reiger trekt het dode lichaam van zijn Zoon langzaam van de achterbank. Carola neemt het andere einde van de deken. Stapje voor stapje schuifelen ze de hoge stoep op. Het lijkt van de Zoon in een hangmat.

‘Walter.’ Opa draait zijn hoofd naar zijn kleinkind. ‘Walter Petrus, mijn liefste, waar ben je?’

Walter P. haalt zijn handen uit zijn zakken. Met z’n linkerhand houdt kleinzoon de poort open. Zijn rechtervuist omklemt het pistool. Niet ieder is welkom in het huis van zijn Opa. Ongelovigen kunnen stikken en verrotten tot ook hun zielen zijn afgestorven.

Een hond jankt. De volle maan hangt als een glazen bol aan de hemel. Walter P. vernevelt wierooklucht uit een spuitbus.

‘Eindelijk thuisgekomen,’ zegt Vader als hij *Garça* door de hoge gang achter zich naar de binnenplaats sleept. ‘Waar heb je al die tijd gezeten?’

De BMW toetert. Het achterportier gaat open. Carola Kreutzberg stapt in. Onderin haar rug zeurt fantoompijn.

‘Waarheen leidt de weg?’ vraagt de waarzegster.

Erica waer besto bleven?

Erica, dorp als geen ander. Heidedorp op de grens van zand en veen. Alle veen is als turf en bolster verdwenen. De dopheide is weg. De struikheide is weg. Het zand is gebleven. Zand. Enkel zand, zelfs geen blanke pit.

Riekus Groothuis is in dit dorp geboren, hier hoorde de wereld meer dan een halve eeuw geleden de eerste schreeuw van klein Rieksie vanaf de kokosmat voor de turfkachel. Na zijn puberteit, met veel geboden en verboden, kwam de volwassen man - zoals het hoort - zelden terug op zijn geboortegrond. Onthechting stond hoog in zijn vaandel. Afscheid van een barokke jeugd die hem lijkt te zijn overkomen. Hij was deelnemer, maar geen meester over zijn kinderjaren, en later, ook later leek het leven zich aan hem te voltrekken, alsof alles wat zijn pad kruiste hem overkwam. Hij volgde de veencultuur van de Drentse zuidoosthoek en wist niet van het troebele zure water waarin hij zwom. Het abnormale was gewoon op Erica.

De hele wereld, en wellicht ook het heelal, leek als de driehoek Kerkweg, Verlengde Vaart en Havenstraat, een beperkt speelveld voor een zanger van het levenslied.

Onthechting werd tegen het vallen van de avond, zoals de herfst van zijn leven eufemistisch werd aangeduid, topprioriteit. De blanke pit uit Erica was de beschermende bolster kwijt en zocht een nieuwe plek voor ontplooiing van zijn kwaliteiten, en van zijn hebbelijkheden. Maar Riekus Groothuis heeft na jaren in de vreemde - niet eens zo ver weg van het oude land - nog steeds de tinten van de geboortegrond, het bonte palet van natte bladeren in schitterend zonlicht kleurt ook op deze dag in oktober zijn heden en verleden.

Het bonte palet van kunst en kleinkunst, schilders, poëten, schrijvers, toneelspelers, standupcomedians, fotografen, musici en van alle anderen met een hang naar expressie van het *entartete* en het *nicht-entartete* was aan hem voorbijgegaan. Niet omdat het

podium van de vrije geest er niet was in dit godverlaten oord, maar omdat hij zijn ogen en oren dicht had gehouden en er niemand zijn pad had gekruist met een klisterspuit. Niemand op Erica zat op bevrijding te wachten, niet na 1945, en later ook niet.

Over het Spekweggie, de volkse naam voor de Kerkklaan, loopt hij vanaf de bushalte aan de Havenstraat naar de R.K. Kerk van Maria Onbevleete Ontvangenis. Zijn vader heeft in de dertiger jaren de stenen getransporteerd met paard en wagen vanaf plaatschuiten in de Verlengde Hoogeveense Vaart. De Vaort in de volksmond.

Riekus Groothuus is vroeg, te vroeg voor de uitvaartdienst. Hij heeft alle tijd van de wereld. Zijn nicht is dood. Hij heeft haar ruim veertig jaar niet gezien, niet gesproken, niet aan haar gedacht, en nu is ze dood. De familie heeft aan hem gedacht. De rouwkaart bracht hem terug naar zijn afkomst. Om de tijd dood te slaan wandelt hij tussen hoge beuken door naar de begraafplaats achter de kerk. De zerken dragen de namen van de streek: Kolker, Lubberman, Prinsen, Moorman, Lohues, Maatje, Kloppenburg, Heijnen, Sijbom, Siebon, Groothuus. En nieuwe namen op nieuw marmer van tuinders uit het Westen; Valentin, Moritoen, Ruhe en Eigenraam. Zijn vader en moeder samen in één graf. Dat konden ze, samen rusten. De beukenhaag is gerooid, het kerkhof is opgerekt, er is plaats genoeg. Maar er komt niemand meer op deze akker. “Erica, ik wil er dood nog niet begraven worden.” Als Riekus Groothuus de klokken hoort, wandelt hij traag terug naar het godshuis.

In het gangpad staat de kist met haar lijk, of moet hij zeggen: het lijk? Niemand is eigendom van het lijk. In vorige eeuwen waren in Engeland *body snatchers* actief. Ze roofden lijken voor de snijzalen van de medische wetenschap. Naakte lijken. Een pond voor een kadaver, twee pond voor een dode neger die toen nog nikker heette, net als op Erica in de jaren vijftig. Maar op Erica had nog niemand een nikker gezien, dat kwam pas veel later. Op diefstal konden de lijkendieven niet worden betrapt. De kleding en schoenen van de dode lieten ze achter in het graf. Vrijspraak voor lijkenrovers.

Een foto van zijn nicht staat op de witte kist naast een wit bloemstuk. Riekus ziet niet hoe ze eruitzag voor haar hemelvaart. Hij vergeet door het raampje in de kist te kijken. Achterin de kerk

neemt hij gewoontegetrouw de afslag naar het rechtergangpad. Hij laat de dode links liggen, alsof hij niet voor de lijkdienst deze reis heeft ondernomen. En misschien is dat ook zo, al weet hij het doel van zijn reis niet, als er al zoiets als een bedoeling bestaat. “Waartoe zijn wij op aarde?”, of “Waartoe zijn wij op Erica?” Onmogelijke vragen met dito antwoorden.

Bij de bushalte stond een dorpsplattegrond met een rode cirkel om de kruising Kerklaan - Havenstraat met de tekst: *U bevindt zich hier*. Geen twijfel mogelijk over zijn plaatsbepaling op aarde.

De kerk is groot, te groot voor moderne tijden, met plaats voor wel 400 beminde gelovigen, volgers voor wie liefde niet meer uitsluitend van één kant komt. Beminde door de Heer, maar of die Heer ook nog het onderwerp is van meer dan culturele hartstocht is twijfelachtig. Dezelfde houten banken, dezelfde rode kniel-kussentjes van veertig jaar geleden, met een koperen oog om na afloop van de dienst het kussentje op te hangen. Hetzelfde zitgemak tussen rechte hoeken van zitting, leuning en knielbanken als weleer.

Riekus Groothuus neemt plaats in rij zeven aan de zijkant. Er is plaats voor drie gelovigen, strak tegen elkaar en tegen de muur. Vader, moeder, Riekus, schouder aan schouder tegen de zuidelijke muur onder de derde statie in witreliëf. *Jezus valt onder het kruis*. De eerste keer. Jezus valt voor de eerste keer, er zouden nog twee valpartijen volgen voor Golgotha, voor de opstanding.

Vader Herman Groothuus was buulman, met een fluwelen zak aan een lange stok haalde de dienaar van de Heer de centen, stuivers, dubbeltjes en kwartjes op voor de missie in Afrika of voor onderhoud van de pastoor en voor onderhoud van Margriete van de pastoor. Margriete die aan niemand toebehoorde, ook niet aan de eerwaarde. Margriete die het celibataire leven verkoos boven de liefde van een tweederangs minnaar. Margriete die in de slachtmaand de biefstukken, het beste van de haas en de grove leverworsten van eigen slacht in ontvangst nam. Het beste was goed genoeg voor de clerus. Riekus hoeft zelfs zijn ogen niet te sluiten om te zien hoe Herman Groothuus de lange stok door de palm van zijn hand laat glijden, hoe het fluwelen zakje van Moeder de Heilige Kerk, van de clerus, bij elke gelovige aarzelt. Op het ruime priesterkoor staat het tabernakel tegen de ronde achtermuur; de kluis voor monstrans, voor kelk en offerschalen,

voor heilig brood en zure rode wijn. Vlees en bloed na de mystieke en onherroepelijke metamorfose veilig opgeborgen. Ergens in het achterhuis van deze tempel is een goddelijk afvalputje voor verzuurde wijn en verschimmelde auweltjes, voor geronnen bloed en rottend vlees. Ook bedorvenen der aarde vinden een eindbestemming, al dan niet in het geniep. Geen vrijheid voor zondaars zonder schuldbesef en boetedoening.

Riekus laat zich door de ceremoniemeester van de uitvaart gedwee naar het middenschip verplaatsen. Binnen de muren van de kerk gelden oude regels die zonder morren worden opgevolgd. De rouwenden horen bij elkaar op een kluit. Buren, vrienden, familie in zwart en grijs. Buitenstaanders die zich verstoppen in de schaduw van de bakstenen kerkmuren zijn ongewenst. Bedompte gesprekken, ingehouden vrolijkheid. Meer mensen zien elkaar sinds heugenis in dit verdwenen dorp. Jij ook hier? Ja, ik ook hier. Nu. Op deze plek. Op Erica. Nog wel. Nog steeds. Blijf nog even. Straks. Laat geen leegte. Ga niet weg. De hemel kan wachten.

Het ritueel kan een aanvang nemen. Het ritueel neemt een aanvang. Lof zij de Heer, de dode is niet dood, maar leeft. Niet te geloven. Amen.

Na de dienst, zonder *In paradisum* maar met *Immaculata, gij lelie reine* als slotzang, is er geen koffie met kadetjes, zijn er geen krentenbollen. Op Erica is allang geen bakker meer.

Het lijkt dat niemand toebehoort gaat naar het crematorium in Emmen en ieder die wil gaat mee. Het lijkt heeft de leiding. De dood stuurt.

Riekus knoopt zijn jas dicht en loopt over de Kerkweg richting de Vaart. Deze straat was de begrenzing van de bebouwing. Naar het oosten strekten zich de landerijen uit, onderbroken door enkele boerderijen. Lubberman, Knegt, opnieuw Lubberman, Eising, Grimme, Hanenbergh. De gaten tussen de boerderijen zijn dichtgebouwd en oneindige rijen coniferen sluiten de einder grotendeels af. In de verte zijn de fabriekspijpen van de Purit te zien. Werkeloos, zoals veel in dit leeggegraven moerasland.

Riekus neemt de brug en vervolgt zijn weg aan de zuidkant van de Vaart. Hier kwam hij nooit. Verlengde Hoogeveense Vaart z.z. De vaart is veranderd in een brede sloot voor recreatieboten en

voor vissers die van nietsdoen hun dagbesteding hebben gemaakt. Water aan deze kant van de sluis stond merakel hoog, tot voorbij de bocht naar Klazienaveen. Waar de Hondsrug steeg, leek het water te zakken.

De Ericase brug. Doorgang in zuidelijke richting naar de Peel, naar Oud-Schoonebeek en naar Nieuw-Schoonebeek, de Pannekoekendijk, plaatselijk bekend als Pandiek. De brug nabij voorheen hotel Panman. Verblijfplaats voor reizigers, vertegenwoordigers in garen en band, voor hannekemaaiers en kiepkerels. Achter het café een zaal voor bruiloften en partijen van alle denominaties.

Panman stuurde zijn kroost naar alle kerken; hervormd, gereformeerd, vrijgemaakt, rooms. Klantenbinding. Gedwongen winkelnering. Panman verhing zich op de bovenkamer: briefje in zijn jaszak: "Ik zal het nooit weer doen." Geen voorganger wilde Panman teraarde bestellen.

Riekus weet alles nog. Alles wat hij niet is vergeten en ook wat hij is vergeten, meldt zich terwijl het lijk bij de Meerdijk in Emmen wordt afgeleverd. Tot stof wederkeren - gemiddeld zeven pond - een fluitje van een cent.

Naar het noorden. De Havenstraat. Halverwege de Ericase brug en de openbare begraafplaats - voor gereformeerden en hervormden, er waren geen ongelovigen op Erica, althans niet in de beleving van de volgelingen van de Heer - hield Riekus Groothuis stil voor een arbeidershuisje. Lage dakgoten binnen handbereik, in de voorgevel twee smalle ramen met tussen de ramen een schoorsteen met geelbruine vlekken aan de bovenrand als de gele vingertoppen van een verstokte roker. Op de zolderverdieping twee kleine raampjes zonder vitrage. Twee ogen die voorheen hun blik gericht hielden op de Veenschapswijk, inmiddels gedempt en voorzien van bebouwing die Nieuw-Amsterdam aan het oog onttrekt. Een zolder met nauwelijks plaats voor een bed. Een strozak voor een voorbijganger, indien nodig.

De voordeur als vanouds in de zijgevel. Hier woonde Josef Prins met Marie Minke. Tien jaar, misschien langer. Ze waren door het dorp gewaarschuwd. Wie in dit huisje gaat wonen krijgt geen nageslacht. Dit arbeiders-onderkomen was het kinderloze huis vanaf het moment dat meer dan honderd jaar geleden de eerste

steen op het zand werd gelegd. Het optrekje was betaalbaar en aan bijgeloof moest ooit een einde komen. Maar bezoeken van de pastoor en citaten uit het evangelie van Jezus Christus onze Heer veranderden niets aan het kinderloze tijdperk. Pas toen Jozef en Maria, zoals ze in de volksmond heetten, naar de Duikerstraat verhuisden, kwam een onhandelbare zoon, met de naam Broer, die zijn eigen weg ging en steeds meer leeftijdgenoten op sleeptouw nam. Met Broer mee naar Tin Pan Alley, de koffiebar aan de Kerkhoflaan in Emmen, voor drank, muziek van Harry Muskee en geluiden uit andere culturen, uit het Westen. Riekus Groothuis bleef thuis. Toen.

Na Broer kwam jaren later uit de vereniging van Josef en Marie een dochter, met roepnaam Zusse. Zusse, rood haar, het ene been zichtbaar korter dan het andere, en met een ongemak waar generaties pubers en een enkele oudere plezier aan beleefden, met en tegen haar wil. Maar vooral met haar instemming. In tegenstelling tot haar dorpsgenoten had ze de geneugten van haar lichaam ontdekt en haar lijf tot kunst verheven. Hosanna in den hoge. Openbaar kunstbezit op Erica. Zusse verbeeldde de gezelligheid van het rijke roomse leven. De zondagse oproep van de preekstoel: *Kijk naar het kruis*, maakte ze tot haar lijfspreuk. De oproep: *Laat ons bidden, opdat gemengde verkeringen mogen worden voorkomen of ten goede geleid*, was niet aan haar besteed. Mannen en vrouwen, ze had iedereen lief. En niet alleen afvalligen daalden op haar neer.

Zusse was niet dom, al hield ze zonder moeite de schijn op van verregaande achterlijkheid. Hoe dommer, hoe meer ze zich kon veroorloven. Op Erica.

Erica bleef een dorp als geen ander, ondanks Broer en Zusse, ondanks aardstralen en ondergrondse kruisingen van waterlopen, ondanks ijzerhoudend grondwater, witte wieven, bottenkrakers, gebedsgenezers, het Vrouwtje van Hattem. Iedereen kreeg de schuld van onrecht op Erica en ver daarbuiten en niemand in de heilige driehoek had het gedaan. Wie intrek nam op Havenstraat 19 kon niemand de schuld geven voor bulten, zweren, gestoord gedrag, autisme - dat nog niet zo heette - en kinderloosheid. Iedereen was gewaarschuwd.

‘Rieks Groothuus.’ Riekus stelde zich voor en stak zijn hand uit. ‘Dat had ik wel dacht,’ zei Sjonnie Witz die de deur los had gedaan. Riekus had in een opwelling aangebeld; een trekbel uit een kruidenierswinkel meldde zijn aanwezigheid. Even be kroop hem het gevoel dat hij iets onwettigs had gedaan. Het kindergevoel: na zes uur boodschappen doen bij de Vivo. Dezelfde bel na sluitingstijd. Zijn lichaam had alles uit zijn kindertijd bewaard, ook zijn angstzweet.

‘Sjonnie. Sjonnie Witz.’

Sjonnie Witz was een zestiger met een kaal hoofd en grijs afhankelijk haar rondom. Hij had een brede grijns op zijn tanig gezicht. Heldere pretogen. Riekus kende Sjonnie Witz van zijn tijd op de Gerardus Majellaschool voor katholiek lager onderwijs aan het Spekweggie. Zoon zonder vader. Sjonnie was geadopteerd door zijn moeder, al heette dat niet zo. Sjonnies vader woonde aan de andere kant van de Verlengde Hoogeveense Vaart, aan de Vaart z.z., maar dat wist niemand, althans niemand sprak van het onechte kind en van de onechte vader. Sjonnie was geen bastaard, niet van het vuilnisbakkenras. Bastaard, die naam was aan honden voorbehouden en aan halfzwarten. De klasgenoten hadden alleen te maken met de echte moeder en meer nog met de echte Sjonnie. Sjonnie leek permissie te hebben om alles te doen wat aan anderen was verboden. Sjonnie had niks te verliezen. “Ach, laot die kunstenmaker.” En zo geschiedde.

De hereboer aan de Vaart zuidzijde had zich vergist en nooit de verantwoordelijkheid voor de daad genomen. Iedereen vond het goed dat ze elkaar niet kenden, vooral omdat de moeder in de zijbeuk van Maria Onbevleete Ontvangenis kerkte en de vader, die niet bestond, ouderling was van de concurrentie. De hereboer woonde tegenover de gerefkerk aan Vaart n.z. Zijn uitzicht op de kale en kleurloze tempel aan de overkant van de Vaart, met een hammondorgel als enige frivoliteit, was onvoldoende straf voor de driftgestuurde en zondige schepping van Sjonnie in het aardappelveld. De ongewisheid of de vader van Sjonnie Witz wel of niet tot de uitverkorenen hoorde, vrat aan de gelovige, maar dat lot deelde de hereboer met alle gemeente-leden die de Dordtse Leerregels (1619) onderschreven. Daar viel geleidelijk aan mee te leven, vooral omdat geluk en ongeluk voor alle inwoners op Erica, lidmaat of niet, uit dezelfde tombola tevoorschijn kwam.

Met de dood voor ogen bleken alle religies gelijk, maar niemand zei dat hardop.

De pastoor vond zijn plek op de begraafplaats, er kwam geen opvolger en Margriete van de pastoor vertrok naar het klooster in Weiteveen. De leegte in het dorp groeide. Een gat was immers het enige dat groter werd als je er iets van verwijderde.

‘Kom der in. Kuj der uutkieken.’

Riekus hoefde de vraag die hij had bedacht om zijn bezoek te rechtvaardigen niet uit te spreken. Er werd geen vraag van hem verwacht. Het leek alsof naar hem was uitgekeken, alsof een verloren zoon thuis kwam na jaren van omzwervingen.

Sjonnie Witz hield het tochtgordijn opzij, dat aan een halfronde rail achter de deur hing. Er was geen hal. De voordeur gaf rechtstreeks toegang tot de woonkamer.

Riekus Groothuus stapte binnen. De woonkamer met open keuken uit de jaren zestig besloeg het hele voorhuis. De keuken bestond uit een klein aanrecht met terrazzo gootsteen. Een kraan stak al honderd jaar, tachtig wellicht, uit de buitenmuur en naast het zeepbakje keek een smal raam uit op de rij coniferen. Tussen voordeur en aanrecht stond een tafel met roodwit blokjeszeil, kaal op de tafelrand en rafelig aan de zeilrand. Op tafel stond een dienblad met kopjes, een glazen koffiekkan op een lichtje en een asbak.

Aan de achterwand, waarachter de deel, de berging en misschien een slaapkamer te vinden was, hing een flatscreen van groot formaat. 24Kitchen met een vlotte babbelaar over Italiaanse gerechten met olijven, pesto, buffelkaas en pomodori.

‘Gao zitten. Koffie?’ Het wachtwoord was op Erica de laatste vijftig jaar niet veranderd.

‘Of een jonge?’

Sjonnie Witz trok een stoel van de tafel vandaan. Riekus Groothuus pakte de leuning met beide handen vast. Hij bleef staan.

Tussen de schoorsteen en de smalle ramen stonden twee mannen met hun rug tegen de buitenmuur. Naakt op de schoenen na en een enkel attribuut. Ze hadden de armen gespreid, om de polsen zwartleren kokers die met ineengeschalkelde postbode-elastieken aan de muur waren verankerd. Twee gekruisigden. De

ene kaalgeschoren, de andere ruigbehaard. De dertigers keken niet op, maar hielden hun blikken schuin naar beneden gericht naar de schoorsteenmantel, waar twee witte porseleinen honden de wacht hielden over een Mariabeeldje in een porseleinen kapelletje. In de buik van Maria tikte een klok.

‘Gao zitten. Koffie.’

Riekus trok traag zijn jas uit, legde zijn jas over de leuning van een andere keukenstoel en ging zitten. Hij zette de stoel dwars naast de tafel en sloeg zijn rechterbeen over zijn linkerknie. Zo, daar zat hij dan.

‘Melk en suker?’

‘Melk, gien suker.’

In de kerk van Maria Onbevleete Ontvangenis hing de Christus aan een witgeel kruis, niet van hout, maar van beton met houtstructuur. De hangende Christus droeg een wit doek om onderbuik en geslacht te verbergen. De doorboorde handen en de armen oogden ontspannen. Dat kon. De voeten van de gipsen Christus tegen de achtermuur van het priesterkoor rustten op een dwarsbalkje dat niet in het evangelie was vermeld. Slechts één spijker hield de voeten bijeen. Pas bij de zegening van de kist had Riekus gezien dat het corpus van de verlosser een schilderbeurt had gehad. Waar meer dan veertig jaar geleden het kruis en de gekruisigde in gebroken wit de aandacht van de gelovigen hadden getrokken, was Jezus veranderd in een mediterrane man met lichtbruine tint. Onbehaard, dat wel. Geen borsthaar, geen okselhaar, geen haar boven de lendendoek. Toen had hij gezien dat ook de heilige Gerardus Majella en Maria, moeder van de Verlosser, als suppoosten aan weerszijden van het priesterkoor, in heldere kleding waren weergegeven. De fijnschilder had zijn werk gedaan, maar misschien was de verfbeurt gewoon uitbesteed aan Hartman van de Vaart n.z. Op Erica was maar één schilder, een gereformeerde. Hartman had onderduikers gehad, dat pleitte dan weer voor hem. Joden.

‘Ze wollen het zölf,’ zei Sjonnie.

Sjonnie Witz wees naar Erwin en Ole. Op links Erwin, de onbehaarde met zware wenkbrauwen en op rechts Ole met grijze krullen en donker borsthaar, met harige benen, met harige armen.

“Arry de arige haap” in de volksmond van dit heidedorp waar klinkers en medeklinkers zo hun eigen voorkeurspositie hadden. ‘Zo, Rieks Groothuus.’

Sjonnie keek Riekus met twinkelogen aan. Het had er alles van dat Sjonnie Witz zich verheugde op verraste en onthutste blikken van toevallige bezoekers. Witz negeerde de jonge mannen gekleed in een enkel leren hulpstuk dat niets te raden overliet wat de seksualiteit, in casu de mannelijkheid aanging. Het halfgezwollen lid van de geschorene was gevat in een zwartleren slipje waarin het kruis ontbrak, een gereformeerd broekje om de katholieke benaming te gebruiken. Ole de arige haap droeg een vergelijkbaar kledingstuk, maar dan in rood. Erwin leek besneden, met straffe eikel, Ole droeg een tuitje, wat de charme had van een eikel in een fluitdopje.

‘Zo, Rieks Groothuus,’ herhaalde de gastheer.

Sjonnie Witz wilde weten wat Riekus op Erica had gebracht. Hij vroeg het zonder die woorden te gebruiken. Zo ging dat op dit dorp met openluchtbad, voetbalvelden, twee supermarkten, een zieltogende groentenboer, een zelfslachtende slager en een pizzeria naast *De lange Muur*. En 24kitchen op de glasvezel. - Courgettes, paprika’s, uien, aubergine, knoflook, veel Italiaans knoflook, en pasta in een vergiet. Goed afspoelen met heet water en daarna kort in de pan met een scheut olijfolie. Uien snipperen en smoren in olijfolie. Gewelde droge tomaatjes, pomodori, erbij en drie teentjes uitpersen, knoflook, veel knoflook. -

Rieks Groothuus had zijn rug naar de voorgevel gedraaid. In het scherm van het flatscreen zag hij tussen gasfornuis, presentator en ingrediënten vaag de contouren van de goede en de slechte moordenaar. Erwin en Ole met gebogen hoofd aan weerszijden van de afdruk op het behang van het crucifix dat ooit aan de schoorsteen had gehangen. Het christendom, het roomse geloof in het bijzonder, was hier gereduceerd tot een schaduw van zichzelf, geflankeerd door begin dertigers die niets beters wisten te doen op deze doordeweekse dag waarop, behalve zijn nicht, wellicht honderden landgenoten afscheid hadden genomen na een lang ziekbed, of zonder goedendag te zeggen waren vertrokken naar de eeuwigheid achter de gerooide beukenhaag. De ‘gekruisigden’ keken niet fier met het hoofd in de nek naar de hemel, maar met slachtofferig smekende en soms verholen verontwaardigde blik

naar beneden. “Waorumme heb ie oens disse streek leverd?”

Nee, Erwin en Ole hadden de Heer nog niet verlaten. De Heer had hen verlaten. Sado-masochisten overgeleverd aan leren riemen en postbode-elastiek. De rekkelijken, zogezegd.

Riekus Groothuus wilde wel vertellen wat hem naar nummer 19 had gebracht, maar hij kon zijn verhaal niet vertellen in het aangezicht van naakte mannen in runder- of varkensleren outfit van wie het lid gevoelig leek voor blikken van een willekeurige voorbijganger. Erwin en Ole, en dan vooral hun mannelijkheid, als epigonen van de dorpelingen die alleen bestaan als iemand naar ze kijkt. Als Riekus zwijgend naar het kruis keek, richtte het lid, in elk geval van de geschorene, zich langzaam op, als wilde het zeggen: “Spreek en ik zal gezond worden.”

‘Ik was op een begrafenis. Ik ben met de bus en ik had vergeten de bustijden op te schrijven. Ik dacht, ik bel aan om te vragen hoe laat de laatste bus naar Emmen langskomt.’ Riekus Groothuus roerde de koffie, nam een slok, zette het kopje terug en krabde niet al te opzichtig in zijn kruis. Alles leek in beweging.

Riekus kreeg jeuk. Het was te warm in de kamer, maar misschien juiste de goede temperatuur voor de naakte jongens met hun rug tegen de buitenmuur. Kitchen zette de pastaschotel op de presentertafel. Het eten was klaar. “En straks de bereiding van zandgebak. Blijf kijken.”

Het was de vraag die Riekus Groothuus had gerepeteerd voor hij had aangebeeld op nummer negentien. “Hoe laat gaat mijn bus?” Het leek een milde manier van zeggen: Hoe kom ik hier weg?

Hoe kom ik hier weg? Hoe ben ik hier vandaan gekomen? De vraag gold niet het transportmiddel, bus, fiets, taxi of te voet. De vraag gold de hoedanigheid. Hoe heeft Erica Riekus Groothuus, de zanger van het levenslied, gevormd? Wat is opgelost met het vertrek van Riekus Groothuus? Is Erica groter of kleiner geworden met zijn vertrek? Is het gat gegroeid? En meer van die Roomse vragen.

‘Het bint tweelingen. Bruurs,’ zei Sjonnie Witz.

Buiten reed de bus naar Oud-Schoonebeek voorbij. De bus naar Emmen zou binnen vijf minuten van de andere kant komen.

‘De leste bus giet veurlopig nog niet. Morgen is der weer een bus en overmorgen en overovermorgen. En zo kan ik wel deurgaon, maor dat doe ik niet.’

De gastheer schonk opnieuw koffie. De mannen aan de muur lieten hun hoofd niet langer zakken. Ze lieten de bewaking van Maria aan de porseleinen honden over en richtten hun hoofd op, en niet alleen hun hoofd. Sjonnie Witz maakte een gebaar dat zoveel als “af” betekende. “Houd je koest, ik ben nu aan het woord.”

De leden konden niet anders dan gehoorzamen, ze stonden met de rug tegen de muur, ze trokken zich langzaam terug op hun dagelijkse positie, met hun navel als middelpunt van het heelal en van de hemel. Riekus meende in een flits teleurstelling van de gezichten te lezen, maar misschien was dat enkel projectie.

‘Of heb ie liever dat ik Hollands praot?’ Sjonnie Witz wachtte niet op een antwoord. ‘Dat kan ik ook.’

‘Het is een tweeling. Erwin en Ole zijn een tweeling.’

En zonder onderbreking vervolgde Witz: ‘Zusse Prins, kind van Josef en Marie Prins, Zusse is hun moeder, maar het is voor iedereen op Erica een vraag wie de vader van de jongens is. Voor mij is het een weet. Ik ben het niet.

‘Toen Jozef Prins en Marietje Minke dit pand hebben verlaten, heb ik het gelijk gekocht. Aardstralen of niet, het leek mij goed om de traditie van dit huis te prolongeren.’ Sjonnie Witz grijnsde. ‘Ja, ik heb doorgeleerd, ik ken woorden van de andere kant van Nieuw-Amsterdam.’ En om zijn punt te verhelderen.

‘Sinds Vincent van Gogh uit Nieuw-Amsterdam is vertrokken, beschouw ik mij als de meest miskende kunstenaar in deze regio.’ Hij bulderde van de lach.

De jongemannen met zwarte polsbandjes leken op Chinees filosofische wijze te applaudiseren; met één hand, om het metaforisch te zeggen.

‘Zusse Prins is een blauwe maandag in Amsterdam in het nictencircuit ondergedompeld geweest. Vanaf die tijd heette ze Sue. Een leernicht heeft zich in haar vergist. En sommige vergissingen hoeven maar kort en eenmalig te zijn.’ Sjonnie Witz lachte opnieuw. ‘Eine Spermatozoë genügt. Ik weet daar alles van.’

Er volgde jonge jenever en een exposé over erfelijkheid en invloed van het milieu op de ontwikkeling van de mens. Zusse, geboren uit ogenschijnlijk onvruchtbare ouders, is de Ericase moeder van de naakte tweeling. Met leernicht Erwin O. uit het Wilde Westen, zonder vaderschapsaspiraties - net als Onzelieveheer. De jongens,

Erwin en Ole als epigonen van behoudzucht en moderniteit. Beide knapen gekruisigd naast de Heer die inmiddels als Zwarte Piet door de schoorsteen was verdwenen, een Heer die, nu zijn missie verloren lijkt op het noordelijk halfrond, op het zuidelijk halfrond bij bastaards voet aan de grond probeert te krijgen met salsa en rumba. Tin Pan Alley in herhaling. En toch anders.

Als Sjonnie Witz een tweede klare inschenkt, staat Riekus op.

‘Bedaankt, ik heb nog van alles te doen. Weet ie. Bedaankt.’ Riekus Groothuus trekt zijn jas aan. ‘Ik moet vot. Ik moet weg. Ik ga weg.’

‘Ha, ha, ha. Ie bint benauwd,’ roepen de gehangenen naast de schoorsteen.

Zijn aanstaand vertrek heeft het zwijgen van de broers doorbroken. De klok in de buik van Maria wijst drie uur.

Riekus trekt zijn wenkbrauwen omhoog, knijpt zijn ogen op kieren. Hij zegt niets. Achter zijn voortanden duwt: ‘Ik bin niet benauwd,’ maar hij weet dat hij zich niet hoeft te verantwoorden.

‘Prettige dag,’ zegt hij. Hij wil weg.

‘Geef oens de haand, schud oens de haand. Ie bint lid van dezölfde karke. Kunstenmaker, kunstenaor. Het is tied veur de collecte.’ De broers zwaaien met hun onderlichaam. Wat mee kan swingen, swingt mee.

‘Prettige dag, heren,’ zegt Riekus Groothuus opnieuw.

Hij kijkt naar Sjonnie Witz, steekt zijn hand uit en zegt: ‘Bedankt voor de koffie. En de borrel. Het was me een genoegen.’

Riekus Witz loopt langs de ‘gekruisigden,’ steekt zijn hand uit en zegt ‘Moi Erwin,’ en schudt krachtig. ‘Moi Ole.’

Tegen Riekus lacht hij: ‘Een kinderhand is snel gevuld.’ Sjonnie Witz veegt zijn schudhand schoon aan zijn broekspijp.

En terwijl hij bij de buitendeur de hand van Riekus Groothuus schudt, kijkt Sjonnie Witz over zijn schouder en zegt tegen de tweeling: ‘Trek joe maor an. Het kunstie hef lang genogt duurd.’

Achter hem buldert opnieuw gelach. Als Riekus het gordijn opzieschuift en de buitendeur opent, begint de bereiding van Toscaanse salade met gerookte zalm, gevulde courgette, risotto uit de Po-vlakte en ravioli. Vooraf een droge witte wijn en een carpaccio van biologisch rundvlees, van een kalf.

Riekus is de enige reiziger bij de bushalte. Wie niet op Erica hoeft te zijn is al eeuwen geleden vertrokken. De afvalligen hebben het geluk elders gezocht. Ze hebben het gat vergroot.

Aan het eind van het Spekweggie ziet hij de drie gesloten kerkdeuren van de Maria Onbevleete Ontvangenis. De bus van Arriva komt eraan. Riekus Groothuus steekt zijn hand op, tot de hoogte van zijn broekriem, dat is genoeg signaal op Erica. De bus knippert kort met groot licht.

‘Goedenmiddag Riekus Groothuus, als ik het niet dacht,’ zegt de chauffeur.

‘Bruur Prins, moi. Ok goeiedag.’

Onbevlekt ontvangen

Op 25 maart vond er in village Kawale een bijzondere gebeurtenis plaats. De zon stond op het hoogste punt. Van de kant van de haven klonken felle slagen van een ijzeren stang tegen een korte spoorstaaf aan een ketting. In de kerk zou spoedig de lofzang beginnen ter verering van de onbevleete maagd. De aluminium golfplaten van de schuurkerk lagen weer op hun plek na de storm van een week eerder. Na deze eerste verfrissende en heftige zondvloed zou het regenseizoen spoedig met bliksem en geweld zijn entree maken. De zanderige vloer van de tempel was aangeharkt, geveegd en met rode aarde van heilige strooipatronen voorzien. Aan de oostkant stond een houten tafel met kandelaars en stompen missiekaarsen. Tegen de planken achterwand hing een vaal en verweerd kleed met afbeeldingen van een kudde berustende rendieren in sneeuw wit Lapland. Midden op het altaar lag de bijbel open bij een beduimelde brief van Paulus uit Korinthe aan zijn in liefde gepokt en gemazelde dorpsgenote Laïs. *Le pasteur*, Pierre Mahend, had, proper als hij was, eigenhandig alle houten banken met een vochtige doek afgenomen. Twaalf rijen aan de linkerkant van de kerk schuur en elf rijen aan de rechterkant; vanaf het priesterkoor gezien. Met inschikken en billen tegen elkaar was er zitplek voor bijna 200 gelovigen. De kerk barstte uit zijn voegen, als iedereen kwam.

Pasteur Mahend, in lange dunne katoenen jurk met een zwart boordje strak onder zijn kin, stak zijn harige armen door de spleten aan weerszijden van zijn mouwloos crèmegeel kazuifel. De voor- en achterkant van zijn goudgestikt gewaad waren voorzien van kruizen in bloedkoraalrood, en boetvaardig paars. Aan de ringvinger van zijn linkerhand droeg de voorganger een gouden zegelring als bewijs van zijn eeuwigdurend verbond met zijn schepper. Het was het enige kostbare aan zijn uitrusting. Onder zijn jurk droeg hij op zijn kroesbehaard lijf een korte khakibroek en een ongewassen shirt met bruine bloedvlekken aan

de kraag. Nat scheren was niet zijn forte. Zijn blote voeten staken in Franse sandalen van gevlochten zeboe-leer met zolen van afgedankte *des pneus Michelin*. Op de achterste bank in de kerk wachtten twee bejaarde vrouwen op het begin van de eredienst, beiden in smetteloos wit en met witte wikkelhoofddoeken om het grijzende kroeshaar. Op hun schoot hielden ze Zuidafrikaanse gezangenbundels van de Nederduitse Gereformeerde Kerk. Ze hadden nooit leren lezen. De boeken met goud-op-snee en rode leeslinten maakten onderdeel uit van hun inmiddels katholieke kerkgangkleding. Ook na jaren missiewerk was bijgeloof nog heftig gangbaar.

Op de elfde bank aan de rechterkant zat Madeleine. De jonge vrouw prevelde zangerig voor zich uit in de verste hoek, met uitzicht op de mangoboom, het pad naar de wasplaats en op de doorwaadbare plaats – de wadi – van de *Fleuve de Boumben*.

De dienst kon beginnen. Meer gelovigen dan de oudere mama's en een enkele vrouw in de vruchtbare leeftijd zouden zich deze middag niet aan de Heer overgeven. Op een uitzondering na waren de vrouwen geen maagd meer. Het begrip *vierge* was trouwens onbekend. De lokale taal kende geen woord voor maagd. Voor wat niet bestond waren geen woorden nodig. Met *aimer c'est mourir un peu*, hoefde Pierre Mahend zonder exegese niet aan te komen. Veel bekeerden en gedoopten lieten op de feestdag van Maria Boodschap verstek gaan wegens dringende bezigheden. Op deze onbevleete en zonovergoten dag bestonden die bezigheden uit tovenarij en uitdrijving van een heks.

'Papa?'

'Oui?'

Franciska Sililo, de echtgenote van Gerard Schoonewille, lag naakt onder het laken op de twijfelaar in de ouderlijke slaapkamer. Ze was de laatste weken sterk vermagerd. Franciska had enkel water gedronken. Geen witmoes, geen vlees, geen vis, geen rijst, geen bohobe, geen groentes, geen mango, geen jambula; niets had ze tot zich genomen. Water; geen sepiso, geen katsipembe, geen *vin de palme*. Enkel uitgekookt water en koude zoethoutthee als palliatief.

*'Mourir c'est partir sans doute.
Nu je suis arrivé dans le monde, nu je partirai.'*

Franciska's blik gleed langs de geel gesauste muren van de slaapkamer, als zocht ze tussen platgeslagen muskieten een laatste houvast. Haar ogen bleven rusten op *Afrique en avant*, de okergele poster met de optimistische oproep van een ebbenhouten vrouw *en profil* om de toekomst van *Afrique obscure* met blijde verwachting tegemoet te treden. Het was Francisca's laatste contact met de aardse werkelijkheid. *Sans rancune*, nee, eerder met opluchting en ingehouden blijdschap, nam ze in stijl waardig afscheid van haar leven. Alles was volbracht. Ze had niet meer gevoeld hoe Gerard Schoonewille haar hand losliet. Ze had de streling van Babs, haar enig kind, niet meer meegekregen. Ook de kus van haar dochter op haar voorhoofd was op aarde achtergebleven. De kinderstem met *Mama je t'aime*, was aan Franciska niet meer besteed geweest.

Voor het huis met de pastelblauwe muren dromde een groeiende hitsige menigte samen. Zwarte mannen en vrouwen op blote bestofte voeten, met knielange rokjes van raffia. Schelle koperen belletjes aan enkelbanden en belletjes aan gevlochten banden om de bovenarmen. Witte kalkvegen over de neuzen en boven de ogen van de meute. Alsof de mannen en vrouwen maskers droegen; dat was niet zo. Hun gezichten waren echt. Kerkgangers *pur sang*.

Een man met een brede zebou-leren riem en gehakkelde botte vleesmesses aan weerszijden op zijn heupen blies onophoudelijk op een hoorn uit een langwerpige kalebas gesneden. Hij liep voor de muziek uit; beter, hij was de muzikant aan het begin van de processie. De beminde gelovigen die op deze dag in maart in de schuurkerk verstek lieten gaan, kwamen hem na voor betrokken deelname aan de openluchtdienst.

Monsieur Kawale, *le sorcier*, ging voorop in wat een eindeloze stoet volgelingen leek te worden. Tientallen feestelijk uitgedoste mannen en vrouwen met trommels, vendels, tamboerijnen en toeters waren hem naar het huis van de vermeende toverheks gevolgd. De afrekening met de kwade geest, oorzaak van sterfte onder kinderen en vee. Bron van ramspoed en ellende, van ziekte en armoede, van vertrapte akkers en blikseminslagen, van alle ongelukken die het dorp hadden getroffen. De kwade geest

van langdurige droogte, overvloedige regens, mislukte oogsten, vergiftigingen, slangenbeten, rooftochten van leeuwen met een mensenhoofd. Nog afgezien van onderlinge naijver, bedrog, stalken, overspel, discriminatie, kindermishandeling, pedofilie, kwaadsprekerij, dyslexie, discalculie, pdd-nos, hernia, eczeem, witte vloed, onanie, impotentie, homosexualiteit, burn-out, jeuk, macula degeneratie, vitiligo, voetschimmel, aften, platjes, hartkloppingen, jeuk, oorsmeer, verstopping, griep, hielspoor, migraine, minderwaardigheidscomplexen en grootheidswaan.

Francisca Sililo had met haar witte man en haar lichtbruin kind het onheil over het dorp afgeroepen. *Ratier* monsieur Kawale zou, met zijn volgelingen, de gemeenschap zuiveren van het onheil.

Het gespierde bovenlijf van de medicijnman schitterde van vette rode en gele wascokleuren. Op zijn hoofd droeg hij van oor tot oor een brede verentooi waar minstens vijf papegaaien het leven voor hadden gelaten. Op onregelmatige afstanden staken zeven menora-pijlen uit de heiligenkrans. In zijn opgerekte oorlellen droeg hij blikjes van Coca Cola en Fanta. Over zijn schouder hing een grote boog van accaciahout en op zijn littekengetatoueerde rug staken uit een koker van krokodillenleer nog eens tientallen pijlen omhoog. Rattenvanger monsieur Kawale was scheel aan zijn rechteroog; een oog dat nauwelijks bijdroeg aan zijn zicht op de wereld. De jacht op ratten liet de medicijnman aan anderen over. Schone handen in drekkige zaken; kenmerk van het ware leiderschap. Als *sorcier* van zijn village werd hij door de dorpelingen van het beste van het land voorzien. Monsieur Kawale ontving biefstukken van de hazen van zeboes op afroep.

Aan weerszijden van de ingang van zijn priesterlijke hut hingen een leeuwenkop en een kop van een leeuwin als trofeeën van jachtpartijen door zijn aanhangers. Enkel vastgepinde geitenbokken had monsieur Kawale zelf geschoten. Juist zijn onvolkomenheden waren voor zijn aanhangers reden om monsieur Kawale als opperste leider te volgen. Niemand identificeert zich met perfectie. Volkomenheid is enkel aanzet voor angst en daarmee van agressie.

Elke jonge vrouw die de leeftijd der vruchtbaren had bereikt was door monsieur Kawale ritueel ingewijd. Slechts een enkele maagd had zich aan de inhoud van zijn penisoker onttrokken.

De verenhoofdtooi met menora-pijlen gaf *le sorcier* het aura van

de heilige Sebastiaan, de katholieke martelaar die de tovenaars in de schuurkerk had leren kennen.

Ook al was de behekste vrouw inmiddels op eigen kracht overleden: de duiveluitdrijving kon beginnen. Franciska was er klaar voor, anders de menigte wel.

‘Mu le mi le. Mu le mi le. Mu le mi le.’

De mannen in een halve cirkel rond de medicijnman namen de kreet met grommende keelklanken over, met langgerekte klinker aan het eind.

‘Mu le mi le. Mu le mi le. Mu le mi le.’

De vrouwen in de buitenste kring wisselden met hoge stemmen af.

‘Mu le mi le. Mu le mi le. Mu le mi le.’

Derrières deinden op de maat van het gezang, als zongen ze *Le Seigneur est mon berger, berger, berger*.

‘Papa?’

‘Oui?’

Gerard Schoonewille en dochter Babs hadden het volksgericht niet afgewacht. Ze hadden via de keukendeur het huis verlaten. Maar in de tuin werden ze ingesloten door de aanhang van monsieur Kawale. Ontsnappen was niet mogelijk. Onrecht moest zijn loop hebben.

Gerard Schoonewille en zijn dochter Babs stonden met de rug tegen de heg. De droeve, onrustige, maar alerte ogen gericht op het sterfhuis van de moeder van Babs. De tuin was omzoomd door een heg van Christusdoorn, al had die struik in de plaatselijke taal een andere naam. De stekelhaag hield ongewenst bezoek tegen, op slangen na.

Gerard Schoonewille droeg een lange woestijngelate katoenen broek. Zijn voeten met lichtgele sokken staken in oude Zweedse klompen. In een borstzak van het lichtblauwe hemd met korte mouwen zat een potloodstompje horizontaal klem. In het andere

borstzakje had hij een notieblokje voor het geval hem een idee voor een verhaal tebinnen zou schieten. De velletjes waren onbeschreven.

Tussen zijn gevouwen vingers in zijn linker-broekzak hield de kale blanke veertiger een ingeklapt Zwitsers zakmes omklemd. Zijn rechterhand, net zo klam en zweterig als de linker, hield de hand van Babs stevig vast. Hij wilde niet dat ze weg zou rennen; voor zijn eigen houvast. Babs, meisje van acht, lichtbruin, met een mopsneus, met duimdikke neusgaten licht omhoog gepriemd, met een helder gezicht, met geplait kroeshaar in de vorm van een visgraat, droeg een wijd uitstaand gelaagd wit rokje met rode strepen, als van een balletjurkje. Omdat ze dat mooi vond. Door moeder genaaid.

Zes mannen droegen het naakte nog warme lijk van Franciska onder belgerinkel en luid geschreeuwzang naar buiten. De loensende tovenaars zwaaiden met zijn staf, voorzien van witte veren en een rood lint met gouden stiksels; restanten van een kerstviering in de schuurkerk. 'Omhoog, omhoog, omhoog,' leek hij te gebaren. De zuivere en onschuldige ziel van Franciska was op tijd uit haar wrakkig lichaam opgestegen. De gewezen echtgenote van Gerard Schoonewille keek vanuit de hoge mangoboom naast de schuurkerk, buiten bereik van pijl en boog, naar voorheen haar dorpsgenoten. Aan weerszijden van haar smetteloze ziel zat een papegaai.

'Lorre, lorre,' zei de ene papegaai.

'Lorre,' antwoordde de andere.

Met een harde plof viel het lijk op de grond. Het hoofd van Franciska klapte opzij. Haar mond viel open. Een arm kwam onder haar rug terecht. De vrouwen klaptten in hun handen.

'Mu le mi le. Mu le mi le. Mu le mi le.'

De mannen vochten bijkans om de enkels en polsen van het lijk. De zwarte kerels zwaaiden met de ledematen alsof Franciska een handbediende brandweerspuit was. Het leek meer geluk dan wijsheid dat het ontzielde lichaam van Franciska weer op de draagbaar terechtkwam.

‘Lorre,’ zei de ene papegaai.

‘Lorre, lorre,’ antwoordde de andere.

Le pasteur, Pierre Mahend, concurrent, tegenhanger en collega van *le sorcier*, en op zijn manier verkondiger van de blijde boodschap, schreed door het gangad van de schuurkerk. Twee papegaaien vlogen op uit de mangoboom, riepen hun evangelie in hun eigen taal, maakten een draai en zochten hun vaste plek in de kruin. Twee mango's ploften in het droge zand.

Drie vrouwen hieven het incoïtus aan.

‘*Bienvenu mon Seigneur*;

wees welkom in deze tempel van de Heer.’

Pasteur Mahend stapte op het stoofje achter het altaar. Hij negeerde de jeuk in zijn kruis en richtte zijn blik naar boven. Tussen zijn gevouwen handen hield hij op borsthoogte een crucifix. De gebroken benen van de gipsen schepper gingen schuil achter zijn zegelring. Onder de golfplaten schoten muurhagedissen over de balken; op zoek naar spinnen en kakkerlakken. *Le pasteur* boog zijn hoofd naar voren. Hij liet zijn ogen rusten op de vrouwen op de achterste bank. Nee, hij zou ze niet vragen waar de andere gelovigen zich ophielden. *Le pasteur* zou het ritueel ter ere van Maria Onbevleete Ontvangenis voltooien zonder de Almachtige met vragen lastig te vallen.

‘*Prions et chantons...*’

Buiten zicht van *le pasteur* en zijn beminde gelovigen werd Franciska rechtop in een draagstoel gezet. Vier krijgers in zwart tilden de palankijn op hun schouders. Het lijk viel scheef. Monsieur Kawale greep twee pijlen uit zijn koker. Franciska werd rechtop gezet. Monsieur Kawale schoot van dichtbij de pijlen onder haar oksels langs in het hout van de baar. Een pijl doorboorde haar bovenarm. Opnieuw namen de krijgers de draagstoel op. Ze wachtten op een teken. Monsieur Kawale danste rond de baar, draaide zijn lichaam naar de blanke man en naar het lichtbruine meisje aan de rand van de tuin.

‘Mu le mi le. Mu le mi le. Mu le mi le.’

Vijf vrouwen maakten zich los uit de groep. In een rij liepen ze schouderwiegend naar de blanke man en zijn dochter.

De eerste vrouw droeg een mand met eieren. De tweede, in wie Gerard Schoonwille Nyambe herkende – haar naam betekende God, wist hij – had een bruine haan onder haar arm geklemd. De derde droeg een tros bananen op haar hoofd. De vierde had een mand met mango’s, sinasappels, papaya en jambula.

De vijfde was hoogzwanger en leunde als Johannes de Doper aan de oever van de Jordaan op een manslange stengel suikerriet.

‘Eni, eni, eni, eni, eni sha.
Eni, eni, eni, sha, sha.
Mu le mi le ni sha.’

Gérard Schoonwille wist als antwoord niets beters te verzinnen dan een lied uit zijn kindertijd. Als hij bang was in het donker zong hij wat zijn moeder hem had geleerd.

‘Tien kleine negertjes die liepen in de regen.
Eén is er doodgerend, toen...’

De vijf zwarte vrouwen knuffelden Gérard Schoonwille om beurten. Drukten hun dikke vochtige lippen in zijn hals, beten in zijn oorlellen en grepen hem in zijn kruis. Ze roken naar vanille, nootmuskaat, sandelhout en boterzuur.

‘Papa?’
‘Oui?’

In optocht liep de stoet onder tromgeroffel, met dans en gezang driemaal rond het sterfhuis van de heks. Monsieur Kawale schreed – na de kalebasblazer – als was hij een tamboerette, voorop. Hij werd gevolgd door vier krijgers in vol ornaat, met daarachter de draagkoets met het witbepoederde scheefgezakte naakte lichaam van Franciska.

Daarachter liep Gerard Schoonwille hand in hand met Babs in

haar witte petticoat, gevolgd door de vijf vrouwen met etenswaren en met een kind op komst.

Ondertussen in de schuurkerk...

‘Et le fruit de vos entrailles,’ prevelde pasteur Pierre.’

De papegaaien lieten zich dat geen tweemaal zeggen en vlogen naast elkaar met wapperende vleugels vanaf de zijkant door het schip van de schuurkerk. Madeleine dook weg onder de bank.

‘Lorre, lorre, lorre,’ krasten de vogels voor ze hun plek op de tak van de mangoboom aan weerszijden van de ziel van Franciska innamen.

‘*Je vous salue,*’ zongen de drie vrouwen op de achterste bank.
‘*Prions et chantons...*’

Le pasteur had nog steeds jeuk in het kruis. Hij las uit de brief van Paulus aan Laïs van Korinthe. Laïs kende de hoge prijs van de liefde.

De processie volgde inmiddels de dagelijkse route van de kudde zeboes langs compound Kashitu tot aan de rivier. Het water in de *Fleuve de Boumben* stond hoog. De dragers namen de draagkoets hoog op hun schouders en waadden door de rivier, voorafgegaan door monsieur Kawale die over het water liep. De toverdokter hield zelfs zijn bestofte voeten droog. De begrafenistoet volgde. De blanke man achter de baar nam het lichtbruine meisje op zijn schouders. Met elke stap leek Babs zwaarder te worden.

Franciska draaide zich om. Vanuit de draagstoel; hoog boven de meute zwaaide ze naar Babs voorzover de menora-pijl in haar bovenarm dat toeliet. Babs zwaaide terug naar haar moeder. Het lijk viel door de heftige armbewegingen in het water. De dragers raakten in paniek. Monsieur Kawale draaide zich om en stak een helpende hand uit. Hij hees het gewassen lijk in de draagstoel, bestrooide het lichaam met rijstmeel en wees met zijn toverstaf naar de oever aan de gene zijde van de *Fleuve de Boumben*. De processie vervolgde de route naar de brink van village Kawale, het hoofdkwartier van *le sorcier*.

In de schuurkerk van *le pasteur* Pierre Mahend namen de onbevleete ontvangenisrituelen onverstoord hun geëigende loop.

‘Quand je parlerais les langues des hommes et des anges, si je n’ai pas la charité, je suis un airain qui résonne, ou une cymbale qui retentit.’

Le pasteur kende 1 Kor. 13 uit zijn hoofd. Hij sprak de talen van de mensen en van de engelen, al was hij niet zeker over dat laatste. Hij had nog nooit een engel ontmoet. *Le pasteur* was nog nooit in Korinthe geweest. Een verblijf in die stad kon hij zich niet veroorloven. Laïs bleef de vrouw van zijn dromen. Pierre verlangde in stille schietgebeden ernaar zijn kapitaal bij haar te verrenten.

Voorganger Pierre Mahend maakte met zijn donkerrood aangelopen kroeshoofd trage cirkelbewegingen. Hij keek met onverholten standvastigheid naar maagd Madeleine in de verste hoek van de schuurkerk. De zwarte vrouw met kort kroeshaar en glimmende wangen van goedkope dagcrème zat lichtjes voorovergebogen en las over haar glanzende boezem mee in haar goud-op-snee-missaal. *Vierge* Madeleine hoorde tot de hooggeletterden. Ze was een trouwe kerkganger. De maagd liet zich niet meeslepen door heidense rituelen. De schuurkerk was haar schaapstal, haar *université des pauvres*. Madeleine zag haar toekomst als moeder overste in het klooster van Yuka bij de *Soeurs d’Amour*. Voor Madeleine had *pasteur* Pierre graag zijn belofte van zuiverheid gebroken; maar tot nu toe had *le Seigneur* anders beslist. *Le pasteur* had nog geen ingevingen van de Allerhoogste ontvangen die duiden op koersverlegging naar een minder celibatair bestaan.

‘Lorre, lorre, lorre.’

De papegaaien probeerden de voorganger te verleiden. Opnieuw scheerden ze over het hoofd van Madeleine. De negerin dook niet langer weg. Ze verstond de taal van de vogels. Alles in haar zwarte lichaam deinde als *une ovulation* op *des ondes* van de blijde boodschap in het evangelie van Petrus, Lukas, Johannes en Mattheüs.

‘Lorre, lorre, *mon berger*.’

Le pasteur voelde het bericht van de vogels als een teken van boven, maar hij had nog geen vertaling van het bericht in de hem onbekende minderheidstaal.

‘*Prions*,’ antwoordde zijn lichaam in zijn khaki-broek.

Le pasteur strekte beide armen naar de hemel.

‘*Je vous salue Marie*,’ klonk in koor vanaf de achterste banken.

De papegaaien brachten de groet van de drie vrouwen naar de ziel van Franciska in de mangoboom. Opnieuw plofte een rijpe mango in het zand.

Te zelfder tijd was het zonverwarmde lichaam van Franciska onderweg naar haar plek van bestemming. Ze hoefde haar laatste gang niet in haar eentje te voltooien.

Eenmaal op de andere oever van de *Fleuve de Boumben* ontsnapte Gerard Schoonewille kort uit de beklemming van de rouwstoet; die eerder een carnevaleske optocht leek. Hij gidste Babs naar de draagstoel. De dragers lieten de baar van hun gebutste schouders zakken. Gerard Schoonewille trok zijn natte t-shirt over zijn hoofd en gaf het katoentje aan Babs. Babs rook kort aan het t-shirt – ze herkende de geur van haar vader –, klom op de draagstoel van haar dode moeder en wreef het natte meel van het gezicht van haar levenloze mama. Haar moeder glimlachte. Babs keerde zich naar haar vader. Ze gaf hem het shirt met de afdruk van het gezicht van zijn vrouw. Het oponthoud had al te lang geduurd. De zwarte kraaien joegen de weduwnaar weg. De lijkdragers volgden *ratier* monsieur Kawale en zijn kalebastoeterende voorloper.

Le sorcier had de boog gespannen. Toveraar Kawale hield zijn wapen in de aanslag. Aan de rand van de brink, tussen de lemen hutten met strooien daken en rekken met pannen en potten tegen de buitenmuur, schoot hij de pijl af.

De gevederde menora-pijl zong door de trillend hete lucht en bleef steken in de stam van een gevelde baobabboom die midden op de brink als altaartafel dienstdeed. Dat was de offerplaats. Twee dragers zetten de pas in, de andere twee waren te laat voor de eindsprint. Voor de derde maal viel het lichaam van Franciska uit de draagstoel. De omstanders waren het zat en sleepten het naakte lichaam van de negerin onder luid gekrakeel naar de baobabstam. Franciska zette de hakken tevergeefs in het zand. Babs had de teennagels van haar moeder vuurrood gelakt.

‘Lorre, lorre, lorre,’ krasten de papegaaien in koor.

Ze vlogen terug naar de mangoboom aan de overkant van de *Fleuve de Boumben*. De ziel van Franciska nam kennis van hun bevindingen, maar raakte niet van slag. Haar lichaam zou tot stof vergaan, dat was duidelijk. Er veranderde niets. Ze was altijd al stof geweest. Vanaf nu stof tot nadenken

Le pasteur kon het mooi zeggen.

‘Na de dood zijn emoties verdwenen en hebben berusting, mededogen, welgevoeglijkheid en wellevendheid de plek ingenomen van extase, haat, wrok, afgunst, zeerte, nijd en bijgeloof. Zelfs de Heilige Maagd – die vanuit de hemel alle aandacht had bij de dienst in de schuurkerk – kan op deze bijzondere dag in maart enkel dankbaarheid, blijdschap en gezegende berusting voelen.’

Na zoveel wijsheid paste enkel bezinning met geloken ogen.

‘Papa?’

‘Oui?’

Le pasteur Pierre Mahend liet zijn armen zakken, draaide zijn hoofd naar het rendierkleed, boog naar het oosten, liet zijn armen en handen onder de jurk verdwijnen om zijn kapitaal te beheren, prevelde potjeslatijn en krabde zich hartstochtelijk in zijn eigen kruis. Laïs wist niet van zijn bestaan.

De papegaaien waren inmiddels naar village Kawale gevlogen; buiten onoverbrugbare gehoorafstand van *le pasteur* Pierre

Mahend. Toch hoorde de krabbende voorganger *Lorre, lorre, lorre, mon berger* in zijn hoofd. Hij wist niet wat die woorden betekenden. De mangoboom wierp haar schaduw ver vooruit over de schuurkerk.

Nu het ontzielde lichaam van Franciska op plek van bestemming was aangekomen (haar ziel zat – begeleid door twee papegaaien – immers hoog in de mangoboom) namen de vijf vruchtendragende vrouwen de regio over.

De fiere vrouw met de rieten mand deelde de struisvogeleieren uit aan de omstanders. Zonder aanmoediging gooiden de volgelingen van monsieur Kawale onder opzwevend zwanengezang van het castratenkoor eieren naar het lijk van Franciska. Nyambe duwde *monsieur Gérard* opzij en sloeg Babs met de kraaiende haan tegen het hoofd. Nyambe – God – drong zich door de meute naar voren, klemde de haan onder haar arm en sneed met één haal de kop van de kraaier.

De koploze haan rende bloedspuwend onder luid gejuich over Franciska. Als een blindeman vond de gecapitonneerde haan een weg tussen de benen van de omstanders en dacht wellicht, hoewel zijn kop in het zand stak, dat hij kon ontsnappen. De haan had zich vergist. Op de achterste rij wachtte de krokodil die na de val van Franciska in de *Fleuve de Boumben* uit de *saison-sèche*-slaap was gewekt. De krokodil had zich uit pure belangstelling bij het slot van de processie aangesloten. De kip zonder kop was een gemakkelijke prooi. De krokodil had buiten de toverdokter gerekend. Monsieur Kawale schoot binnen grijpafstand welgemikt een pijl dwars door boven- en onderkaak van de krokodil. De bek van het reptiel wilde niet meer open.

‘Papa?’

‘Oui?’

De vrouw met de tros bananen brak pisangs los van de tros en deelde ruimhartig uit aan de dragers en aan kinderen die de dag van hun leven hadden. Hoe groot het aantal omstanders ook was, haar voorraad bananen raakte niet uitgeput. Na afloop van de ceremoniële reiniging waren er zelfs bananen over.

De fruitvrouw bleef niet achter met haar mango's, sinasappels, papaya's. Ze gaf een jambula aan Francisca die kort haar hoofd oprichtte. Voor Francisca in de paarse pruimvrucht kon bijten sloeg de vijfde vrouw – zwanger van een eeneiige albino-tweeling – Francisca met de stengel suikerriet op haar schouder.

Monsieur Kawale kwam uit zijn negerhut met een grote platte schaal en een machete. Kort poseerde de medicijnman in de deur tussen de koppen van de leeuw en de leeuwin. De leeuw gromde *LE FIN* als in de paramountfilm. De leeuwin keek meewarig naar haar man, alsof ze zeggen wou: Heb jij het na je dood nog steeds nodig om van je te laten horen?

‘Lorre, lorre, lorre,’ klonk het van boven.

De papegaaien cirkelden als drones boven de brink. *Monsieur Kawale* prikte met een pijl in de rug van Gerard Schoonewille. *Monsieur Gérard* liet het zakmes in zijn broekzak los. Hij hield het handje van Babs niet langer vast. *Monsieur Kawale* reikte de weduwnaar van de bezeten vrouw de machete.

‘Salomé, Salomé, Salomé,’ riepen de vrouwen in strooien rokjes.

Monsieur Kawale gaf de schaal aan Babs.

‘Salomé, Salomé, Salomé,’ gromden de mannen met witte vegen op hun zwarte neuzen.

‘Papa?’

‘Oui?’

Le pasteur Mahend had in de schuurkerk inmiddels het ongedesemde brood middels een koud kunstje veranderd in het lichaam van de Allerhoogste. Met de wijn was de transformatie naar bloed mislukt, dat gebeurde wel vaker.

Pasteur Pierre had onlosmakelijk oogcontact gekregen met Madeleine en tegen zijn wil was hij de kerkelijke bezweringsformules kwijtgeraakt. Dat de papegaaien opnieuw over het hoofd van Madeleine waren gevlogen had niet geholpen het

bezweringssritueel te hervatten. Een veeg teken. *Vierge Madeleine* glimlachte als na een geslaagde coïtus, waar ze overigens nog geen ervaring mee had.

Ainsi soit-il. Hoe het ook zij. *Le pasteur* was met de volle koperen schaal – met het lichaam van de Allerhoogste in broodvorm – naar de drie dames op de achterste rij gegaan. Een en ander tegen de zondagse gewoonten in, de gelovigen kwamen op andere dagen naar hem.

Omdat ze met zo weinigen waren, meer dan drie waren op 25 maart niet uitverkoren, besloot *pasteur* Pierre er een gezellig onderonsje van te maken. Dat de wijn niet in bloed was gemetamorfoseerd kwam daarbij goed van pas.

‘Papa?’

‘Oui?’

Ook op de zanderige brink in *village* Kawale leek authentieke gezelligheid te winnen van traditionele verontwaardiging.

Babs was de eerste die het bloed van haar moeder dronk. Gerard Schoonewille kon niet achterblijven. Het bloed had de bouquetsmaak van zure palmwijn met een zoete afdronk. De weduwnaar voelde zich kannibaal onder de kannibalen. Wat had hij kunnen doen? Er waren geen catacomben om in weg te duiken. Ja, als hij meer moed had gehad, had hij zijn zakmes kunnen gebruiken. Hij had wild om zich heen kunnen slaan met de Zwitserse machete.

Babs, en vooral de toekomst van Babs, had hem weerhouden om zich teweer te stellen. Met de tien kleine negertjes die in de regen liepen, was het verkeerd afgelopen. Hier op de brink van *village* Kawale waren tientallen niet eens zo kleine negers. Gerard Schoonewille was kansloos in de stijd tussen zwart en wit, tussen dood en leven, tussen de diverse varianten van bijgeloof. En die kansloze zin van het leven was ook de ontluisterende boodschap van de evangelistenpapegaaien aan de ziel van Franciska op de tak van de hoge mangoboom. Franciska had haar man al drie maal vergeven. Op termijn kon hij een brief uit Korinthe verwachten. Later. *Plus tard.*

Na het bloed van de overledene was er – voor wie wilde – gelegenheid om van het vlees te nuttigen. Geen beter graf voor de overledene dan in de lichamen van de nabestaanden. Gerard Schoonewille onttrok zich aan die maaltijd, al lukte hem dat niet helemaal, en nam van het doordesemde stokbrood dat bij de hut van monsieur Kawale door de hoogzwangere negerin werd afgeserveerd. Vanaf de koperen schaal glimlachte het hoofd van Franciska bemoedigend.

‘Papa?’

‘Oui?’

Babs leek verdoofd. Ze at en dronk van haar moeder, maar het leek niet tot haar door te dringen. De krokodil trok de pijn uit zijn bek, slikte de koploze haan door, maakte het karwei af en bedankte Gerard Schoonewille, Babs en *monsieur sorcier* Kawale voor de maaltijd en voor het aangenaam verpozen. De kalebasblazer gaf het sein brand meester. Dat wil zeggen: de ceremonie was voorbij.

De lage midwinterhoornbrom klonk tot in de schuurkerk waar het rondom *le pasteur* Pierre Mahend inmiddels een vrolijke boel was geworden. De laaggeletterde, zeg maar analfabete dames, vertelden verhalen in de traditie van *histoire orale*, de papegaaien luisterden mee vanaf het altaar (elk op een uitgedoofde kaars), *le pasteur* sloeg zonder enige terughoudendheid – als was ze zijn verloofde – zijn arm om Madeleine. In de kruin van de mangoboom stuurde de gezuiverde ziel van Franciska schietgebedjes *ins blaue hinein*.

Madeleine, handen op schoot, had een ontspannen trek over haar gezicht alsof ze zojuist onbevlekt ontvangen was door twee papegaaien, alsof ze uitkeek naar een bevlekte ontvingenis.

Ook zonder kapittelgeknoei voelde Maria Madeleine dat ze zwanger was, de drieëenheid – *perroquet, fruit de ses entrailles et vierge* – was een *fait accompli*.

‘Mama?’

‘Oui!’

Vurige tongen

“Vurige tongen,” zegt een innerlijke stem. Joseph schuifelt door de oude nieuwbouwwijk langs bloeiende sering, rododendrons en goudenregens naar de eeuwenoude dorpskerk. De wijk gaat van het gas af, als voorloper van een nieuwe tijd met meer uiterlijke warmte dan jaren het geval was; vanbinnen blijft afwachten.

“Handig,” zegt een innerlijke stem, “zonder gas vergeet ik – en velen met mij – nooit meer de pitten van het fornuis te doven.”

“Heel gemakkelijk, zo’n rollator onderweg in de regen,” zegt een innerlijke stem, “daar kan Potgieter niet tegenop met zijn paardenkoets en trein; de regen.”

Het is Pinksteren.

De Peizer dorpskerk heeft een renovatie achter de rug. Alles is spic-en-span. Gemeenteleden kunnen – zonder te zingen – samenkomen om een heer te dienen, of meerdere dames en heren. Ze kunnen zonder te zingen de kerk verlaten.

In mijn rollatormandje heb ik twee exemplaren van *Geloven van wieg tot graf*. Presenten voor voorgangers van kerkgangers. In de kerk tref ik tot mijn vreugde – verheug U in de Heer – lidmaat en schrijver van *Eva wil een man*. Hij heeft een man. Eva niet.

Naast het café van Reinder Ensing en familie is het rollator/voetpad – rode bakstenen medeklinkers op hun kant – naar de kerk; het oudste gebouw van Peize, op het hoogste punt van de plaatselijke zandkop. Alles kan ik weten van deze kerk, over schip, koor, ramen, deuren, fundamenten, pastoors en predikanten, over de tegel met dankbetuiging van Limburgse evacués onderin de toren. – In de laatste oorlog nam Peize gastvrij Limburgers op. – Alles wat ik van en over de kerk mocht willen weten en niet hoeft te onthouden staat in *Peizer dorpskerk* van straatgenoot Piet Kodde.

Bij de overhandiging van de wieg-tot-graf-boeken suggereer ik een Bijbelse brunch als exclusieve beleving voor bemiddelde

voorbijgangers. Tussen de middag een avondmaaltafel voor twee personen, al dan niet verenigd in Zijn naam, voorzien van brood en vis, zoveel als ze willen en twee keer twaalf korven voor het overschot. Met intermezzi op het oudste orgel van Drenthe.

Het is Pinksteren.

Ik spreek in tongen.

‘Waar niet is, verliest de keizer zijn recht,’ zeg ik. ‘Staat in de bijbel.’

‘Nee,’ zegt Ann, ‘dat staat niet in de bijbel.’

Achter op de
Wandel Wijzer
in de
Peizer Dorpskerk;

een groen foldertje met kreupelrijm als titel en nietje in de rug, schrijft ze *The things that are God's*, de titel van het verhaal dat thuis op me wacht.

Onderweg in de regen, naar huis manoeuvrerend rond de plassen met de hemel onder me, bezoeken vragen van haar landgenoot me opnieuw. Een mailwisseling met een oud-student, een Ph.D. chemicus in Chicago.

“How are you? Can I ask you a few questions?”

En na enkele beleefdheden:

“Did you have a love affair in Zambia? What did you learn about yourself and what you wanted to do in teaching from being in Zambia?”

Were you always into philosophy?

What drew you to chemistry?

How did you tease out superficial relationships in life from the ones that were authentic?

What led you to choose Black women as leading? Are there traits that they all share? Do they remind you of someone from your time in Zambia?”

Kastanjabomen staan in bloei met witte toortsen, niet lang meer.

Een hond leidt een puber aan een rollijn. Poep op de stoep. Zo hond zo vader. Zo vader zo zoon.

“Please note that you never have to answer my questions if they pry too much.”

Pry, dat woord kende ik niet. Ik antwoord:

‘You can read me, if you try.’

Today is Pentecost.

The things that are God's
Render unto Caesar the things from Caesar,
and to God the things that are God's

Ik ren naar huis voor het noenmaal.

Noenmaal

In de kerk hangt een lucht van lijnzaadolie. De vloer glimt in mosgroen, koolzaadgeel en gestoldbloedrood. Gebarsten geglazuurde tegels. De stoelen zijn aan elkaar gehaakt als gelovigen die elkaar op heuphoogte de hand vasthouden of gearmd het gebed in stilte voor zich prevelen. Het tongewelf zit opnieuw in donkerblauwe, hemelse verf. Het orgel is bij de restauratie – die een week achter de rug is – een meter naar voren geschoven om onder de registers plek te maken voor catering en lichamelijk welzijn van bezoekers met uro-genitale ongemakken. De scheef hangende groene deur met een uitgezaagd hartje met daarachter het ‘huusie’ is inmiddels onderdeel van een tuinhuisje van een ouderling, zoals barakken van voormalig Kamp Westerbork veranderden in kippenschuren en varkensstallen. (Waarover uiteraard veel meer te zeggen valt.) Het tuinhuisje – nu met uitgezaagd hart in de deur – is een minibibliotheek; ruilpunt voor geschriften die niemand houden wil. Het priesterkoor – al hoort priester sinds 1601 niet langer thuis in deze protestante kerk – stijgt slechts twee treden uit boven het schip met zondagse en doordeweekse gelovigen en niet-weters. De kerk is een schuilplaats voor bridge, klaverjassen, rummikub, zang, dans, muziek en literair erfgoed. God mag in dit oude gebouw meedoen als Hij of Zij of Hen dat wil.

De eiken avondmaalstafel staat even voorbij de treden. De brede zijde is naar het schip gericht. De voorganger kan op het smalle pad voor, of op de brede agora achter de tafel plaatsnemen om uit de bijbel of uit een ander boek hardop te lezen. Rechts bij de zuidelijke zijmuur staat een zwartgelakte vleugel met de klep gesloten naast een doopvont uit Bentheimer zandsteen gehouwen. Tegen de achterwand, naar het oosten gericht, vinden we de banken van de Kymmells, Gasinjets en Conincks, notabelen en herenboeren met de pecunia die ook in de kerk niet stinken. Regen wast de kleine gotische ramen schoon, aan de buitenkant.

Joseph, hij is het, parkeert de rollator onder het zangbord. Psalm 15 staat als enig lied op het programma. Op de menukaart staat:

Bijbelse brunch met orgelspel voor 2 personen.

Joseph zet de brandende kerkkaarsen op de vloer; uit voorzorg. Hij tilt de altaartafel aan het korte eind omhoog en wil de tafel een kwartslag draaien. De poten krassen over de plavuizen.

‘Jongen,’ zegt een stem, ‘wait.’ Ann versnelt haar pas.

Joseph wacht. Hij weet hoe hij kan wachten, net zo goed als hij weet hoe hij niet kan wachten.

Ann kent zijn bedoeling, ze heeft geen uitleg nodig. Ann tilt de altaartafel aan het andere eind. Ze draaien de korte kant naar het schip van de kerk. Ann zet de kerkkaarsen, geen tientjes, maar kaarsen van meer dan tien euro het stuk, terug op de tafel. Joseph verplaatst de Wedgewood-borden, het bestek, de servetten. Nu zitten ze tegenover elkaar. Dichtbij, ver genoeg om onder de tafel de voeten van de ander niet te raken, met opzij – in het westen – uitzicht op het oudste orgel van Drenthe, met meer dan 1000 pijpen. Met uitzicht op de gearmde stoelengemeente en aan de andere kant de blik op de menierode Kymmellsbank voor koorleden die het Magnificat nog niet mogen zingen. Joseph ziet achter Ann de zwarte vleugel. Ann ziet achter Joseph Psalm 15 boven de rollator. Bijbelse brunch voor twee personen met orgelspel.

Er is slechts één menukaart, met intentie slechts één. De twee gasten delen niet enkel het brood, ze delen ook de orde van dienst. De één leest voor, de ander luistert. Ann leest voor:

‘Groentensoep met ballen.’

Ze laat de kaart zakken en grijnst. Ze herhaalt:

‘Groentensoep met ballen.’

‘Bijbels, of niet Bijbels?’

Je stelt twee vragen, denkt Joseph. Wat zal ik antwoorden? Hij zwijgt.

Reina, in zwart kleding met witte kanten voorschiet, komt binnen met een dienblad. Ze klikklakt over de tegelvloer. Meer muziek is nog niet nodig. Zonder aarzelen neemt ze de treden naar het priesterkoor. Eerst soep voor mevrouw, dan soep voor meneer. Op een avondmaalschaal met kopergravures op de rand een ruim assortiment matzes en soepstengels naar believen. Reina zwijgt, zo heeft ze dat geleerd, niet enkel in de kerk. Zwijgen is haar, zoals zoveel zaken, met de paplepel ingegoten. Lichte blosjes, denkt Joseph, of verbeeld ik me enkel dat ze lichte blosjes heeft. Hij hoeft de vraag niet te beantwoorden. Reina klikklakt naar de uitgang onder de toren.

‘Eet smakelijk,’ zegt Ann. Ze strijkt met het servet langs haar lippen. Joseph imiteert.

Het orgel antwoordt met Haydn.

‘Die Reina,’ zegt Joseph als het orgel zwijgt, ‘die Reina is van alle markten thuis.’

‘De soep is heerlijk,’ antwoordt Ann. ‘Do you want my balls?’ Ze schuift haar kom halverwege de tafel.

Ann eet geen vlees. Ze eet geen varkensvlees.

‘Alles,’ zegt Joseph. Meer hoeft hij niet te zeggen. Joseph eet alles. Hij maakt geen onderscheid. Niet dat alles lekker is, niet dat alles smaakt. Hij eet alles, zo is hij grootgebracht. En voor de fijnproevers: zo is hij kleingehouden.

‘Ongedesemd brood met een tapenada van biologische groene hofolijven uit Palestina. Zure karnemelk van Mozesberggeiten.’

‘Vrije uitloopgeiten,’ probeert Joseph de stemming te verhogen.

‘The real thing.’ Ann knikt. ‘Ahead with the goats.’

Het orgel zwijgt.

Reina gaat naar het naastgelegen restaurant voor de vleeswaren, kaas, zoetheid; voor alles wat de maaltijd tot een brunch maakt. Koffie staat in een thermoskan aan het eind van de tafel, naast room in een kannetje, naast klontjes kandijnsuiker en synthetische zoetjes. Ze wachten op salade, jus d’orange en broodbeleg.

‘Tell me,’ zegt Ann.

Ann Goldwin is from the States, from all states, zoals ze zegt als haar wordt gevraagd. World citizen. Niemand stelt vragen aan haar. Ann stelt de vragen. De vrouw van de vragen.

‘Nu we hier in dit Godshuis bijengeloot zijn,’ zegt ze, ‘mag ik je vragen. Wat heeft het meeste indruk op je gemaakt toen je in Afrika je barmhartigheid in praktijk bracht?’

Joseph kijkt naar rechtsboven. Het orgel is bruin gelakt. De grijze tinnen pijpen glinsteren zachtjes. De ombouw en het balkon zijn mosgroen, pastel. De mediterende armgehaakte gelovigen in het gelid hebben dezelfde kleur; allemaal. Niet zwart, niet wit. Ook niet met tinten tussen zwart en wit. Mosgroen.

Nee, Reina zit niet op de orgelkruk. Geen *Aus tiefer Not Schrei ich Zu Dir*. Reina is onderweg vanuit de keuken naast de kerk. Op het dienblad heeft ze boterhamworst, cervelaatworst, rookvlees, jongbelegen kaas, geitenkaas, buffelkaas (Burrato) en eigengemaakte pruimenjam (*Reine claudie*), eigengemaakte met boerenjongens en scheutje limoncello; eigen recept. Het brood is voorgesneden; zuurdesembrood met kummel dat hier karwijzaad heet. Uit bakkerij DAS BROT, nebenan. En een salade met kappertjes, uitgebakken bacon en vier soorten eikenbladsla, groene olijven zonder pit en zwarte olijven met pit. Voor elk wat wils.

Joseph kijkt naar het oosten. Aan het korte eind van de avondmaalstafel ziet hij Francis Mulder-Sibakela. Ze knikt naar Joseph: “Ga je gang,” zegt ze. “Je hebt niets te verbergen. Geef aan het volk wat het volk wil horen. En,” laat ze volgen, “wees gerust, niemand zit op je te wachten. Niemand wacht op je blijde, glorievolle of droevige geheimen. Niettemin: Avant avec le chèvre. Geef je over.”

Joseph smeert een mousse van avocado, peper en boerenroom op het ongedesemd kummelbrood. Hij gromt als een beer als hij het brood tussen zijn kiezen vermaakt. Genot heeft in hem een grote dierlijke component.

“Ik geef je een tip,” zegt de zwarte moeder met kind op schoot. “Probeer in je verhaal over je levenservaringen het anekdotische te overstijgen. Kijk of je je ervaringen en je herinneringen een universeler karakter kunt geven, zodat de lezer zich herkent en er zijn of haar voordeel mee kan doen. Particuliere verhalen zijn enkel interessant in erotisch getinte romans en in pornografische verhalen, maar je weet inmiddels dat vulgaire details niet tot een bevredigende leeservaring leiden. Ga voor literatuur en laat

lectuur rusten.” Francis Mulder-Sibakela knikt bemoedigend. Ze vervolgt:

“Anekdoten zijn voor jou belangrijk, ze vormen je wereld, je houvast. Andere mensen hebben hun eigen anekdoten, daar hebben ze genoeg aan. Probeer,” Francis Mulder-Sibakela kijkt ernstig terwijl ze het jongetje op haar knie over zijn hoofd streelt, “probeer je ervaringen in een kosmisch perspectief te plaatsen. Ik weet dat je een hekel aan die esoterische termen hebt; ik bedoel: stijg uit boven het particuliere, boven het cosmetische. Wat indruk op jou heeft gemaakt, wat jouw hoofd dag en nacht bezighoudt, wordt door een ander niet opgemerkt; niet anders dan door vrijwillige gerichte aandacht en grondige verdieping vanuit een innerlijke drang. Verleid de lezer met het universele in je particuliere beslommingen.”

De zwarte Maagd aait en streelt de haren van het ventje op haar schoot. De dwarrel op het voorhoofd van Kuifje laat zich niet modelleren.

Reina vertolkt Joseph Haydn op haar manier. Als ze is uitgespeeld doorbreekt Joseph de serene stilte.

‘I don’t know,’ zegt Joseph.

Ann neemt van de geitenkarnemelk. Ze zwijgt. Zo gemakkelijk laat ze Joseph niet ontkomen.

‘Ik bedoel niet meer te zeggen dan...’ Joseph strijkt met zijn tong broodrestjes weg en slikt.

‘Alles wat ik ga zeggen is een constructie met een beperkte reikwijdte. Alles wat ik ga zeggen is bruinkleuring achterna.’

“Prima,” zegt een donkerbruine stem. “Goed begin. Voraus mit der Ziege.”

‘Your youth?’ wil Ann weten.

‘More than often,’ zegt Joseph, ‘vaker dan eens ben ik verrast door verhalen van anderen over hun kindertijd, hun jeugdjaren. In interviews geven zangers, schrijvers, muzikanten, politici...’

‘Whoever.’

‘Gedetailleerde beschrijvingen van hun lieve, wrede of afwezige ouders, van familieomstandigheden, vakantietripjes, de middelbare school, hun eerste verkering, hun eerste huwelijk, hun... Het maakt niet uit wat; de eerste keer van alles, alsof er zoiets als een tweede keer bestaat. Het lijkt alsof ze hun voorbije leven ter plekke opnieuw

beleven en als een dubbel 8 millimeter omkeersfilm voor zich zien. Alsof ze hun verleden ter plekke verzinnen, bedenken, construeren. Hun verhalen vormen parallelle universa, lijkt het. Ze kiezen uit een oneindig aantal mogelijkheden het levensverhaal dat op dat moment past. Na driemaal verteld wordt dat de leidraad van het verhaal van hun leven, terwijl er honderden andere mogelijk zijn; om te vertellen. Een leven is eenmalig; de levensbeschrijvingen zijn niet eenduidig, ook niet in retrospectief. De houdbaarheid van een biografie is een jaar of tien. Daarna komt een volledig herzien verhaal van hetzelfde geleefde leven.' Joseph neemt een matzes van de avondmaalschaal.

'Als ik terugblik, en dat doe ik vaker dan nodig en nuttig is, herken ik mezelf zelden. Het is alsof ik naar het leven van een andere man kijk. Als ik nu mijn negentienjarige-ik zou ontmoeten, zou ik hem niet herkennen.' Joseph schenkt bronwater uit een grote kelk, een onhandige schenkan, maar wel in stijl voor een kerkbrunch. 'Dat denk ik,' laat hij volgen. 'Ik vrees dat ik nu niet de waarheid spreek. Vergelijken is een glibberig veld.' Hij zwijgt en denkt: Wo bleibt der Orangensaft?

"Koffie," zegt een stem. "Als houvast voor het verhaal."

'Ooit had ik een Amerikaan op bezoek,' gaat Joseph verder. 'Ik vroeg hem wat het grootste verschil is tussen de States en hier. Europe.'

'His answer?' asks Ann.

'Hij zei: "The coffee machine".'

Reina zet een karaf verse sinaasappelsap op de tafel. Ze schuift de kaarsen opzij.

'Zoals het antwoord op de vraag naar de zin van het bestaan en het waarom van het heelal een antwoord heeft gekregen in een getal,' zegt Ann. '43. Dat is het wetenschappelijk gefundeerde antwoord op de prangende filosofische vraag naar de bedoeling van het universum. 43 is de zin van alles. De vragen deugen niet. Garbage in, garbage out.'

'Net als de reconstructies van jeugd en kindertijd,' zegt Joseph.

'Indeed,' klinkt van twee kanten.

Het jongetje op schoot van Francis Mulder-Sibakela wordt onrustig. De moeder zet het kind op de andere knie. “Genoeg uitweiding over het meta-niveau van persoonlijke geschiedschrijving,” zegt de Drentse maagd. “Ga verder met je missie. Iedere intelligente lezer weet nu dat alles wat je gaat zeggen een fragment is van een groter geheel, een detail van een veel grotere schildering. Het beeld is nooit de werkelijkheid. Ook jouw beeld is niet de werkelijkheid. Vertel je anekdotes en vertrouw op je toehoorders dat ze je verhalen met een korrel zout-der-aarde zullen nemen, zoals een kalf over een liksteen schraapt; rasp. Let op lichaamstaal van je publiek. Je herkent gemakkelijk afhakers aan zuchten, dichtslaan van dit boek, vragen naar koffie, of hoge huusiesnood. Stop als je merkt dat je publiek verveeld raakt. Ga altijd verder. Kom igjen med geiten”

Reina opent de registers. Joseph Haydn.

‘Charity,’ zegt Ann, ‘we spraken van barmhartigheid en naastenliefde.’

Joseph glimlacht en zucht nauwelijks merkbaar. Ach sprak het orgel. *Komm, Heiliger Geist, Herre Got.*

“Laat je in je verhaal niet triggeren door naoberhulp en naoberplicht,” zegt een stem. “Vertel je verhaal zonder last en ruggenspraak. Je verleden bestaat niet. Kies wat past om een prettige voortzetting van het maaltijdgesprek te hebben. Je hoeft je woorden niet te proeven voor je ze uitspreekt.”

‘Ik had oogkleppen op,’ zegt Joseph.

‘Who not?’ vraagt Ann retorisch.

‘Ik ging naar Afrika om, om, om...’ negeert Joseph haar ontsnappingsroute. Joseph vertelt zijn verhaal, verhalen van andere who’s done it wil hij buiten zijn overwegingen houden.

‘Achterna weet niet meer wat barmhartigheid voor me betekende, net als ik van ootmoed, mededogen en genade niet wist wat die woorden betekenden. Enkel van zonde had ik een besef; de erfgoedzonde. Op een gegeven ogenblik was ik op een zandkop in Afrika, aan de oever van een rivier. Ik deed wat van me werd verwacht...’

‘Terwijl...’ zegt Ann.

‘Terwijl ik het idee had dat alles wat ik aanpakte mijn eigen keuze was. Zo schreef ik – als Paulus – dat ook in mijn rondzendbrieven aan het thuisfront.’

“De omstandigheden,” zegt een stem van het korte tafeleind. Joseph voelt hoe een voet tegen zijn been tikt. Hij zegt:

‘De omstandigheden stuurden mijn gedrag, net als het gedrag van anderen in mijn omgeving. Ik was een witte man met een goed verstand en voorzien van broodnodige vaardigheden. De zwarten om mij heen zagen mij als een...’

‘A white man with white tools, white brains and white burdens,’ Ann says.

“White sperms,” lacht een zwarte stem.

‘De rolverdeling in mijn zwart dorp was duidelijk. De master deelde de lakens uit, en brillen en blokjes zeep waar eertijds missionarissen spiegels en kralen en hosties en zegen en kindertjes uitdeelden. Die missionarissenhouding was onbewust bij mij binnengeslopen. Destijds heette dat “domme negers en arme negerkinderties als voorwerpen van ootmoed en liefdadigheid”. Die woorden, rolbevestigende stereotyperingen zijn inmiddels niet meer gangbaar; terecht of onterecht. Geschiedenis laat zich elke dag herschrijven.’

“Voorwerpen,” zegt een stem, “dat heb je prima verwoord. Voorwerpen, onderwerpen; geen mensen als jij en ik, geen kinderen als dit ventje.” Francis Mulder-Sibakela drukt haar lippen op het hoofd van het jongetje.

‘Charity,’ zegt Ann. Het orgel broemt, of is het de balg in de torenkamer?

‘Charity was een meisjesnaam,’ zegt Joseph. ‘De meiden leken voorbestemd om liefdadigheid te geven en te ontvangen. Zoals ik voorbestemd leek liefde te ontvangen en te nemen.’

“White sperms,” lacht een zwarte stem.

Voor Joseph verder kan spreken blazen 1000 pijpen. Händel laat zich horen, of is het Buxtehude, Bach? Aan het oostelijke tafeleind schudt een zwarte maagd haar krullenbol, alsof ze zeggen wil.

“Jongen, jongen, toch.” Ze knikt naar Reina achter het orgel. Met zes camera’s is elke uithoek van de kerk in beeld. Reina ontgaat niets, net als de mensen thuis die de plek van de Heer hebben ingenomen; alziend en alwetend.

– De anekdotes over Charity houdt de lezer misschien tegoed, overstemd als ze zijn door Reina achter het orgel. –

Als het stof van Haydn is neergedaald en de schietgebedjes hun wegen naar boven hebben gevonden blijft de serene stilte tussen de muren hangen. Joseph ademt diep in door de neus. Hij ruikt lavendel, seringen, blauweregen, pioenen. Hij ruikt moeder en kind.

‘And how about?’ vraagt Ann. Ze is de vragen niet vergeten.

Joseph kijkt zijn disgenote vragend aan. Misschien speelt zijn gehoor een spel, misschien laten de jaren het geheugen aantasten, misschien luistert hij selectief en hoort hij enkel wat in zijn kraam te pas komt.

“Chemistry, Black Women, Philosophy,” zegt een stem. “Affairs and Love. How about white sperms?” Francis Mulder-Sibakele tilt het ventje onder zijn oksels omhoog. Ze schopt onder de tafel zachtjes tegen het been van Joseph. Zie hier het kind in je, lijkt ze te willen zeggen. Nog een tabula rasa. Onbevlekt geboren. Komt er nog wat van? Давай с козой.

Reina brengt de toetjes, hemelse gerechten. Custardpudding met een synthetische rode kers. Als de kommetjes gereed staan schuift ze een beker met slagroom naar het midden van de tafel.

‘Misschien,’ zegt Reina, ‘heel misschien proeft u dat de melk een beetje is aangebrand. Dat is schijn, die lokale smaak hoort bij dit dessert.’ De serveerster houdt haar handen langs haar lichaam. Ze maakt een stijlvolle buiging.

Maborosi no hakiri

‘Ik groet het licht in U.’ Reina daalt achterwaarts de treden af naar het schip van de kerk. Die terugtrekkende erfgoedbeweging heeft ze vaak geoefend.

‘Minnaressen en liefde in tijden van ootmoed,’ zegt Joseph. ‘Ik ben antwoorden schuldig.’ Met de dessertlepel scheidt hij slagroom uit de kelk. ‘Chemie in tijden van barmhartigheid.’

‘Filosofie en Zwarte Madonna’s. Ik...’

Vanaf het korte tafeleind klinkt zacht gegrom. Een stevige schenenschop onder de tafel.

“Joseph,” zegt een stem, “Joseph. Je bent aan niemand verantwoording schuldig, behalve aan mij, en aan mijn ventje. Thig air adhart leis a ’ghobhar”

‘The Things that are God’s,’ zegt Ann Goldwin.

Het orgel broemt een slotakkoord.

“Alles wat je expliciet prijsgeeft is van geen waarde. Wat de moeite waard is vraagt om verovering en om studie. Je hoeft jezelf voor niemand te verklaren, immers: elke verklaring is een vergissing. De lezer die jou en zichzelf wil leren begrijpen vraagt niet om antwoorden, maar om uitdagingen. Er staat niet geschreven wat er staat te lezen. Wat je wilt zeggen staat in je proza. In Goof Petreaus bijvoorbeeld.”

‘How about....?’ zegt Ann.

‘Read me,’ zegt Joseph. ‘If you carve out a few minutes, you can try to read me.’

Magnificat.

Mandielig

Kasper tilt zijn hoofd op. Misschien dat de nekharen omhoog staan, dat is niet te zien. De staart ligt stil. De tong trilt in de linker mondhoek. De neus vibreert. Alsof de hond ruikt dat iemand op de stoep staat. Een bode met een blijde boodschap. Een verkoper van aflaten met collectebus. Misschien is het de buurvrouw met de kranten van het voorbije weekend. Hubert kijkt naar Kasper en knikt. De hond weet wat zijn kameraad zeggen wil. 'Goed Volk.' Aan de deur is 'Goed Volk' met een boodschap.

'Goed Volk' is de benaming van iedereen in deze weidse omgeving. Het dorp koestert 'Goed Volk', ongeacht kleur, geslacht, inkomen, aard, ongeacht politieke of literaire voorkeur. Niemand in deze buitenplaats wordt met de rug aangekeken. Het is heel gewoon dat uit de jaszak van dorpingen een boek steekt van Gijp, Grunberg, Hermans, Hertmans, Haasse, Nipetang, Dostojevski, Baldwin, Proust, Tranströmer, Gordaliza, Bitov of Alistair McLean. Ook Veenstra, De Vries, Nijenhuis, Rotmensen, Rufkes, Mous, Kortland zijn bekende schrijvers. In elke dorpsstraat nodigt een minibieb uit tot bespreking van het laatste nieuws, tot gedachtenwisseling over eeuwige wijsheden. Socrates, Seneca, Bacon, Montaigne, edities van koran en bijbel met Hij en hij en met Zijn en zijn als het om de hoofdpersoon gaat. Een kapitaal meer of minder, alles in onderkast, cursief in Engels, Frans, Duits, Drents of de standaardtaal, het maakt niet uit. Aardse en hemelse literatuur is in deze vlek voor iedereen binnen handbereik. De vraag: Wie ben ik en waartoe? krijgt op elke straathoek een antwoord, al is het zaak tijdens de zoektocht naar antwoorden als een jager in herhaling de sporen naar de esthetische werkelijkheid (wat is dat?) te volgen – sursum corda – en te interpreteren. Esthetische werkelijkheid laat zich niet gemakkelijk zien.

Peter Celestijn (Peter van Murrchone) staat zwijgend onder de

uitgebloeide goudenregen (*Laburnum anagyroides*). De stoep is bezaaid met giftige peulen. Peter brengt twee stoelen. De kerk gaat verbouwen. Nieuw meubilair is besteld. De stoelen met een bijbels verleden zijn in de uitverkoop. Eiken stoelen met hoge rug, biezen vlechtwerk en een plankje voor een psalmenbundel of missaal onder de zitting.

‘De Heer zij met U,’ zegt Hubert.

‘Et cum spiritu tuo,’ antwoordt Peter.

Kasper loopt vanuit de woonkamer de hal binnen. Driemaal een korte blaf.

‘Goed Volk,’ zegt Hubert.

De staart van Kasper zwaait sein veilig.

‘Mag ik je bedanken voor de aflevering van deze zetels,’ zegt Hubert. ‘Wij zijn verheugd, Kasper en ik. Mooie stoelen. Stoelen met een groeiend verleden.’ Na een lichte grijns laat hij volgen: ‘Stoelen met een onwisse toekomst. Wie gaat ze bezitten?’

‘Vrije donatie voor het restauratiefonds,’ negeert Celestijn de bespiegelingen. ‘U kent het ANBI-banknummer.’ Peter stapt zijdelings over de drempel. Manoevrerend met in elke hand een stoel laat hij volgen:

‘Waar wil je ze hebben? Ik bedoel de stoelen?’ Peter laat het testamentische rusten.

Kasper stapt met opzij. De hond wijst met zijn natte neus langs de plint. Hij beweegt zijn hoofd tussen de sokkel met wijwaterbekken en de hoge vaas met droge berenklauw. Hubert knikt naar de ruwe granieten vloertegels. Perfecte rots voor de aanwinst.

Peter zet de stoelen tussen sokkel en vaas; de rugleuningen strak tegen de muur. Kasper en Hubert maken tegelijk een predikantenbuiging naar het zwijgzame gemeentelid.

‘Je komt er wel uit,’ zegt Hubert. Met opgewekte stem laat hij volgen: ‘Dominus vobiscum.’

Sinds coronatijden, met de apocalyps binnen handbereik, vermijdt hij lichamenlijk contact. Intiem – lichamenlijk en geestelijk – is Hubert enkel nog met Kasper. Voor knuffels en een goed gesprek hoeft Hubert de deur niet uit. Kasper. De hond is onafscheidelijk en onscheidbaar. (Vooral de natte neus doet mee in de esthetische ontvankelijkheid.)

‘Dignum et iustum est,’ zegt Celestijn voor hij de deur sluit. Het kerkenraadslid kent zijn pappenheimers. (Pappenheimers.)

Als de klink van voordeur met een korte tik aangeeft dat de diaken weg is, draait Hubert zich naar de aanwinsten in het voorportaal. Kasper springt op de linker stoel. De hond legt zijn staart in een krul op de biezen zitting, de voorpoten strak naast elkaar. Hoofd in de nek. Kasper heeft een witte bef onder zijn kin. Aan de zwartleren riem hangt een kleine geelkoperen bel. De trouwe makker houdt zijn hoofd scheef, sonderende neus in de lucht. Hubert gaat op de rechter stoel zitten, trekt zijn voeten hoog tot ze op de rand van de zitting rusten. Hij vouwt zijn armen om zijn onderbenen. Kasper en Hubert kijken elkaar aan. Hond en mens, mens en hond; wezenlijk is er geen onderscheid. (Kasper kijkt scheel, Hubert heeft een rechte blik.) Het dierlijke in de mens, het menselijke in het dier. Schopenhauer, Nietzsche, Darwin, Freud, wie heeft tot lering (en vermaak) geen zinnige vergelijkingen gemaakt over ziel, geest, lichaam, Ich und Es? Wass woll das Tier?

Hubert zweet. Zijn mond hangt halfopen. (Tongue in cheek.) Het is warm voor de novembertijd van het jaar. Kasper spiegelt Huberts gedrag, de mond open, de tong naar buiten. Een hond zweet niet. Een hond blijft op temperatuur door te hijgen met uitgestoken tong. Kasper kent de ademgeur van Hubert. Kasper kent elke hond, elk mens door zijn natte geurgevoelige neus. Duizenden kerkgangers (zoveel honden zijn er in het dorp); ongelovigen, middenstanders, studenten, dementerenden, bingewatchers, pendelaars, schrijvers, urinoscopisten en vollemaanspinaziezaaiers inbegrepen.

Alsof ze het van elkaar weten, alsof ze helderziend zijn, helder voelend, alsof ze precognitieve eigenschappen hebben, alsof ze weet hebben van elkaars karakter. Alsof ze elkaar zijn.

De Bijbelse stoelen vormen een perfect laboratorium voor een stoelenproef voor hond en mens. Parapsycholoog Gerard Croiset en makker Wilhelm Tenhaeffkonden voorafkarakter en levensloop beschrijven van een onbekende die op een geselecteerde stoel zou plaatsnemen. Verleden, heden en toekomst zijn helder voor wie metafysisch kan kijken

Als de rechterpoot van Kasper de nek van Hubert raakt, glijdt de linkerarm van Hubert om de nek van Kasper. Twee zielen;

gedachtenloos. Metafysisch en parapsychologisch zijn ze met elkaar verbonden. Het onderbewuste van man en het instinct van de hond hebben elkaar gevonden. Het belletje aan de halsband rinkelt driemaal. Gloria. Gloria. Gloria.

Met de hoofden tegen elkaar voelen ze elkaars warmte, voelen ze de bloedstroom in de hals van de ander. Hun hartslagen synchroniseren op de achtergrond zonder dat ze er weet van hebben. Hubert opent zijn ogen en kijkt in de passpiegel aan de overkant van de hal (naast de hondenmand onder een levensgroot kruis). Hij ziet hoe Kasper (op de stoel naast Hubert) naar hem lacht. Kasper met grote donkere ogen, met onder gedachtenrimpels zware borstelwenkbrauwen, zacht trillende neusvleugels, weerbarstige neusharen, een slordig geschoren kin (nat, niet elektrisch), een smalle mond met sensuele lippen; een mond geschikt om te zoenen, een mond geschikt om gedichten voor te dragen (van Tranströmer, Eybers, Nolens). Uit zijn oren steken plukjes grijs haar. (Kasper met het hoofd van Hubert.)

Hubert ziet zichzelf in de spiegel; zijn lange spitse neus met natte beweeglijke zwarte knop, de witte vacht met bruine vlekken op zijn kop. Uit zijn oren steken plukjes grijs haar (nooit geknipt). Aan een zilveren hanger bungelt onder zijn bek een kruisje met koperen corpus. Hubert ziet in de spiegel de blik van een jachthond, van een waakhond verantwoordelijk voor de kudde. (Hubert met de kop van Kasper.) Hubert opent zijn bek en laat zijn lange tong over zijn zwarte neus glijden; een neus om hazenbloed te ruiken, sporen te volgen, te voelen uit welk hoek de wind waait.

‘En,’ vraagt Kasper met zijn zuinig sensueel mondje (het mondje van Hubert), ‘waar wacht je op?’

Hubert laat een laag instemmend keelgeluid horen (geeuwende hond), veegt met zijn handen over zijn snuit. Hij laat weten dat hij de boodschap heeft begrepen. Hubert haalt de NRC uit de brievenbus en neemt de krant tussen zijn kaken. Zijn bek (grofstoffelijk) is groot genoeg om de weekendkrant vast te klemmen. Kasper loopt in nuchtere hondentred naar de woonkamer. Hij springt op de eettafel. Hubert deponeert de NRC op de tafel.

Kasper (met Huberts hoofd) begint de zaterdagkrant het liefst bij het wetenschapskatern. Zijn hondenvoet bladert onhandig door onwillige pagina's (al maakt Kasper vorderingen). Hubert

(met hondenkop) opent de krant op de favoriete bladzijde.

‘We hebben geen zelf,’ leest Kasper de krantenkop. Het belletje aan de hondenriem rinkelt in herhaling (driemaal).

Hubert luistert niet. Hij staat in de keuken, kookt aardappelen en maakt bloemkool met een romig nootmuskaatsausje (een roux op basis van bloem, boter en melk).

‘Wat wil je als eiwit?’ blaft Hubert.

‘Eiwit, vroeg je dat?’ zegt Kasper. ‘Geef mij maar een gekookt ei. Neem zelf gerust biefstuk, of gehaktbal, als je daar zin in hebt,’ laat Kasper volgen. Hij hoort hoe Hubert het gas onder de steelpan aansteekt. (Tikken van piëzo-element.)

‘Kun je luisteren terwijl je mijn hondenschotel klaarmaakt?’ vraagt Kasper. Hij wacht het antwoord niet af en leest hardop uit de krant. ‘Luister: “In het Karolinska Instituut in Stockholm kregen proefpersonen met virtual reality-bril een overtuigende illusie dat ze ineens het lichaam van een goede vriend hadden.”’

Boven het geluid van de wasemafzuigkap (laagste stand) klinkt vanaf het aanrecht zacht hondengebrom. Hubert heeft geluisterd. Eieren dansen in het steelpannetje.

‘Niets nieuws,’ zegt Kasper. ‘Al eeuwen lijkt een hond op z’n baas en omgekeerd lijkt een baas op z’n hond.’ (Wij.)

Vanaf het fornuis klinkt een klepperend deksel. (Water kookt. Het gas kan laag.)

‘En een boer lijkt op z’n stieren zoals een boerin op haar geiten lijkt.’ Kasper kent het riedeltje van Hubert. In z’n eentje kan hij de dialoog voeren; zo vertrouwd met gedachten, handelingen, overwegingen, nalatigheden in dit huis.

Zo vertrouwd in dit huis dat het onderscheid tussen Kasper (hond/mens*) en Hubert (mens/hond*) vervalst. Beiden zijn vertrouwd met praten, naar de maan blaffen (Hubert niet), ruiken, voelen, proeven, koken, afkoelen, opdrogen, bidden (Kasper niet). Met wassen, tandenpoetsen (Kasper niet), staand plassen (Hubert niet), aankleden, uitkleden (Kasper niet), douchen, slapen, dromen, filosoferen (Kasper niet).

Hubert legt onderzetters naast de krant. Hij zet een bord en een hondenbak naast elkaar op de avondmaaltafel. Uit de hal haalt hij de kerkstoelen. In de passpiegel ziet hij zijn evenbeeld. Voor

hij naar de eetkamer gaat trekt hij de kraag van zijn hemd recht. De bovenste knoopjes van het hemd heeft hij nooit dicht. 's Avonds schuift hij zijn hemd over zijn hondenkop. De volgende ochtend kleedt hij zich aan zonder de knoopjes van het hemd los en vast te maken. Hubert drukt zijn natte neus tegen de spiegel. 'Ik ben mijn spiegelbeeld,' gaat door zijn hondenkop. 'De hond in mij.' Vriendelijk gromt Hubert tegen zijn alter ego. Voor hij zich omdraait likt zijn lange tong over het spiegelglas (tongzoen). Hubert buigt naar de hondenmand onder het kruis. Vertrouwde nestgeuren. Nee, nog lang niet tetelestai. Niets is volbracht. Hubert lijkt (met Kasper) pas begonnen met de jacht naar antwoorden (aangaande de identiteitsvragen: ben ik mens of ben ik hond? Of beide?).

Kasper ligt op de avondmaaltafel; verdiept in de rubriek van Karel Knip over Alledaagse Wetenschap (deze keer over explosieven met ammoniumnitraat; NH_4NO_3). De hond (met het hoofd van Hubert) neemt geen tijd om te eten. Kennis en wetenschap zijn voldoende voeding. Van kennis leven, dat zou Kasper het liefst doen. (Zoals pubers van verliefdheden leven. Even fataal.)

Hubert (met z'n hondenkop) schuift de kerkstoelen naast de avondmaaltafel. Hij knikt naar Kasper. Kasper weet wat de kopknik betekent: krant weg, op de stoel, bidden, zwijgen, eten.

Kasper heeft zijn staart om zijn billen (achterwerk) gevouwen. De voorpoten liggen aan weerszijden van het Delftsblauwe bord. Hubert zit naast hem achter de hondenbak met FIKKIE (Fuck you) op de rand. (50 cent bij de Kringloopwinkel.)

Hubert en Kasper sluiten de ogen.

Kasper prevelt: 'Dominus vobiscum.'

Hubert gromt. ('Et cum spiritu tuo.')

Kasper: 'Sursum corda.'

Hubert gromt ('Habemus ad Dominum.')

Kasper: 'Gratias agamus Domino Deo nostro.'

Hubert gromt. ('Dignum et iustum est.')

'Hij is onze dankbaarheid waardig,' herhaalt Kasper. Hij schudt zijn hoofd. Het belletje klinkt driemaal.

Nog voor de bloemige aardappelen, de zachte bloemkool en de romige nootmuskaatsaus over bord en bak zijn verdeeld klinkt buiten een hoge schreeuw. Op de tuintafel zit een rode kater met een stuiptrekkende merel tussen zijn kaken. Tetelestai. Bijna.

Kasper springt blaffend van de keukenstoel. (Weer helemaal hond.) Met zijn voorpoten slaat hij tegen het glas van de serredeuren. Kwijl lekt uit zijn bek.

‘Hier,’ roept Hubert. (Weer helemaal mens.) ‘Hier.’ Hubert zet de bak met FIKKIE op de vloer naast de keukenstoel. Kasper (gestrekte staart) blijft blaffen.

Hubert staat op, zet de serre deur op een kier. Kasper rent naar buiten. De rode kater met de zangvogel in de bek is allang achter de beukenhaag (omheining van de begraafplaats) verdwenen.

Even later komt Kasper hijgend binnen. Hubert strijkt de hond over de snuit. Kasper duwt de natte neus (genotsbal) in de handpalm van zijn baas. (Liefde.)

‘Kom naast me zitten,’ zegt Hubert, ‘op deze stoel.’ Kasper springt. ‘Zo ken ik me weer.’

Kasper vleit zijn hoofd op Huberts schoot.

‘De buurman,’ zegt Hubert tegen niemand in het bijzonder. ‘De buurman heeft een vrouwtje verschalkt. Goed Volk.Halleluja.’

Goof Petreaus

Goof Petreaus was op de zondagochtend voor de kortste dag van het jaar, uiteraard als enkel naar de uren daglicht werd gekeken, op z'n fiets gestapt. Fototoestel in de fietstas, jas tot tegen zijn ongeschoren kin dichtgeritst, al was dat laatste niet echt nodig geweest.

In de kranten stond dat de natuur van slag was. Eenden paarden dat het een lust was. En het was een lust. Ook mussen wipten en twitterden met een frequentie en volume waar de droevigen onder ons opgebeurd van raakten, uiteraard als ze dat wilden en gevoelig waren voor natuurlijke geluiden. En mocht de levenslust van flora en fauna niet helpen, dan waren wellicht de dagen die vanaf de volgende dag zonder tegenspraak zouden lengen – om een half jaar later weer te krimpen, zoals al eeuwen en nog veel langer het geval was – een troost om het ondermaanse met optimisme tegemoet te treden. Het was niet de natuur die van slag was, dacht de zestiger die nog geen half uur eerder zonder te proeven boven de zaterdagkrant acht boterhammen met bessensjam naar binnen had gewerkt. Een respectabel aantal, en een respectabel volume voor een man met vooral een zittend en zwijgend bestaan. Maar, had hij gedacht; niet de natuur is van slag door de hogere temperaturen; het is de mens die van slag is. Waarbij hij even vergat, net als zovelen, dat ook de mens deel uitmaakte van de natuur. Zoals ook kunstheupen, stents, implantaten en kronen op kiezen deel uitmaakten van de levende natuur tot ze na crematie, of minder geforceerde ontbinding, weer deel uit gingen maken van de schijnbaar levenloze onnadenkende natuur.

Van slag raken betekende in de ogen van de schrijver een geworteld gebrek aan invoelingsvermogen gecombineerd met een nog dieper geworteld gebrek aan acceptatie van het bestaan zoals het zich voordoet; niet noodzakelijkerwijze zoals het is. Over het ware ZIJN liepen meningen tot in uitersten – zinloos & overbodig en zinvol & onontkoombaar noodzakelijk – uiteen en ook deze

tweelingen zouden elkaar nooit ontmoeten. Een en ander vrij naar Shakespeare die het met zijn werk meer op de gewone man – commoners – had gemunt dan op de Lords & Ladies. In elk geval wat toneel betrof. Shakespeare schreef voor de gewone man. Goof Petreaus zou nog een voorbeeld aan deze schrijver kunnen nemen. Meer blood and tears en minder sex, althans minder onverhulde sex. Parende eenden waren meer dan genoeg om zijn proza te vervuilen.

Goof Petreaus, in ruste van reguliere en betaalde werkzaamheden, had de eerste foto's al gemaakt om ook deze dag voor een beknopte eeuwigheid vast te leggen. De oosterse zon scheen rond negen uur laag over de Onlanden langs zilverreigers en grazende Limousines tegen de onderkant van enkele hoge wolken met Latijnse namen. Paars en rood overheersten, naast geel en schaduwen met donkere tinten grijs. Het ochtendlicht schiep tegelijkertijd een helder blauwe lucht waar sterren voor het blote oog waren verdwenen, maar nog steeds hun licht door het heelal verstrooiden. Zoals ze al eeuwen hadden gedaan. Zoals sommige sterren nog deden na hun natuurlijke dood als rode reus of witte dwerg. Het licht ijldde voort terwijl de bron al was verdwenen, zoals boeken hun boodschap verkondigen terwijl de profeten al eeuwen niet meer onder ons zijn.

Hoe verder je van iemand verwijderd raakt, had Goof Petreaus gedacht, hoe meer die ander tot leven komt. Niet dat de nabijen – de naasten om het op z'n zondags te zeggen – niet zouden leven, beslist wel, maar als er afstand is, is het besef van verbondenheid groter; al gold dat ook weer niet voor iedereen en ook niet voor alles. Als deze gedachte – verder weg en geliefder – enige werkelijkheidswaarde bezat zou dat een goede reden zijn het *geliefd raken* een belangrijk onderdeel is van het ZIJN. Over dat laatste had hij inmiddels enige twijfel in zich toegelaten. Gelukkig ZIJN was misschien wel een interne tegenstelling.

Het waren deze en andere associatieve gedachten die de schrijver – en fotograaf/uitgever – gezelschap hielden op zijn weg naar de parochiekerk zonder parochie. De bakstenen kerk, met een schip uit de tweede helft van de dertiende eeuw, met een vernieuwd

koor uit de achttiende eeuw, met een nieuwe toren uit 1803 en met een beroemd tweedehands orgel uit de negentiende eeuw, kende geen gemeente meer. De religies in het dorp, dat historisch gezien vooral van god los was, leken verdamp; een woord dat fonetisch veel verwantschap vertoonde met verdammt uit *verdammt noch mal* van de Oosterburen. Niet zo vreemd. Veel dorpelingen hadden hun roots in het oosten, al waren ze zelden met hun afkomst bezig. Als er teveel vreemdelingen in het dorp verdwaald raakten – teveel in te korte tijdspanne – speelden oude sentimenten nog een rol, maar veelal hield niemand zich intensief met anderen bezig. Waarvoor zou men ook? De aandacht ging naar het heden, als dat nodig was. En dat was zelden nodig. En naar de toekomst als dat nodig was. Ook dat was zelden nodig.

Goof Petreaus was op weg, samen op weg met zijn camera, naar de N.H. Kerk die het naambordje juist van de torengewel had gehaald. De kerk was niet langer N.H. en naar het scheen ook niet langer P.K.N. Op de gevel was een kunstig vormgegeven perspex plaat geschroefd met een lichtgroene krul, die waarschijnlijk een gestrikt lintje moest verbeelden, met de mededeling *Groene Kerk*. Prima begin van een nieuwe lente met een nieuw gezang, en ook een prima begin van nieuw leven op de warme winterse zondag op de rand van de zonnewende die zich naar zijn beleving vooral op het zuidelijk halfrond voltrok, maar ook in deze contreien voor langere dagen zorgde; gemeten aan uren daglicht.

‘Je laat me wel alle kanten op waaiëren,’ zei Goof Petreaus. Bijna onhoorbaar bewoog hij elektrisch naar de brink van het dorp. Hij knikte naar een vrouw met een loslopende golden retriever en een blauw plastic zakje aan de hondenriem die ze om haar pols had gewikkeld. Ze groette met een glimlach die niets betekende, niet meer dan: ik heb u gezien. Niets meer dan: ik ken jou wel. Het had er schijn van dat de schrijver tegen niemand in het bijzonder het woord had gericht. Maar dat was schijn. Goof Petreaus richtte het woord tot zijn alwetende verteller, zijn auctoriale verteller die boven het verhaal staat en meer weet van de schrijver en meer weet van de rol van Goof Petreaus in de autobiografische kroniek waarin de schrijver een verbindend karakter is.

Goof Petreaus wil weten waar zijn beslommingen hem heen voeren. Hij is ontevreden over de geheimen die de auctoriale

verteller achterhoudt. Als ik het zou kunnen, dacht Goof Petreaus, en hij dacht dat hij dat kon, zou hij de alwetende verteller op het matje roepen en de onvrede over het verloop van de vertelling, waarin hij prominent aanwezig was, breed uitmeten. Waar waren kop en staart en waar was het middenstuk van de meanderende vertelling? Waarom had de alwetende verteller hem – Goof Petreaus – niet met een doel opgezadeld? Waar waren de hoogtepunten en de dieptepunten gebleven? Waarom was de schrijver, fotograaf en uitgever niet in een intrige verzeild geraakt? De bijfiguren in de roman gingen aan de haal met moord en doodslag, met overbodige, maar wel prikkelende sex, met bizarre belevenissen en reisesjes naar andere tijden; de middeleeuwen en het hiernamaals. Lag er werkelijk niet meer op de plank dan een kabbelend en weinig exotisch leven?

De kroniek was niet de eerste roman in de Nederlandse literatuur met een schrijver als dragend karakter, maar in de roman waarin hij figureerde bleek de rol van Goof Petreaus, naar zijn eigen beleving en een andere had hij niet, uiterst minimaal en voorspelbaar. “Een beetje koffiedrinken met de vrouw,” zoals de omzwervingen in ledigheid in de lokale plebse cultuur werden aangeduid. “Een beetje koffiedrinken met de vrouw.” En dat was zelfs niet als belediging bedoeld. Beledigen hoorde niet tot de lokale cultuur; uit overbodigheid en uit luiheid, al was lethargie misschien een beter woord om overbodigheid van scheldpartijen te omschrijven.

Als ik mijn roman teruglees, weet ik wat ik wilde zeggen, zegt Goof Petreaus tegen niemand in het bijzonder. Hij richt het woord vooral tot zichzelf. Maar als ik bezig ben een verhaal te vertellen ken ik de woorden nog niet, noch de zinnen, noch de alinea's. Eigenlijk weet ik nog niets. Terwijl de alwetende verteller mij slechts mondjesmaat toestaat mijn gedachten en mijn belevenissen te formuleren.

Goof Petreaus zette zijn fiets op de standaard, schoof het slot dicht en stak het sleuteltje in de borstzak van zijn jas. Diefstal was mogelijk, ondanks de nabijheid van de kerk en ondanks de vredige en betrouwbare inborst van de dorpsgenoten. Ook kerkgebouwen waren tegen inbraak en brand verzekerd; de romaanse kerk had de eerste brand al meegemaakt. God de Here had de goedheid van de onderdanen beproefd: hadden ze genoeg gedoneerd voor

het herstel? Ging de burgerlijke gemeente door de bocht om het godshuis weder op te bouwen? Ja.

Nee. God verdween en cultuur kwam. Concerten met wereldse muziek, voordrachten met hedendaagse poëzie afgewisseld met instaplessen mindfullness en spirituele beurzen.

Goof Petreaus gespte de sluiting van de fietstas los en haalde de camera tevoorschijn. Hij veegde met zijn zakdoek de lens schoon en controleerde instellingen. Autofocus, stabilisatie, flits. Het precieze werk liet hij aan de camera over; eigenlijk was het toestel niet meer dan een computer met een lens. Denkwerk was niet meer nodig; goed kijken was gebleven. En het oog open houden. Dat laatste lukte steeds beter dankzij het teruglopende gehoor. Argwaan groeide mee.

'Ik maak een boek over de kerk,' zei Goof Petreaus tegen een gezette man met dun slierterig haar in, wat met enig mededogen, een zondagse broek mocht heten. Hij droeg een glimmende terlenka of een dungsleten wollen pantalon met omslagen boven zwarte schoenen, dat was niet duidelijk te zien. Boven de riem spande een strak wit hemd met donkere randen om manchetten en kraag. Zonder kreuken. De koster had een vrouw die streek. De man knikte zijn vlekkerig rood hoofd; een dooraderd oudemannenhoofd waar sommige oudere mannen een abonnement op lijken te hebben. Een abonnement dat in tegenstelling tot de leesportefeuille niet kon worden opgezegd. Rooddooraderde wangen met nerven als van een halfvergaan herfstblad en straffe neusharen. Een snor had niet misstaan. Hij deed het ermee, met zijn hoofd en zijn steeds weerbarstiger lichaam. De koster knikte en zei niets. Waarom zou hij iets zeggen?

'Ik heb een paar foto's nodig,' ging Goof Petreaus verder. De schrijver en uitgever leek zich te willen verontschuldigen voor zijn camera, maar naast de toren met uitzicht op de binnendeur van het kerkportaal leek hij in een ander universum te zijn dan de gelovigen en de ongelovigen – van zijn leeftijd en ouder – die de dienst gingen bijwonen. Niemand scheen hem op te merken. Misschien omdat hij niet tot de vaste kostgangers behoorde. Hij had nog een krap kwartier om digitaal vast te leggen wat hij wilde behouden en in een gedenkboek ging afdrukken.

De zware deur werd door een scheef afgezaagd vloerhoutje op een kier gehouden. Deur sluiten i.v.m tocht stond in viltstift op

het kartonnetje dat met plakband op de deur was aangebracht. In het halletje was een rek met gezangenbundels en een standaard voor paraplu's met twee paraplu's en een wandelstok. Uit een alkoofkombuis tegenover de psalmen en gezangen – de naam keukentje zou overdreven zijn – geurde de lucht van doorwrochte koffie. Misschien bestemd om vóór het avondmaal te nuttigen, misschien voor een 'deurtrökken bakkie' na de dienst.

'Ik zoek een grafzerk,' zei Goof Petreaus. 'Ik las dat in de kerk mensen zijn begraven.'

'Doden,' zei de koster. 'Vooraan. Bij het altaar. Twee.' De koster liep voorop en wees de weg, zoals een herder een kudde de weg wees. 'Deze zerk kun je wel fotograferen.' De koster wees naar links waar in een hoek van het koor een zwarte deksteen lag. 'De andere niet.' Hij knikte naar de andere kant van het koor. 'Moet ik eerst de kratten en klapstoelen weghalen. Kom morgen maar terug, als je wilt.' De zerk was verborgen onder kratten frisdrank en dozen wijn voor het zangkoor dat wekelijks op donderdag middeleeuwse madrigalen combineerde met zeemansliederen en met popsongs uit de jaren zestig. De klapstoelen waren voor jaarlijkse muziekkuitvoeringen. Voor reguliere bijeenkomsten waren de eikenhouten stoelen met biezen zittingen ruim voldoende. In geval van nood waren er houten banken aan de zijkanten van het schip waar ouderlingen en notabelen van gebruik pleegden te maken. Dat was van ver voor de oecumene toesloeg.

Goof Petreaus wilde niet terug komen op later foto's te maken. Met vaste hand fotografeerde hij de zwarte zaarkstain, kalksteen uit Vlaanderen met verteerde fossielen en resten van planten die de steen zwart kleurden. 'Eén is genoeg,' zei hij met een schuine blik naar boven waar aan een lier een goudglimmende kaarsenkroon hing met zevenentwintig brandende kaarsen; een aantal dat het aantal kerkgangers in de dienst die over tien minuten een aanvang zou nemen, ver zou overtreffen.

Goof Petreaus verwachtte door een kier tussen de zolderplanken een glimp op te vangen van de auctoriale verteller, maar die alwetende liet zich niet zien. De schrijver had in de roman maar één opdracht: schrijf je eigen verhaal. Zoek het zelf uit. Maar dat had Goof Petreaus nog niet ontdekt. Een episch volksverhaal lag voor Petreaus in het verschiet, maar ook dat liet de auctoriale

verteller nog buiten het bewustzijn van de senior die als een monomane observant zijn blik had vernauwd om door het oculair de grafzerk en daarmee de deur naar de eindbestemming van de wereld vast te kunnen leggen. Zonder flits.

Op het orgel met duizend glimmende pijpen was in het midden een zwart vignet aangebracht met de namen van ouderlingen en leden van de kerkeraad die ooit over de aanschaf van godes instrument hadden beslist. Elke psalm en elk ander lied liet met de orgelklanken hun namen tot in eeuwigheid weergalmen. Enkel in de kerk. Amen.

De kerkgangers zochten hun vaste plek met uitzicht op het eenvoudige altaar, voorzien van kaarsen, met aan weerszijden boeketjes met witte bloemen tussen hulst met rode seizoenbesjes. Goof Petreaus zette een stap opzij om in het niet te nauwe gangpad plaats te maken voor de koster die een doos kerststerren naar binnen bracht; een afscheidscadeau voor de gemeenteleden die er de oorzaak en de reden voor waren dat de voorganger niet voor niets was gekomen. De adventskaars met cijfers als op een centimeterlint – in een stil hoekje weggestopt om andersgelovigen niet te ontriefen – was bijna uitgeteld.

Onder de toren stond een offerblok. Een tot vierkante balk gehakte uitgeholde eiken boomstam met een deksel dat voorzien was van een blikken trechter en vier hangsloten. Het hout was volgens de overlevering met ossenbloed gekleurd. Alles wat met ossenbloed was besmeurd was vrijgesteld van burgerlijke belastingen. Dit in tegenstelling tot blank hout en meniegeverfd hout. Zo gaf elke burgerlijke wet inzicht in de belangrijkheid van zaken in het historisch tijdsgewricht.

Eindelijk, dacht Goof Petreaus, eindelijk komt dat woord tevoorschijn: tijdsgewricht. Ik had het al eerder willen gebruiken.

Naast het offerblok, dat elk jaar op Goede Vrijdag werd geopend, en dat elk jaar voor een grotere teleurstelling zorgde; – behalve bij de koster die de gemeenteleden inmiddels had leren kennen –, hing een keramieken kunstwerk geschonken door refugees uit Limburg. Het dorp Velden was in de nadagen van de Duitse bezetting – bezetting door de Pruis volgens de Limburgers – in zijn geheel ontruimd geweest en een deel van de bewoners had rond de brink onderdak gevonden bij de dorpelingen. De dank

van de verdrevenen was groot. Vijftig keer veertig centimeter; gebakken en gekleurd.

Goof Petreaus maakte een foto van het kunstwerkje, wie weet zou het in het boek van pas komen. Hij kon altijd iets positiefs over de opvang van evacuees melden en als hij in een minne bui was, kon hij iets vervelends opmerken. Een en ander gecorreleerd aan het huidige tijdsgewricht met ontheemden uit verre landen.

De romaanse kerk was omsloten door een laag muurtje van kloostermoppen, net als de stenen van de kerk afkomstig van een naburig klooster dat was afgebroken vanaf de tijd dat de reformatie het voor het zeggen kreeg. Wisseling van de geestelijke wacht. Dienaren van dezelfde god staken elkaar de ogen uit, zorgden voor heilige vuren en voor brandstapels om gekooide kettlers een les te leren.

Op de plek van het muurtje was ooit een slotgracht geweest, maar er waren maar weinig dorpelingen die daarvan op de hoogte waren; een van de redenen voor de uitgave van het boek over de dorpskerk. Cultureel erfgoed blijft enkel cultureel erfgoed als het is vastgelegd en wordt doorverteld. Gelukkig had de Goof Petreaus de details niet zelf op hoeven zoeken. Hij had een onderzoeker gevonden die alles van de dienaren van de heer – de trawanten van de ongenoemde – had uitgezocht en, uitvoerig gedocumenteerd, had opgeschreven. De lijst met bronverwijzingen was langer dan de gemiddelde psalm. Veel langer. Veelzeggende nauwkeurigheid.

Op het moment dat Goof Petreaus de ruimte onder de toren verliet om de kerk op afstand te fotograferen reed een vrouw van in de zestig in een rolstoel de helling naar de ingang omhoog. Ze was klein van stuk zoals oude vrouwen klein kunnen zijn; lichamelijk. Ook grote stevige vrouwen wachtte dat lot, maar misschien niet het lot van de vrouw in de rolstoel met gascilinder en elektrische hulpmotor. Een transparant slangetje verdween langs pretogen in een klein neusgat van een kromme voorgevel, zoals dat hier heet. Het rechterneusgat was bevrijd gebleven van aansluiting op het gas. Ze had dun grijs en piekerig haar. Ongewassen leek het en ongekamd. Een dunne bonte sjaal met een permanente knoop was over haar hoofd om haar hals geschoven. Saartje was vaste klant op zondagochtend. Ze was een oude bekende van de koster, van wie iedereen inmiddels een oude bekende was, zelfs de afwezigen waren oude bekenden van voorheen de slager die hard

aan een slordig gedraaid sjekkie trok. De voorganger was nog niet gearriveerd. Roken kon nog.

De eerste vraag van de koster aan de schrijver was geweest: 'Hoe is 't met de vrouwe?' Na het antwoord was de belangstelling weggeëbt. 'Goed,' had Goof geantwoord. 'Ze is thuis. Het is goed met haar.' Hij had niet gelogen, omdat elke leugen niet alleen in het godshuis direct werd ontzenuwd, maar ook in het dorp geen lang leven was beschoren.

'Lekker,' zei Saartje aan de zuurstof. 'Lekker Mans. Doe mij een trekkie.'

Als ze had gekund, had ze haar hand uitgestoken, maar ze kon haar hand niet uitsteken. De linker noch de rechter. Saartje was blij dat ze haar hoofd nog kon draaien, dat ze nog kon eten en dat ze nog kon drinken. Ze was blij dat ze kon plassen en poepen. – Het een was immers direct verbonden met het andere. – En de Heer zou indien nodig haar ingang en haar uitgang bewaken. Maar de bewaking van haar uitgang was om praktische redenen inmiddels aan de buurtzuster overgelaten. Haar enige dochter had geweigerd moeder dagelijks te verschonen, ook al had die dochter niets anders te doen. Saartje was blij dat ze een trek kon nemen van de sjek.

'Nat, heur,' had de koster gezegd. Dat was geen enkel bezwaar. Integendeel. Saartje nam het natte eind van de sigaret tussen haar lippen alsof ze jaren niet had gezoend. Dat was ook zo.

Ze zoog alsof alle rook verplaatst moest worden tot in de diepste diepten van haar longblaasjes. Goof had de camera in de aanslag, maar hij maakte geen foto van het tafereel dat uitblonk door levenslust. Als Saartje zou ontploffen: rook en zuurstof en vuur, zou hij de primeur hebben. Maar Saartje ontplofte niet. Mans nam de peuk terug.

'Ben je niet bang dat je aids krijgt,' zei Saartje. Lachen en praten kon ze ook nog, als een Jood.

'Maakt mij niets meer uit,' had Mans geantwoord. Hij had het daarbij gelaten en de sigaret tot aan de nagels van duim en middelvinger opgestookt voor hij de kerk binnenstapte. De wijsvinger van de koster was ooit in half-om-halfgehakt achtergebleven; zo ging de legende. Met schone nagel, zonder rouwrand.

De voorganger kon elk moment arriveren. De collectezakken, gevoerde fluwelen zwarte zakken met een dubbel doorgeef-

handvat, lagen nog niet op de juiste plek. De koster had het druk, maar geen haast. Ook die collecteopbrengsten liepen terug. Gelovigen hadden niet langer contanten op zak en pinnen was er nog niet bij in de kerk. De tijd dat de deurwaarder kerkbijdragen inde was inmiddels ook verleden tijd.

‘En,’ zei de dominee die al tien jaar met emeritaat was en al twintig jaar – na een geheel verzorgde reis naar Toeristenstadt – niet meer in een opperwezen geloofde, ‘kom je ook mee?’ Na een lang leven op de kansel, na honderden avondmalen, na honderden doopplechtigheden en na nog meer begrafenissen hield de rijzige man zijn schouders nog steeds naar achteren. Fier en zelfverzekerd. Hij had een zekerheid over zich die niemand hem meer af zou nemen. De zekerheid van het niet-weten. Het bevrijdende van het niet-weten. Bij afwezigheid van een alwetende evangelist hoefde hij voor niemands troon verantwoording af te leggen. De dominee ging nergens onder gebukt. Hij had zich, in tegenstelling tot zijn voorganger met dwingender opvattingen over geloof, niet door het dorp laten kruisigen.

‘Ik krijg net bericht van boven dat ik thuis moet komen,’ zei Goof Petreus die verbaasd was over zijn alertheid. Een verbazing die sneller dan hij aangenaam vond plaats maakte voor schaamte.

De schrijver wist niet van wie hij dat bericht had gekregen, maar hij verdacht zijn alwetende verteller van de influistering. Het was juist om dergelijke puberale zinnen die hij door de alwetende verteller in de mond kreeg gelegd dat hij een hekel aan zijn souffleur begon te krijgen. Goof Petreus wilde dat de alwetende op zou houden met bitterzout en azijn uit de kindertijd rond te strooien, maar de schrijver wist nog niet hoe hij dat voor elkaar kon krijgen.

Ik aarzel, zei Goof tegen zichzelf. Zal ik de dienst bij gaan wonen, of zal ik gehoor geven aan de lokroep van koffie thuis? Hij aarzelde of hij het pad van de verteller zou volgen of linksaf zou slaan, of rechtsaf, waar de auctoriale verteller een route rechtdoor had uitgestippeld.

Op de website van de kerk had hij proberen te weten te komen wie de voorganger zou zijn en met welk onderwerp de dominee die ochtend de geesten zou gaan prikkelen om zelf nadenken te stimuleren. Immers de traditionele westerse christelijke religies waren en masse stilzwijgend en onopgemerkt opgeschoven van

geloven naar zelf nadenken over de zinloosheid en overbodigheid van het bestaan in het vigerende tijdsgewricht.

De website had een goede poging ondernomen om jongeren en bevlogen filosofen weg te houden uit de romaanse tempel met het aroma van slagerskoffie van Mans van der Plaats.

Iedereen die door Peize gaat, ziet daar het prachtige, zevenhonderd jaar oude kerkgebouw staan. Omgeven door monumentale bomen. In de kerk staat een beroemd doopvont en het oudste orgel van Drenthe.

Maar het mooiste van de kerk van Peize is de diversiteit en het enthousiasme van de mensen. Vrouwen en mannen, jong en oud, homo en hetero, katholiek, protestant, doopsgezind, moslim of van welke gezindte ook, iedereen is er meer dan welkom!

De wekelijkse viering, elke zondag om tien uur, met vaste helende rituelen, zet ons weer op scherp en geeft troost en energie.

Minstens zo indrukwekkend is wat er door de week gebeurt. Een scala aan werkgroepen en bijeenkomsten vindt dan plaats. Een gemeenschap die met elkaar optrekt en elkaar en anderen helpt waar dat nodig is. Waar je vrijuit en vertrouwd kunt praten over vragen die er toe doen. En waar de woorden omgezet worden in daden, naar de derde wereld, naar de arme kant van Nederland, naar gasten in ons midden.

De Kerk van Peize is een spirituele, open, oecumenische gemeenschap die als brug van hoop midden in onze samenleving staat.

Ruim driehonderd gemeenteleden, waarvan velen zeer actief, vormen een kleinschalige, open gemeenschap met lef en visie. Een kleine maar dappere oefenplaats voor gelovig leven ongeacht vanuit welke traditie dan ook. Wij zijn sociaal betrokken, solidaire, nieuwsgierige, kwetsbare, aardse mensen, die groeien naar het geheim dat ons leven vervult.

Oecumenisch. Verrassend, Vernieuwend.

De schrijver had het beleidsplan niet aangeklikt. De geur van kamfer en rozenwater zou moeilijk te overtreffen zijn. Helende werking. Homo, hetero van welke gezindte – om een gereformeerd woord te gebruiken – dan ook om liefdevol opgenomen te worden in de gemeenschap van tachtigers (niet de dichters), om een joint te delen met dwarslaesie en met holistische verwarring die niet aan de buitenkant zichtbaar is.

Goof Petreaus had tegen de zijmuur van het schip de bomenbreister opgemerkt. Het jongste lidmaat in het gezelschap zat op de laatste stoelenrij; haar jas over de leuning van de stoel naast haar. Hij had de vrouw van eind dertig die twee straten van hem vandaan woonde, een half jaar eerder kort gesproken tijdens een wandelpauze in het bosplan; een nieuw bos dat oud genoeg was om plaats te maken voor nieuwbouw. Zij het dat de krimp van de bevolking het uitbreidingsplan inmiddels had verhinderd.

Mientje had haar loopbaan als personeelsconsultant opgegeven voor breister van handschoenen en van sokken, van beenwarmers voor bomen – de stammen – en van moffen – voor takken. De gemeenschap had de academische studie van Mientje Kleuver gefinancierd om haar talenten voor de samenleving te behouden. Ze was haar toegepaste kunst – in lijn met haar afstudeerwerk aan de Academie – begonnen met contrasterende kleuren, maar na enkele maanden was ze met haar breiwerk opgeschoven naar bruine en groene tinten die beter aansloten bij de eigen kleur en de natuurlijke textuur van de bomen. Een boom hoefde niet op te vallen. Van nature viel een boom niet op. Niet in een bos. Solitair trokken de aandacht, met of zonder breiwerk. Er was achteraf gezien geen enkele reden om een willekeurige boom met geverfde wol uit het bos te lichten. Een mof voor een boom was zoiets als een koninklijke onderscheiding van de laagste rangen. Mooi op de dag van uitreiking, maar daarna.... Eigenlijk was het breien van handschoenen, sokken, beenwarmers en moffen voor bomen net zo overbodig als opspelden van lintjes. Ze was het nu eenmaal gewend. Mientje Kleuver kon niet zonder breien en zolang ze geen man had gevonden, of geen vrouw, dat was niet helder, bleef ze voor bomen breien; van welke gezindheid dan ook. En beenwarmers voor Goof Petreaus. Op bestelling.

De schrijver had zijn kans schoon gezien. Mientje Kleuver leek een teken van boven. De vrouw was een geschenk uit de hemel van de alwetende verteller. Op z'n minst was ze een medium tussen inspiratie en uitvoering, tussen geestestoestanden en praktische vaardigheden; van welke aard dan ook.

Mientje Kleuver had lichtkrullend rossig haar, een sproeterig gezicht dat ze had behouden uit haar kindertijd, in harmonieuze lijn met de katoenen polkajurk die vlak boven haar knieën eindigde. Stevig katoen in gebroken wit, met rode stippen en een vierkante hals, in de jurk uiteraard. Ze hield haar knieën tegen elkaar, haar gevouwen handen op schoot. Bloedrood geverfde nagels. Woestijngelae laarzen met rode rijgveters kwamen tot halverwege haar bleke kuiten en rustten op gebutste bruinrode en gifgroene geglazuurde tegels. Diverse restauraties hadden hun sporen nagelaten en niet alleen in de romaanse kerk. Mientje had dunne benen, als de meeste roodharigen. De vierkante hals bood een glimp op troosteloze en onverschillige borsten die ver van elkaar tegen haar bovenlichaam leken geplakt. Alsof ze veel later waren aangebracht, met een tussenruimte van wel tien centimeter. Maar dat was natuurlijk een ruwe schatting. Goof Petreaus had wel een scherpe blik, dankzij de camera, maar die vaardigheid ging niet zover dat hij ook oog had voor de precieze maatvoering van menselijke lichamen, de ziel inbegrepen.

'Mag ik naast je komen zitten,' fluisterde Goof Petreaus terwijl hij haar jas van de leuning pakte en naast haar neerstreek. Mientje Kleuver knikte. Ze had geen verweer en in de kerk, ook op de laatste rij, ook weggedrukt in de hoek, waren alle plaatsen vrij. De tijd van gekochte belangrijkheid was voorbij. Ook mensen die niets anders konden laten zien dan dure jassen, jurken en sieraden mochten op de eerste rij plaats nemen, naast invaliden die omgedoopt waren tot mensen met beperkingen en hun handicap in volle glorie aan de almachtige konden opdragen; in wrok of in berusting. Of met humor en levenslust, als Saartje VoorvanStreek, die eerste rang zat op de plek waar twee stoelen waren weggehaald om haar wagen plaats te bieden. Mensen met beperkingen kwamen naar de dienst om te bidden, om hun lichamelijke grenzen te leren aanvaarden, of om weg te zijn van burens, kroost en buurtzusters. De armen

van geest en van lichaam pasten prima op de tweede rij, achter de willoze armen van Saartje en de rode nek van Mans van der Plaats op de verder lege eerste rij. De tweede rij was wel zo veilig voor gerokte vrouwen, dames op leeftijd, zodat ze tijdens de preek of lezing zonder dwalende blikken van voorgangers, van leken en van professionelen, hun benen over elkaar konden slaan, of juist niet.

Goof Petreaus wachtte, eenmaal naast haar, tot Mientje Kleuver iets in zijn oor zou fluisteren. Hij wachtte tevergeefs.

‘Hoe gaat het?’ vroeg hij met hese stem. Goof Petreaus leunde naar haar oor. Ze had een gouden hangertje, in lijn met het rossige haar. ‘Gaat het goed met je?’ Hij perkte zijn vraag af. ‘Je ziet er goed uit.’ Goof Petreaus gaf antwoord op zijn vraag. Mientje Kleuver draaide haar hoofd en keek hem met haar lichtgroene ogen glimlachend aan.

‘Goed,’ fluisterde ze naar de vorm van haar mond te oordelen. Ze tuitte haar smalle lippen en liet een langgerekt ‘Ssssss....,’ horen.

‘Wij zijn hier niet bij elkaar om een hogere macht te aanbidden.’ De emeritus sprak zijn gebruikelijke beginzin uit. ‘Wij zijn bij elkaar om elkaar op te tillen in een woelige wereld.’ De tweede zin was in de loop van de jaren veranderd. Tillen had opheffen en verheffen vervangen. De dominee zocht nog naar een alternatief voor tillen, maar het juiste woord had zich nog niet aangediend.

Goof Petreaus deed zijn best om de aandacht bij de woorden van de voorganger te houden. De camera lag naast hem op de jas van Mientje Kleuver. Natuurlijk had hij een foto kunnen maken van het stilleven op het koor. Een statische dominee, in de zeventig, geflankeerd door de ruggen van Mans van der Plaats en twee koppen lager het onrustige hoofd van Saartje VoorvanStreek naast het statief met de zuurstofslang.

De tweede rij aan de linkerkant – voor de emeritus; dexter – was voor de helft gevuld met grijze kapsels en kale hoofden. De tweede rij aan de rechterkant (sinister) werd bevolkt door geverfd en donkerblond haar. Het enige opvallende aan de linkerkant – vanaf de dominee – was een hoog opgestoken kapsel van kroeshaar. De enige negerin in het dorp had aansluiting gevonden bij de gemeente. Op deze plek kon ze zichzelf zijn en werd ze niet aangekeken op het herenbezoek dat haar bij de sociale uitkeringen vandaan hield. Ze heette Franciska Siboleka, maar iedereen kende

haar als Febby. Haar clientèle sprak nooit haar naam uit. Ze, en die waren voldoende knikten enkel naar Febby. Ze kon mooi zingen. Die met die krulletjes.

Goof Petreaus probeert tevergeefs zijn stoel naar achteren te schuiven. De achterste poten van de stoelen zijn in een lange plank met gaten min of meer verankerd. Niemand kan de rij verlaten. De schrijver, fotograaf, uitgever en gluurder had Mientje Kleuver schuin over haar schouder willen kijken, en dan naar de vloer, langs de vierkante uitsparing van haar gebroken wit linnen; de jurk was niet van katoen. Mientje Kleuver was een onbevangen vrouw, niet wars van avonturen, niet wars van uitgebreide gedachtenwisselingen met aantrekkelijke mannen en vrouwen ook. Ze was wars van monomane autisten die slechts uit waren op dierlijk vermaak onder de vlag van liefde. Paren was niet aan haar besteed.

‘Laat ons naar binnen kijken,’ klonk op heldere toon vanaf het priesterkoor. ‘Laat ons de ogen sluiten.’ En na een korte stop zei de dominee: ‘Laat ons in verbondenheid de ogen sluiten. Geef elkaar de hand en laat uw gedachten terugstromen naar de plek waar ze vandaan kwamen.’

Goof Petreaus had zijn ogen gesloten. De rechterhand op de camera en de linkerhand in de schoot van Mientje Kleuver. Ze had zweethanden; op een warme schoot. Daar had hij geen rekening mee gehouden.

Goof Petreaus wist niet waar zijn gedachten vandaan waren gekomen en derhalve wist hij ook niet waar hij zijn gedachten naar terug kon laten gaan. Om niet in de stilte te verdwijnen citeerde hij in gedachten de tafel van zeven en de tafel van negen. Hij had een voorkeur voor de oneven tafels van vermenigvuldiging. Waar die voorkeur vandaan kwam. Ook dat wist hij niet.

De organist speelde werken van Louis Vierne en van Charles-Marie Widor. Romantische stukken.

‘Keer terug op aarde,’ zei de emeritus die met grijs haar en een samengeknoopte grijze baard op het koor stond. Er stond een Sikh, een Indiër in een lang wit gewaad met een tulband op zijn hoofd.

‘Scheer je niet,’ zei de Sikh. ‘De heer heeft u haargroei gegeven. Verwerp niets wat de heer u heeft gegeven. Gebruik alles wat u heeft ontvangen.’

Goof Petreaus had die ochtend vreugdevol de tondeuse gebruikt en het haar van zijn schedel verwijderd. Hij wist niet of hij zich schuldig moest voelen. Hij voelde zich niet schuldig. Was hij immers niet met een smoes door de auctoriale verteller deze romaanse kerk binnengelokt? Was hij niet al jaren een naïef kind dat door een volwassene met kennis van zaken werd bedrogen?

Goof Petreaus keek opzij. Febby zat naast hem. Negerin met opgestoken en met zwart naaigaren samengevlochten kroeshaar. Ze had haar lippen belastingvrij donkerrood gemaakt. Ze lachte – naar instructie van de alwetende verteller – haar witte tanden bloot.

‘Je wilt met mij de liefde bedrijven,’ zei Febby. ‘Ik ken je wel een beetje.’ Ze grijnsde. Rode beha, een maat te klein en een slipje van dezelfde maat in dezelfde kleur. Goudomrand.

‘Ik ben familie van Mientje,’ zei Febby, ‘van Mientje Kleuver en meer nog van Maria Magdalena. Jou wel bekend.’

Goof Petreauskende naast Onan inderdaad alle bijbelfragmenten met vrouwen van lichte zeden.

‘Niet scheren,’ riep de Sikh vanaf het koor. Bijgevallen door het mannenkoor dat in een halve boog achter hem stond. ‘Nooit scheren,’ zongen ze met diepe bassen in refrein. ‘Nooit scheren.’ Goof Petreaus herkende de dirigente aan de polkadots op gebroken wit linnen. Ze droeg beenwarmers.

‘Houd je naaste vast,’ riep de Sikh. In elke hand droeg hij een menora.

Goof Petreaus streek met zijn klamme hand over de gepoederde zwarte huid van Febby. Haar huid voelde als fijn schuurpapier.

‘Je wilt met mij de liefde bedrijven,’ herhaalde Febby. ‘Ik ken je wel een beetje. Je wilt met me raspen.’

‘Toe maar. Waar wacht je op,’ zei de Sikh. ‘Alles mag, zolang je je baard niet scheert.’ Hij stak de kaarsen op de zevenarmige kandelaars aan.

‘Ik wil...’ aarzelde Goof Petreaus. Hij werd onderbroken door het orgel. Opnieuw een ouverture van Louis Vierne, de blinde organist die zijn dood achter het orgel ontmoette. In het harnas. Pure romantiek.

‘Je wilt met mij de liefde bedrijven,’ herhaalde Maria Magdalena. ‘Ik ken je wel. Raspen.’

‘Waar wacht je op,’ zei de Sikh die de knoop uit zijn baard haalde en steeds meer op Sinterklaas ging lijken. ‘Pak je cadeautje uit,’ riep Sinterklaas. ‘Begin bij het strikje.’

Maria Magdalena draaide haar zwarte rug naar de schrijver, de fotograaf, de uitgever, de bok.

‘Waar wacht je op?’ Sinterklaas zwaaide met zijn rechterhand als wilde hij de miss zegenen. Hij droeg witte wollen handschoenen. Gebreide handschoenen zonder vingers, om gemakkelijk over zijn iPhone te kunnen swipen.

‘Ik wil...’ stamelde Goof Petreaus.

‘Kinderen die willen, krijgen voor de billen,’ zongen de vrouwen op het koor. Een canon met mannen en vrouwen vulde de kerk tot boven de kaarsenkroon met 27 kaarsen die een voor een doofden. Uit de kier van het plafond daalde een lichtstraal als een zoeklicht. De laserhotspot aarzelde op de grafsteen.

‘Ik wil...’ Goof Petreaus kon de woorden niet vinden.

Het gemengd koor zette opnieuw de canon in. De lange witte en zwarte jurken gleden van de schouders van de zangers. ‘Kinderen die willen, krijgen voor de billen.’ (3x). ‘Het rasphuis. Het rasphuis. Het rasphuis.’ De naakte zangers draaiden langzaam om hun as. ‘Van je rasp, rasp, rasp. Als een keutel door de plas.’ De canon maakte het lied fluïde en drong als ether in elke kier van elk plafond, van elke zerk.

‘Waar is je vinger?’ vroeg Febby. Ze hield de rechterhand van Goof Petreaus voor haar ogen. Ze stak haar tong uit. ‘Waar is je vinger?’ Ze lachte.

‘Ik wil...’

Het orgel zweeg au bout portant. De pijpen vielen dood. Duizend pijpen van Arp Schnitger stierven voor de avond viel.

Febby bewoog haar stroeve zwarte borsten in de schemering van de achterste bank. ‘Wie heeft aan je vinger gezogen,’ zegt ze. ‘Heb je teveel naar anderen gewezen?’ Ze duwde met haar duimen op haar tepels en plopte de borsten van haar bovenlijf. ‘Zo gemakkelijk kun je krijgen wat je begeert,’ zegt ze.

‘Ik wil...’

‘Is je favoriete vinger misschien in woensdaggehakt verdwenen? Heb je je vinger cadeau gegeven aan iedereen die hem wilde?’

‘Je denkt zeker dat je droomt,’ fluisterde de Alwetende door de kier van het plafond. ‘Je denkt dat je droomt, maar je vergist je. Je bent echt.’

‘Je wilt de liefde met me bedrijven,’ zegt Febby Magdalena. ‘Daar ben ik voor. Maar...’ ze plakt haar borsten weer tegen haar

lijf. 'Maar je kunt geen liefde met me bedrijven. Ik ga enkel uit mijn kleren als je me uit mijn kleren praat.'

'Ik wil...'

'Willen is verstand,' zegt de Sikh.

'Willen is verstand,' zegt de Alwetende.

'Voelen kan met je hoofd,' lacht Saartje dwarslaesie.

'Voelen,' zegt Mientje. 'Leven is breien.'

Het koor zet de canon in: 'Leven is voelen.'

Charles-Marie Widor laat de pijpen dansen.

'Ik schrijf een verhaal voor je,' zegt Goof. 'Ik schrijf een boek voor je.'

'Dat is zuurstof,' zegt Saartje. 'Gas, gas, gas.'

'Dat is vlees,' zegt Mans.

'Dat begint erop te lijken,' zegt de Sikh.

'Dat is een cadeau,' zegt Sinterklaas zonder wijsvinger.

'Laat de hemel openscheuren,' klinkt door de kier.

'Ik schrijf een epische volksroman,' zegt Goof.

'Dat is liefde,' zegt Maria Magdalena.

'Dat is Liefde,' zegt Febby.

'Dat is liefde,' zegt Mientje Kleuver.

'Jij weet alles,' zegt de Alwetende. 'Alles weet je.'

'Alles?' herhaalt Goof.

'Alles tot het op is,' zegt de Alwetende.

'Alles,' zegt Goof. 'Alles is liefde.'

Een dorp als geen ander

Uit een grijs verleden, dat steeds grijzer en transparanter wordt, herinneren wij ons de liedregel 'een dorp als geen ander', maar misschien luidde het lied. 'Een dorp als een ander.' Peize, Pezie, Pais is een dorp als een ander. Ooit begonnen Friezen deze nederzetting op een zandrug, met het Peizer diep als verbinding met de stad Groningen en het achterland. Ooit stond in het dorp een havezate, een borg. De schaarse restanten zijn te zien in de weide achter de molen. Om de oude dorpskern verrezen nieuwbouwwijken voor wat destijds import heette; anderen dan de Peizer aalkoppen. Meer dan de helft van de bewoners komt van elders zonder dat iemand aan nieuwkomers meer aanstoot neemt dan elders in de Lantschap gebruikelijk is.

Af en toe, als het te pas kwam en er geen ander onderwerp van gesprek zich aandiende, kregen we te horen dat we erbij hoorden. Erbijhoren; we weten ons niet goed raad met die aanduiding. Bij wie, bij wat? Erbijhoren is ook; een deel van de eigenheid, de eigen identiteit inleveren en opgaan in een groter geheel. Wij weten niet of ons dat past. Wij weten het. Wij zijn gevoelig voor die saamhorigheid op de manier verwoord door Leonard Nolens in zijn gedicht.

Kier

Laat dit niet alles zijn, dit leven stil en donker.
Als het maandelijkse bloeden van de vrouwen.
Laat mij van iemand zijn, maar ook niet zo volstrekt
Dat ik verdwijn, in haar, in hem, of weg moet gaan
Omdat geen mens mijn menselijk gewicht kan tillen.
Uit schrik voor mijn gezicht schrijf ik dit op.

Altijd ben ik onderweg. Ik vind geen rust
Bij mij, ben bang als jij mijn trage stap wordt branden
Op de koude tegels in de gang naar jou.
De deur gaat open. En zoenend en stom onderzoeken je lippen
De sombere man die jou zwijgend staat aan te blaffen
Met liefdesgedichten. Geef hem je bed. Laat alle deuren

Op een kier.

Het is de zwaartekracht die ons trekt en ons met de voeten op de aarde zet. Elk behoort zichzelf toe, en zelfs dat is niet zeker.

Peize kent een prachtige kerk van onschatbare historische waarde. De geschiedenis is door Piet Kodde uitgebreid gedocumenteerd. De kerk, en vooral de dominees en kerkenraden kennen een roerige geschiedenis in kleine kring. De Peizer kerk is in de eeuwen vooral een toevluchtsoord geweest, en nu nog, voor ongelovigen. God is in Peize met een zaklamp te zoeken, zonder garantie op openbaring van Zijn of Haar of Het aanwezigheid. Ook in Peize woont God vooral in diepe gedachten.

Het interieur van de Peizer kerk krijgt een make-over. Voor gebruikers van rolstoelen, rollators, krukken, stokken, stoma's, insulinespuiten, implantaten, pacemakers, botox, gehoorapparaten en andere hulpmiddelen om het lichamelijke leven kwalitatief te verbeteren, komt er meer ruimte. Pissen tegen de buitenmuur voor aanvang van de dienst is niet meer nodig na de verbouwing. Gezelligheid en saamhorigheid krijgt een boost met ruimte voor koffie en thee na het avondmaal. Waar twee of meer in mijn Naam verenigd zijn, daar ben Ik, luidt de wijsheid. De malen dat wij aanwezig waren werd dat quorum ruimschoots overschreden

Zoals in elke kerk tot in de verre regio heeft de Peizer dorpskerk een orgel. Het is een tweedehands uit de Pepergasthuiskerk in Groningen, op 7 december 1862 in gebruik genomen. In *Peizer dorpskerk* schrijft Piet Kodde.

Meester Swartholt zit achter het orgel, een poestentreder zorgt voor de wind in de pijpen.

Er was eene groote schare te zamen gekomen, zoodat de kerk met menschen ook van elders was opgevuld.

Ds. Tonckens preekt naar aanleiding van Ps. 118: 28 en 29, bijna dezelfde tekst die hij ook gebruikte bij de ingebruikneming van het diaconie-armenwerkhuis. Enkele zinnen uit zijn preek heeft hij bewaard:

Wordt nu mijne wensch en bede vervuld, een wensch voorzeker ook van deze gemeente, dan beantwoorde dit orgel aan het doel, waartoe het hier is geplaatst geworden, en zij daartoe over hetzelfde de bescherming en zegen van den God en Vader van onzen Heer Jezus Christus tot in lengte van dagen ons en onzen nakomelingen tot eeuwig heil en zegen.

Aan het slot wordt staande gezongen het favoriete lied van ds. Tonckens, gezang 96 uit de bundel Evangelische Gezangen:

Halleluja, eeuwig dank en ere,
lof, aanbedding, wijsheid, kracht,
word' op aard' en in den hemel, Here,
voor uw liefd' U toegebracht!

Het orgel is ruim voorzien van brommende lage tonen, maar die ervaringen met donkerbruin geluid kunnen particulier zijn, daar de hoge tonen uit het spectrum van ons gehoor verdwijnen.

Organist Jaap Wolf – nee, geen Wolff, dat is de rijke tak – speelt al 65 jaar op het Schnitger-Hinz-orgel. Bach heeft zijn voorkeur. Net als veel andere orgels in de regio geeft het orgel in Peize een ruig geluid, vindt hij, minder geschikt voor romantische stukken. Voor het orgel in de Peizer dorpskerk geldt, analoog aan de 'Schreeuwerd van Krewerd'; het orgel is te groot voor de kerk.

Bij het betreden van de kerk, bij het mediteren op de ongemakkelijke stoelen die voor betere zitmeubelen plaats gaan maken, mijmeren wij gemakkelijk over de woorden van de Duitse schrijver Gert Hofmann. Wij geven graag zijn woorden uit *Der Blindensturz*. De Erzählung is een weergave van binnenuit van de zes blinden op het schilderij van Breughel. De blinden gaat

op bezoek bij de naamloze schilder om voor eeuwig op het doek vastgelegd te worden. Om zo waarheidsgetrouw de val van de blinden te schilderen vraagt de schilder de mannen om telkens van een brug in een beek te vallen. De blinden gehoorzamen blind. Wij lezen in het verhaal een metafoor voor de mensheid. Ziende blind en onnadenkende volgelingen van rattenvangers. De blinden gissen naar de aanwezigheid van de schilder.

Der Maler der hinter dem wahrscheinlich weit geöffneten Fenster seines Hauses wahrscheinlich hin und her geht, sagt – wir können nicht alles hören –, dass er schon immer von ganzen Räumen voll Bilder umstellt, heimgesucht worden sei. Diese Räume, sagt er, kommen zu mir, treten bei mir ein. Es seien die Räume in denen er eigentlich lebe, natürlich gebe es die anderen auch. Wie oft hat er, besonders an den langen Winterabenden, nicht in diesen Räumen gesessen, und die Bilder haben ihm die Welt gezeigt. Jetzt, Seit der Metzelei von Lüttich, seien es immer häufiger Bilder von Sterbenden und Toten. Die Bilder dieses Räume, nun ohne Himmel, also mit hohem Horizont, seien bis an die Rahmen hin, Gold, mein guter Freund, mit Darstellungen von Menschen und Dingen angefüllt, die alle am Sterben, im Untergehen oder bereits tot sind. Aber in extremis sagt er. Wie diese hier, fügt er hinzu und zeigt wahrscheinlich zum Fenster in Haus, also wahrscheinlich auf uns. Gottes Gnade über dieses Haus, rufen wir sofort in die Richtung des Fensters und verbeugen uns.

Wij herkennen ons in het woord *heimgesucht*. Wat voor de schilder geldt voor schilderijen geldt voor ons voor boeken en literatuur. De boeken, romans, verhalen, gedichten verlangen naar ons. Wij schikken ons graag naar die verlangens. Literatuur als warm huis. Voor anderen gelden weer andere warme dekens; muziek, natuur, kunst, sport. Voor elck wat wils om erbij te horen.

Vanuit de kerk nemen we een omweg door het Bosplan. De ondergroei van bramen en ander ongewenste opslag in de aangelegde natuur naast het sportveld wordt aangepakt door exotische varkens. Zo zijn mens en varken natuurlijke vijanden van onkruid en bramen. We lezen:

Dit perceel is begrazingsgebied voor de landschapsvarkens van Ecolife. Zij helpen terrein-beheerders mee om woekerende onkruiden te bestrijden, percelen zaaiklaar te maken en variatie in de ondergrond van het bos te stimuleren. De landschapsvarkens waar wij mee werken zijn: Mangalitsa varken en het Tamworth varken. Beide rassen zijn winterhard en staan erg dichtbij hun voorouders het wilde zwijn. De varkens worden op een zo natuurlijk mogelijke manier gehouden. Dit betekend (sic) dat ze jaarrond buiten lopen en niet worden bij gevoerd met brokken maar met restproducten, mais en erwten. De varkens worden naast hun belangrijke rol in het landschapsonderhoud gehouden voor het vlees. Lijkt het u ook leuk om varkens op uw natuur- of landbouwperceel te laten grazen? Neemt u dan contact op voor de mogelijkheden. We willen u vragen het terrein niet te betreden en de varkens niet aan te raken of te voeren. Past u daarnaast ook op voor het schrikdraad!

Varkens en mensen lijken inwendig op elkaar. In de eeuwen dat snijden in dode lichamen nog door de kerk was verboden sneden chirurgijnen in varkens om de anatomie te leren kennen. De eerste lessen over het inwendige van de mens kenden handboeken met illustraties van de binnenkant van varkens. Uitdrukkingen uit onze kinderjaren ‘Ie liekt wel een zwien’ kennen een lange voorgeschiedenis.

Peize kent diverse schrijvers. Vincent Kortmann is de jongste loot aan de stam. Maar wij weten ook van Anneke Mensen-Siegers, Tea Nijnuis en van Ivor Osgerby Bishop. Alle talen zijn vertegenwoordigd. Tea Nijnuis dicht *all inclusive* in het Drents.

Hoes van Paais

Der stait in Paais een hoes
waor elk zo maor kommen kan,
t is veur iedereen een thoës
‘n waarm stee veur Jan en alleman.
‘t Is hier niet belangriek

wel of wat je bennen,
blank, broen, aarm of riek,
hier kuj mekaor leren kennen.

Midden in 't dörp, zo moet het wezen,
dit gebouw zunder taboes,
hier hej gien verschillen te vrezen.
Kom toch binnen en vuil je thoes.

We herinneren ons het witte laken tussen twee palen gespannen.
In zwarte letters lazen we een streekgedicht.

Nu 30! En een getemde meid met
Huisje Boompje Beestje en een geit!

Een geit was vaker dan eens een benaming voor een jonge
vrouw. Zo verkeren wij nog steeds in ongewisheid bij de uitleg
van dit gedicht. Dat wij hoger achten dan het spandoek met een
kreupelrijm bij Abraham.

Vijftig jaar geleden heeft Jan
voor het eerst in zijn broek gescheten.

In de Beukenlaan openen we de deur van een groot uitgevallen
minibieb. We kunnen kiezen uit zo'n honderd titels.

Siegfried Lenz, *Das Feuerschiff*.
Wlter Kempowski, *Zwanenzang 1945*.
Marion Pauw, *Grijs gebied*.
Nicolas Sparks, *De thuiskomst*.
Marion Bradley, *Nevelen van Avalon*.
Esther Verhoeff, *Close-up*.
Hella de Jonge, *Los van de wereld*.

Over het eeuwenoude dorp weten wij weinig opzienbarends te
vertellen, of het moet al zijn dat er plannen zijn om in het gebouw
op de begraafplaats ruimte te bieden voor levendige activiteiten.
Wij houden van reuring op dodenakkers, vooral muziek van
raven, roeken en kraaien.

Op de valreep halen we een griep prik. De tijden zijn bar genoeg om voorzorgen te nemen.

Als wij de mouw hebben opgestroopt vragen wij aan de in transparant plastic verpakte injectrice: 'Hebt u ook een vaccin met microchips?'

Ze glimlacht achter haar masker. Legt de spuit terug en pakt een spuit van het nevenstaande tafeltje. Ze prikt en zegt: 'Hier mien jong.' En vervolgt: 'Now huufst zölf nait meer noadenken. Aander lu wiest joe de weg.'

Wij stropen onze mouw naar beneden.

De varkens

Progreditur Populus Porcorum. Pigra Propago!

'In Civilistan voeren burgers pasgeborenen aan deze varkens. Dit zwijnensoort is al eeuwen oud. Dit ras bedoel ik, al eeuwen oud. Varkens zijn sterk, intelligent en het best aangepast aan hun leefomstandigheden. Omnivoren; perfect toegerust voor een gelukkig leven, ruim voor Darwin met zijn evolutie de genenkaart uittekende. Deze varkens hadden Darwin niet nodig. Varkens hebben niemand nodig. Ze schrokken met hun gulzige bekken zwakkelingen zonder genade en zonder onderscheid naar herkomst of kleur. Ik ken geen levenslustiger wezens dan varkens, vooral dit ras. Mangalitsa, hoe hebben ze de naam? Varkens hebben geen naam, niet van zichzelf. Varkens hebben geen weet van rassen. Wij, wij, hebben ze met een naam bedacht. Wij kennen rassen. Wij maken onderscheid. Wij maken onderscheid tussen soorten en rassen. Zwarten, bruinen, gelen, witten. Van nature. De mens is een soortenkenner; ons-kent-ons. Oeze Volk. Wij, jij en ik, wij kennen elkaar.'

'Zwijn,' zegt ze. 'Homo homini porcus est,' en na een zucht. 'Jij bent een zwijn; niet enkel in het diepst van je gedachten. Je bent een volbloed zwijn.' Ze wacht tot haar woorden zijn geland. 'Jij, jij kent me niet. Ik heb niets met jouw kannibalistisch wij-gevoel, met jouw ons-kent-ons-gevoel, met jouw Oeze Volk.'

Ze pakt zijn schouder vast. 'Civilisten is een scheldwoord,' zegt ze op straffe toon. 'Die mensen heten boeren, burgers of buitenlui. Ambtenaren, hardwerkende zelfstandige ondernemers, dat weet je wel. Mensen uit Civilistan zijn gewone mensen, individuën. Ze zijn geen beren, geen zeugen, geen motten, geen biggen.' Wie goed luistert hoort een plagerig verontwaardigde toon.

'Ja, dat weet ik wel,' speelt hij het eclectische spel mee. 'Nee; ik bedoel geen volk van menseneters met gezamenlijke uiterlijke kenmerken. Ik bedoel, ik bedoel, ik bedoel civilisten, onverlicht

volk dat iedereen die afwijkt aan de schandpaal nagelt.' Hij kent de spelregels en laat op bedaarde toon volgen, 'Zwienhonden. Menseneters. Dood in de pot. Pigra Propago!'

'Let op je taal,' zegt ze. 'Voor je het weet ben je een van die zwijnen, die je voor onbeschaafd houdt. Voor je er erg in hebt verander je in een zwijn.' Ze houdt zijn hoofd tussen haar handen en zoent hem beurtelings op zijn ogen. 'Ik houd van je,' zegt ze onderkoeld, 'wat dat ook betekenen moge.'

Hij legt een hand op haar schouder en strijkt met zijn vrije hand over haar buik. Haar bloemenjurk staat strak als een halve globe. Langs de zoom bloeien tulpen in alle kleuren, vooral rode.

"Een Maagdenburger halve bol," had hij gezegd. "Je buik lijkt een Maagdenburger halve kloot, geen vacuüm; een bol door mij gevuld met toekomst."

Grof in de bek, kan hij zijn. "Ik ben de beer. Jij bent mijn motte." Onbedoelde platte humor als specialiteit. Liefde, liefde overwint alles. Liefde overwint zelfs vuile casual praat. Het ongeboren kindje heeft geen weet van taal. Taal is erfgoed; niet erfelijk. Taal is aangeleerd. Taal kan zonder Darwin. Taal volgt besmettelijke kruiswetten van Mendel.

'Trek het je niet aan,' zegt hij zelvend. 'Ik bedoel niets persoonlijks als ik zeg dat ik je rauw kan opvreten. Persoonlijk houd ik van varkens; volgzame zwijnen uitgezonderd.' Hij grijnst; wacht op een glimlach, op een voorzichtig hoofdknikje, een oogopslag, als zoekt hij bevestiging. 'Follow-the-leader-zwienhonden,' zegt hij, 'moet ik niets van hebben.'

Hij spuugt op rotte bladeren tussen pad en schrikdraad en draait zijn hoofd naar de ondergroei in het bos. Ergens, hier, ergens tussen de bottende bomen zijn exotische varkens verscholen. Zwartharige Mangalitsa, gladbruine Tamworth. Alle braamstruiken gaan ze te lijf; met wortel en tak rukken porci planten uit de aarde. Ze graven diepe kuilen om zich onzichtbaar te maken. De varkens. Nee, dacht hij – kort keek hij naar de moeder van zijn kind –, nee, jouw instemming heb ik niet nodig om zeker van mezelf te zijn, al zou het prettig zijn als je me het gevoel gaf dat je me begreep. Of nee, begrijpen hoef je me niet. Je hoeft mijn gevoel voor humor je niet eigen te maken. Dat je me aanhoort, dat je ondanks mijn ruwe

bolster bij me blijft, dat is genoeg. Je draagt mijn kind. Gelukkig. Nog even, dan draag ik zelf mijn kind, tot mijn nakomeling zelf de broek kan ophouden.

Haar lippen gaan kort van elkaar. Misschien wil ze iets zeggen. Haar tongpunt steekt kort naar buiten. Misschien voor een zoen achter zijn oor, voor een belletje spuug op zijn traanklier.

‘Ik voel ons biggetje trappen,’ zegt ze. Rolvast blijft ze in zijn wereld, in haar schouwtoneel, in hun theater-arena.

‘Misschien wil ons biggetje ook in dit bos spelen, ravotten, ondeugd uithalen, holen graven, net als jij, net als andere biggetjes, als een van talloze varkentjes. Post-Darwin zwijntjes.’

Hij tilt de jurkzoom tot boven haar bolle buik. Haar slipje trekt een witte streep tussen haar zwarte benen en haar zwarte buik. Ze draagt een witte beha met sluiting aan de voorkant.

“Nee, je bent geen zebra,” had hij gezegd. “Geen zebra.”

Ze was geen porc-épique en ook geen hond. Een dier was ze, net als de andere dieren; een zwarte panter, had ze gedacht. De vader van haar kind was ook een dier. Geen leeuw, geen pissebed; een gemankeerd varken uit Civilistan. Een gemendeld migrantenzwijn.

In een kinderboek bewaart hij de dubbelgevouwen krantenpagina. Welk dier had je willen zijn? had de journaliste gevraagd. Hij was elf. Een beer, had hij gezegd. Zo stond het dertig jaar geleden met kapitalen in de krant: Een beer voor meneer. De papieren kruisvouwen lopen over zijn neus en lippen. Een varken, had hij bedoeld, een mannetjesvarken met een ring in zijn neus. In de krant stond dat hij een grote beer had willen zijn. Een teddy beer, een bruine beer, een grizzly beer; geen ijsbeer. Leugens. In de krant stond dat hij goed kon grommen. Leugens. Op de zwart-witfoto was hij een gewassen varkentje in korte broek met een streepjes-truitje. Hij was elf, een jongentje met bretels. Hulp-zelen, bretels heetten nog hulp-zelen. Broekophouders voor jongetjes zonder billen, zonder kont. Hij was moeders knuffelbeertje met een ontwakend kruis.

Hij drukt zijn oor tegen haar trechternavel. De bloemen-potpourri

zakt hem als een tentdoek over zijn hoofd. Vanonder het katoen roept hij met hoge stem: 'Ik hoor hem, ik hoor haar. Je navel is een luidspreker. Ik hoor alles. Ik ruik alles. Trappelbiggetje. Ik voel leven.' Hij knort zijn antwoord naar de wroetende porcellus boven haar kroes.

Ze tilt haar jurk omhoog. Hij schuift zijn lichaam tegen haar warme lijf. Haar borsten zijn gezwollen, volvette melk; de bevalling is aanstaande.

'Ik kan je wel opvreten,' zegt hij. Hij knort met stentorstem. De braambossen wuiven instemmend. Er komt leven in de brouwerij. Het volk der varkens komt voor den dag; een toom porcelli.

'Vroeger dacht ik...,' zegt hij na een zoen op haar navel.

'Vroeger dacht je,' ze likt haar volle lippen, 'vroeger dacht je dat poppies uut de navvel kwamen. Uit de navel van runderen.'

'Koe-navvel,' zegt hij.

Achter het lage schrikdraad staan twee varkentjes met de neus omhoog.

'Koe-navvel was een scheldwoord, maar dat wist ik niet.'

'In jouw kindertijd was er geen onderscheid tussen vernacular en scheldwoorden. Je talig onbenul noem je nog steeds humor,' zegt ze. 'Ook als je niet dronken bent weet je nog steeds niet het verschil tussen platte en beschaafde taal.' Ze zoent. 'Lieverd.' Haar wang schuurt langs zijn ongeschoren kin.

'Ze ruiken je,' zegt hij. 'Varkens ruiken zwangere vrouwen. Je bent een truffel. Mijn truffel.'

'Ik stink,' zegt ze. Ze laat haar handpalmen zien als een bezwerende hogepriester. 'Ik ben een zwart stinkdier.'

Hij wacht tot ze zegt: "Geile geschoren ijsbeer".

'Knuffelbeer,' zegt ze. 'Dat wil je horen. Ik zeg het: Je bent mijn-moeders-knuffelbeer.' Ze zegt het niet voor het eerst.

'Je ruikt,' zegt hij, als wil hij scherpe kanten van zijn grappen wegvijlen. 'Versta me niet verkeerd. Je hebt de speciale geur van melk en hoger honing, zwangere vrouwen verspreiden vluchtige hormonen, feromonen, lokstoffen. Zwangeren ruiken; net als de appels in je tas.' Hij doet een stap naar voren en zwaait naar de Mangalitsa. Het varken steekt de neus omhoog naar de homo ludens. 'Hij kent je,' zegt ze. 'Dat varken is vertrouwd met je geur. Siblings spreken elkaars taal. Knorrende beesten.'

Als het geraas van de auto op de ringweg in lage tonen dooft, buigt hij naar de biggetjes: ‘Wij zijn familie van elkaar. Wij horen allemaal tot de familie van de zwijnen; wij zijn ons gezin.’ Hij krabt in zijn kruis.

‘Wat zie je er weer prachtig uit,’ zegt hij, ‘zo *en profil* met de lage oranje zon achter je, de hemelse stralenkrans door het underwood, prachtige vrouw in je ondergoed. Prachtig. Een gedicht ben je. Een light verse, een sonnet.’

‘Een zeug, bedoel je,’ zegt ze, ‘ik ben een zwarte motte met heavy black tits under white Milkwood.’

‘Eva. Heb je een appel voor me?’ vraagt hij.

Ze steekt haar hand in de linnen tas en reikt twee appels. Overrijpe gold-ringenetten, weke bruine plekken.

‘Eten kunnen ze,’ zegt hij. Hij gooit de appels naar de bosvarkens. De varkens kauwen niet.

‘Adam. Ze zijn familie van je,’ herhaalt ze zijn woorden. ‘Civilisten,’ zegt ze. ‘Uit de Hof van Civilistan.’ Ze pauzeert. ‘Je hoort tot de zwijnenondersoort van de etende en slobberende niet-proevers.’

‘De Schrokken en de Slobbers,’ bedoel je. Smakkend vervolgt hij: ‘Hap, sloek, weg.’

‘Snel eten en snel weer aan het werk,’ zegt ze, ‘zo werden arbeiders en slaven geselecteerd. Wie snel kon eten kon ook snel werken. Zwijnen. Plebejers.’

‘Gevlekt,’ zegt hij, ‘misschien is ons biggetje net zo bont als deze stoere borstelige vetjongens.’ Hij werpt opnieuw een appel naar de zwijnen. Steeds meer varkens komen uit het struikgewas.

‘Kleine kans,’ zegt ze. ‘Kleine kans op een gevlekt biggetje. Ons kindje is egaal getint. Alles tussen pig skin en blauwzwart. Ik gok op café au lait.’

‘Darwin,’ zegt hij. ‘Mendel. Bruine en witte bonen.’

‘Darwin of Onze Lieve Beer, beide dobbelaars doen aan een loterij met veel nieten.’

‘Aan natuurlijke selectie,’ zegt hij. ‘Is je tas leeg?’

‘Survival of the fittest; wie zich niet weet te redden is niet waard dat hij leeft,’ zegt ze. ‘Alles is biogenetica. Voor wie dat niet genoeg is: alle zijnsvragen vinden ontsnapping in religie, in de natuur, in de bovennatuur, of, als je geluk hebt, in humor.’ Ze legt beide

handen – roodgelakte nagels – op haar volle borsten. ‘Filosofie, religie, wetenschap, metafysica, alle overtuigingen zijn niet meer dan onvoorwaardelijk geloof in varkens.’

‘Almachtige en onwetende varkens als duivelse, perverse en humoristische opruimers van de ondermaanse zwijnenstal,’ zegt hij. ‘Vrij naar Augius.’ Hij schudt de linnen tas leeg achter het schrikdraad. ‘Pigs in space.’ Applaudisch geknor klinkt uit Dante’s hel.

‘Ze zijn ons innig dankbaar,’ zegt hij; een arm om haar onderrug. ‘Onze familie.’ Hij knort, sluit zijn ogen, draait zijn hoofd in de nek. Hij ziet een jongentje in korte broek met bretels en in een boeventruitje. Zijn duim volgt over zijn lippen de kruisvouwen in de krantenfoto. “Heere zegen de woorden uit mijne mond, ook de banale.”

Ze houdt haar handen onder haar halfronde bol, buigt haar hoofd naar achteren, kijkt naar de hemel achter de boomkronen en zegt met gevouwen handen op haar buik: ‘Jij, jij hebt een motte en een biggetje. Jij – in je paradijs – hebt alles om dankbaar voor te zijn. Van dankbare en ondankbare varkens weet je niets. Van zwijnen uit Civillistan weet je niets.’ Voor hij kan antwoorden stuurt ze een schietgebed naar de hemel. “Heere zegen alle woorden die ik niet uitspreek.”

‘Varkens,’ zegt hij, ‘varkens eten, als revolutionairen, hun eigen kinderen.’

‘Mensen,’ zegt ze, ‘mensen zijn voedsel voor elkaar. Mensen zijn varkens en zwijnen.’

Hij weet dat ze het laatste woord wil. Hij zwijgt. Het theater heeft lang genoeg geduurd. Uit het ondergroen komt een varken gewaggeld; een gestreept nakomertje.

‘Ik vuul een wee,’ zegt ze. ‘Ik heb dorst. Va van mien kind, we gaot hen huus.’

Gearmd draaien ze de rug naar de bosvarkens. Hij kijkt over zijn schouder.

‘Sito, sito, sito.’

Taxus

‘Samen in dezelfde strop,’ zegt Homme. ‘Ze hingen samen in dezelfde strop, met de achterhoofden strak tegen elkaar. Dezelfde strop.’ Hij hoest.

‘Grappig,’ zeg ik. Ik zeg *grappig* of *lollig* als mij niets anders te binnen schiet. Ik had ook *Goh* kunnen zeggen, of *Verdorie*. Mijn vocabulaire van nutteloze nietszeggende woorden is eindeloos. Verstandige praat is niet mijn forte.

‘Verenigd in de eeuwigheid,’ doe ik een nieuwe poging om mijn beschaving en betrokkenheid te etaleren. Homme negeert mijn opmerking. Hij kent mijn repertoire. Homme weet hoeveel ik om hem geef.

‘De opgang op de ladder was misschien moeilijk,’ vervolgt hij. ‘Sterke karakters, opa en oma. sterke wil, het resultaat...’

‘Voor altijd aaneengekleusterd,’ probeer ik waar ik opnieuw beter mijn mond had kunnen houden. Mijn innerlijke stem zwijgt nooit, maar dat betekent niet dat elk woord naar buiten hoeft te komen. De meeste trauma’s zijn self supporting. Het is niet nodig ze te voeden.

We zitten aan de rand van een beeldentuin in de schaduw van een perenboom. Homme zit voorover op een verweerde stijlvolle hardhouten klapstoel. Ook design kent de tanden en kiezen van tijden die voorbijgaan. Het lijkt erop dat mijn wandelmaat zijn verhaal aan het gemaaide gras vertelt. Ik hang lichtjes achterover tegen de rugleuning van mijn rollator. Mijn onderarmen rusten op de handvatten. De rollator staat op de rem, al is dat op het oneffen grasveld niet nodig. De wandelhulp is om mee te wandelen, niet om op te zitten, op korte pauzes na, als de ledematen erom vragen. We zitten. De halfbewolkte wereld raast aan ons voorbij, vooral buiten ons gezichtsveld. Ongeschoren kameraden zijn we. We rusten uit van onze ledigheid. Kurze Pause tut gut.

Ginds op het terras achter het kasteeltje is koffie met appelgebak uit de streek, met slagroom van buiten onze grenzen. Kersen op

taarten en puddingen zijn van elders ingevlogen. Het gewone erfgoed is hier het beste; boterhammen met kaas, droge worst.

‘Mijn opa hield van oma. Ze hielden van elkaar, dat weet ik zeker...’

Ik geef niet om zekerheden. Vooral niet als het liefde aangaat. Niets is wisselvalliger dan zekerheden. Dood is de enige zekerheid, al twijfel ik soms aan de eeuwigheid van het niet-zijn. Ik zwijg over leven na de dood, waar de opa en oma van Homme, jaren nadat ze hun hoofden in dezelfde strop staken en de ladder wegschopten, nog steeds in gesprek zijn met hun kleinzoon, die inmiddels de jaren van verstand weer achter zich laat. Ik ken het verhaal van het slotakkoord in de boerenschuur als de bijbel. Telkens nieuw en verrassend. Eenmaal vertellen is niet genoeg. Tweemaal daags ook niet. Expressie is een eerste levensbehoefte, las ik in vakliteratuur, net als eten, drinken en slapen. Voor sommigen hoort knuffelen in die reeks. Niet voor mij. Aanrakingen halen het slechtste in me boven. Wie in vrede met me om wil gaan blijft van me af.

Emoties, vernauwend blikveld, kinderlijke gevoelens en periodieke incontinentie winnen bij Homme van het verstand, zoals vaker voorkomt bij senioren, mezelf niet uitgezonderd. Ik probeer houvast te vinden in de fenomenologie. Ik let op verschijnselen, meer dan op verschijningen. Revenons à nos moutons. Terug naar de beeldentuin.

Vandaag is het open dag van beeldend kunstenaars. Homme en ik zijn een dagje uit. We nemen het ervan, al weten we nog niet waarvan. De meegebrachte boterhammen en de bananen zijn al verslonden. De droge worst is voor later. Langs de randen van de tuin achter het kasteeltje laten vrouwen – enkel vrouwen voorbij de vruchtbare leeftijd – hun ambachtelijke sculpturale vaardigheden zien. Helder Carrara marmer fungeert als drager van lichaam en bloed van een biggetje. Een bekapt, geschuurd, gepolijst wit varkentje als *Denkmal* voor een kleinkind. Een gespikkeld en van foraminiferen voorzien nijlpaardje uit gebutst hardsteen voor een ander kleinkind. Nog vijf beesten te gaan. Een zoogdiertje of een reptiel in pastelgroen serpentijn van oma, een krokodil voor de eeuwigheid. Ik zag nog niemand beetelend aan een zelfportret in weerbarstig graniet of toegeeflijker zandsteen. Misschien is elk beeld een zelfportret.

‘Laten we een rondje maken,’ zegt Homme. ‘Opa en oma blijven in onze gedachten; ook als we niet aan ze denken.’ Voor ik mijn zwijgen kan staken laat hij volgen. ‘De beeldhouwers verdienen onze aandacht.’

Het graf met op de zerk dezelfde sterfdatum voor beiden is inmiddels geruimd. Dat is voortschrijdende beschaving. Graven worden geruimd; een pleonasme voor de ruiming van de stoffelijke resten. Homme’s opa en oma; bevordert tot de eeuwigheid. Amen.

‘Tegen de klok in,’ zeg ik. Ik zwenk mijn hoofd in de rondte. Als ik eenmaal sta laat ik de handvatten niet los. Ik leef in symbiose met de rollator; twee benen en vier wielen, één organisme. Enkel een rem op twee wielen.

Op een sokkel staat semi-transparante platte gekartelde marmeren schijf op een voet van graniet, bijeengehouden door koperen gietsel. *Wolkenlucht II*. staat op het bordje.

‘Goed getroffen,’ zegt Homme. Hij wijst met zijn stok naar de cumuli en de blauwe hemel van *Wolkenlucht I*. Ik duw mijn wandelhulp door het gras. Er is regen voorspeld.

‘Dit is brons,’ zegt de kunstenaar. ‘Met hamer en beitel verwijder ik oneffenheden. In de gipsen mal komen soms scheurtjes. De luchtkanaaltjes vullen zich met brons. Braampjes.’

‘Pokdalig,’ merk ik op.

‘Mooi werk.’ Homme houdt niet van mijn provocaties. Hij hoest en draait met zijn hak in het gras alsof hij een peuk dooft. Sinds het carcinoom rookt hij sigaretten niet langer korter. Het hoesten is gebleven.

‘En dat beeld?’ vraag ik. Wat ik ook probeer, mijn stem klinkt niet overtuigend. Op een sokkel staat een bronzen meisje van een jaar of zes in verkleinde uitgave. Haar handen reiken naar de hemel.

‘Mijn dochter,’ zegt ze. ‘Dat is mijn kind. Mijn dochter.’

‘U haalt uw inspiratie uit de natuur!?’ vraag ik. Homme hoest. We gaan zonder het antwoord af te wachten.

Op weg naar het volgende beeld zegt Homme: ‘Laat dat, wil je.’ Homme kent mijn aangeboren en gecultiveerd cynisme. ‘Houd je mond. Spreek niet met anderen als je in mijn gezelschap bent, Wil je!?’ Ik hoest niet, ik schraap mijn keel.

Verderop bij de pioenrozen en bloeiende rododendrons polijst een beeldhouwster een speksteen. Ze bevrijdt een kikker uit de rots.

‘Spel,’ zeg ik buiten gehoorafstand van de kunstenares, ‘kunst en taal zijn niet meer dan een spel. Heel postmodern.’

‘Literaire en artistieke homo ludens, bedoel je. Niet heus.’ Homme prikt me met zijn stok. Ik grijns. ‘Die spekstenen kikker vertelt het verhaal van een niet vervulde kinderwens,’ zeg ik. Ik hoor een knetterend scheldwoord. Homme zegt niets. Homme hoest. Hij heeft gelijk. Ik bijt op mijn wang.

Het geeft geen pas kunstenaars bij de bok te doen, maar soms is mijn drang om te stangen groter dan mijn zelfbeheersing, vooral als ik het gevoel krijg als een *simple minded old man* behandeld te worden. Sinds de rollator tuimelen vooral oude vrouwen uitnodigend en opdringerig over me heen met ongewenste hulpvaardigheid. Alsof ik na de aanwinst van fysieke beperkingen mijn verstand ben kwijtgeraakt. De taarten omarmen me, als ik ze niet tegenhoud, als ware ik een ongevaarlijke knuffelhomo, een teddybeertje, zonder onwelkome drift om hun lakens te bevleken.

‘Gebruik die hulp,’ had Homme gezegd. ‘Ik kan zonder mijn stok overeind blijven, maar het leven wordt mij aangenaam gemaakt door vrouwenhanden die mijn stok als uitnodiging zien om me hulpvaardig te benaderen, een arm te geven, koffie voor me te halen, mijn hemd netjes achter de broekboord te duwen, mijn billen af te vegen, mijn god, mijn Laat het gebeuren! Het is hun behoefte! Gun ze hun goedheid!’ En met verlaagde en vertraagde stem: ‘Ik houd wel van knuffelen.’ had hij warm pekewater in mijn open wonde gestrooid. Ik houd niet van knuffelen. Homme weet dat.

‘Lindenhout,’ zegt ze, ‘is zacht en gemakkelijk te bewerken. Heel fijn hout om hol en bol te oefenen.’ Ze is anderhalve meter hoog. Meer is niet nodig. Ze heeft een dikke schijf van een lindenboom aan de ene kant het aanzien van een schelp gegeven, de keerzijde lijkt op holle en bolle vormen die ze voor ons verborgen houdt.

‘Een oefenstuk, begrijp ik,’ zegt Homme.

Ze knikt.

‘En het echte werk?’ vraag ik beleefd.

‘Taxus,’ zegt ze. Ze wijst naar een blok donker hout op een werkbank. ‘Een restant van een grote partij.’

Ik knijp in de remmen. Zijn wij niet allemaal restanten van een grote partij? zegt mijn hoofd.

‘Goh,’ murmel ik.

‘Heel lijfelijk werk,’ zegt Homme. ‘Tactiel.’

Homme raakt een snaar. Ik weet niet of het de juiste is. Elke snaar is de juiste. Van valse noten valt meer te leren dan van zuivere klanken.

‘Als ik hamer en beitel en gutsmesses gebruik,’ zegt ze, ‘is het alsof ik mijn man uit de dood terughaal. Hij was elf jaar ziek. Ik heb hem verzorgd, verpleegd en zijn laatste bittere pil verzacht met morfine. Zeven jaar geleden alweer. Ik heb heel goede herinneringen aan zijn afscheid. Ons afscheid. Na zeven jaar ben ik zover dat ik zijn kop uit de taxus kan halen.’

Homme zwijgt. Ik volg Homme en zeg niets. Praten is vooral zwijgen. We hoesten beiden. Homme hoest grondig. Ik beperk me tot een schraperig kuchje. Uit solidariteit draai ik mijn hak in het gras. Ik heb nooit gerookt, geen tabak, geen zalm, forel of garnalen.

‘Beeldhouwen is therapie,’ zegt ze. ‘Het hout is mijn gids, mijn steun en toeverlaat. Alles wat ik maak ontstaat vanzelf. Ik heb geen plan, op zijn hoofd na, maar hoe het hout zijn vorm vindt, daar denk ik niet over na. Mijn handen doen wat mijn onderbuik me laat weten.’ Ze opent haar handen. ‘Ik weet niet van ophouden,’ laat ze volgen. ‘Ik heb vaak blaren in mijn handen. Ik smeer ze in met babyolie voor ik naar bed ga. ’s Nachts draag ik handschoenen. Monomaan ben ik.’ Ze vouwt haar handen over haar buik.

‘Dwangneuroses en trauma’s,’ zegt Homme, ‘daar kan veel moois uit ontstaan.’ Homme hoest. Voor wie talent heeft, denk ik. Ik slik.

‘Ik weet nog niet hoe ik het taxushout ga aanpakken,’ ze krijgt een lichte bloes op haar gezicht. ‘Misschien maak ik twee koppen uit dat ene stuk. Van hem en van mij.’ Haar vingers krabben op het hol en bol van haar buik. Haar blik glijdt naar houtspaanders op het gras.

Januskop, je maakt een Januskop, denk ik, Januskop is het verkeerde woord. ‘Goh,’ zeg ik.

Ik wil weten of ze tussen haar lakens wanten draagt of vingerhandschoenen, zo banaal zijn mijn onstuurbare gedachten. Ik vraag niets. Ik laat me op de rollator zakken.

‘Een dubbelportret.’ Ik vind het passende woord. Ze glimlacht.

Ze vraagt mij niets. Ik voel haar hand op mijn onderarm. We hebben contact op ooghoogte. Mijn bloed kolkt. Met de rug van mijn hand veeg ik langs mijn gezwollen lippen. Ik adem diep in. Ze ruikt niet, misschien ligt dat aan mijn orgaan. Ze laat mijn ogen los en keert haar blik verder naar boven, naar haar man in het achtermaanse. Ze vouwt haar handen koesterend over de taxusstam. Haar hoofd weet wat haar buik voorschrijft. Ze gloeit. Homme hoest. Ik schraap mijn keel.

‘Verenigd in de eeuwigheid,’ zegt Homme. Met zijn gretige hak draait hij een gapend gat in het gras. ‘Voor altijd aaneengekluisterd.’

De fuik

De visplek lag aan het eind van een breed schelpenpad dat aan weerszijden omzoomd was door populieren. Waaibomenhout zoals Ernest die bomen placht te noemen, waar Adelborst de voorkeur gaf aan ritselbomen, naar het zangerige geluid bij milde oostenwind. De derde in het gezelschap van oud-strijders, Broosmann, sprak van poppels. Broosmann had zijn roots in de Achterhoek. De Gelderse Achterhoek zoals hij placht te zeggen, om verwarring met achterbuurten, slums, shanty towns, bidonvilles en taudis uit te sluiten.

De drie academici op leeftijd brachten na een gezamenlijk uitstapje in de Baltische staten in het toegestane seizoen de dagen vissend door aan de waterkant.

‘Vissen,’ zei Adelborst – drs. Nederlands van een verouderde lichte –, ‘is zowel een werkwoord als een zelfstandig naamwoord, en dan in het meervoud.’ Adelborst had een metalige stem, enigszins verbloemd door een equalizer in de software van zijn spraakorgaan. Adelborst was van de drie doctorandussen – doctorandi – het verst verwijderd van de doorsnee-man. Adelborst deed het zonder hoofd. Als kermissen met afwijkende types nog waren toegestaan had Adelborst een goede plek kunnen krijgen naast de vrouw met baard, naast de hermafrodiet en naast wat in die kermisjaren n. werd genoemd.

Aan de bovenkant, waar bij de vrouw met baard het hoofd aanwezig was, staken bij Adelborst drie pijpen uit het halsgat. Eén pijp had veel weg van een sifon voorzien van een trechter; de slokdarm. Adelborst mocht alles eten, maar hij gaf de voorkeur aan Brinta met noten en rozijnen en aan hopjesvla. Spruitjes, zijn lievelingseten, had hij afgezworen. Alle eten was smakeloos geworden, zelfs het zout. Adelborst hield niet van verstoppingen in de sifon, en ook niet van obstructies in de anus. De sifon functioneerde net als bij de wastafel als stankafsluiter tegen

‘slechte’ adem. Dagelijks verdween een zuurremmer in de trechter, als was het een gootsteenontstopper.

De tweede, de luchtkoker, had de opening als een snorkel op een onderzeeboot met de pijp naar beneden gebogen. De derde buis tussen de schouders was een lange pijp voorzien van een beveiligingscamera met een blikveld van 360 graden rondom, inclusief een richtmicrofoon annex luidspreker. Software in de rugzak vertaalde de beelden en geluiden naar een visueel kriebelpatroon op de rug. De beelden waren weliswaar in zwartwit en met wazige randen, maar meer dan voldoende om achter een wandelhulp, een rollator, de weg te vinden over het schelpenpad. ‘s Nachts waren de resultaten optimaal met heldere beelden van lantaarnlicht, van koplampen en bij helder weer eenmaal in de maand van de volle maan. Bij nieuwe maan zag Adelborst via zijn rug de Grote Beer en Venus. Maar misschien waren die beelden voorgeprogrammeerd. Na een software update leken de sterren en planeten van plaats verschoven. Eenmaal herkende Adelborst het Zuiderkruis aan de sterrenhemel. Met het Zuiderkruis kwamen frivole, zondige en benijdenswaardige herinneringen aan zijn verblijf in Afrika beneden de evenaar uit het zwarte gat van zijn herinneringen terug. Ook destijds, toen het nog kon, had hij zijn hoofd niet altijd bij relevante zaken gehouden. Meer dan eens had hij op die *lieux de mémoires* de onontkoombare, dwingende, pathetische, triviale materiële stroom van zijn onderlichaam gevolgd. De altruïstische gevolgen waren niet onopgemerkt gebleven, maar daarover een andere keer.

Adelborst hield van stijl. Strak in het pak, met de koninklijke Willemsorde net boven de pochet van zijn jasje. Het zwaard was aan verheffing tot de ridderstand te pas gekomen. Angst voor toevallige onthoofding door de vorstin had hij niet gehad. Wat ontbrak kon immers niet ontvreemd worden. Sinds zijn decapitatie ontbrak het hem aan niets. De onderscheiding was eenmalig door de koningin opgespeld en nooit weer van de plek geraakt. Adelborst had drie identieke donkerblauwe jasjes. Naast het tenue met de Willemsorde ook één blanco buis en één met de Nederlandse leeuw op de revers (voor zijn 40-jarig voorzitterschap van bridgeclub *Deel nog eens uit*).

De neerlandicus was in Lijfland, een van de Baltische staten aan de grens met Rusland, door een verdwaalde granaat zijn hoofd

verloren. Naar verluidt riep zijn hoofd als laatste kreet “Bosje Moi” hetgeen in het Russisch zoveel wil zeggen als “Mijn God, Mijn God waarom hebt Gij Mij verlaten?”

God had Adelborst niet verlaten. De vader van Adelborst had postuum gelijk gekregen toen deze over zijn zoon beweerde op het moment dat de jongen bekende Nederlands te gaan studeren: ‘Wat ie in de kont hebt, heb ie niet in de kop.’ De Russische granaat had in vivo aangetoond dat het verstand ook op onverwachte plaatsen in het lichaam kan opduiken. Niet gespeend van humor placht Adelborst vanuit die zienswijze met beide handen op zijn billen te slaan onder de uitroep “Ik ben een God in ‘t diepst van mijn gedachten, En zit in ‘t binnenst van mijn ziel ten troon”. Met name het zitten uit de dichtregel vond Adelborst vermakelijk, met uiteraard het gemak, de pot voor overschot van brood en middagpot, als troon.

Na het ongeval sprak Adelborst niet langer van Lijfland, maar van Leeftland, door de spraakcomputer soms verbasterd tot Leegland. “Hoe kleiner mijn fysiek lichaam, hoe groter mijn mystieke geest. Mijn geloof in geestelijke gemeenschap groeit met de krimp van mijn vlees,” was zijn insteek. Zonder hoofd voelde hij zich de meerdere van zijn visgenoten, al waakte hij ervoor die metafysische superioriteit te laten merken. God bleef diep in zijn gedachten verscholen. Op de vraag of Adelborst God had verlaten klonk als antwoord: ‘Lik mie den Arsch.’ Misschien was die banale uiting een softwareprobleem, of – Ach du lieber Gott von Bentheim – afkomstig van een hacker uit de naburige graafschap.

Ernest, met het rechterbeen onder zijn romp, was de theoloog van het drietal. Zijn gemummificeerd linkerbeen stond op een piëdestal gespijkerd in een vitrine van de Igreja de Santa Clara in Oporto, Portugal, naast relikwieën en schelpen van Sint-Jacobus van Compostella. – A personal gift from a warrior for Christ’s sake. – Ernest als praktiserend Ds. Drs. Hij was de Heilige Geest van de veteranendrie-eenheid.

Deze strijdmakker was als organisch chemicus opgeleid en had na het doorgronden van de materie – ruim 120 onderscheidbare individuen in het Periodiek Systeem der elementen – voor filosofische metafysica gekozen. Wetenschap leek door kobolden in een Mening veranderd. “Vandaar mijn motto: The Importance

of Being Earnest,' zoals de Ds. Drs. placht op te merken. Tegenstellingen tussen feit en fictie waren volgens Ernest te overbruggen door uitersten van eenzelfde naam te voorzien. Extremen waren immers keerzijden van dezelfde munt. Bij goed en kwaad was dat helder; de dosis bepaalt het effect. En, had Ernest opgemerkt, bij Adelborst bleek dat – doorslaggevend bewijs van de *error theory* – ook kop en kont uit één vlees gewrocht waren. Duidelijk was dat ook ongelooflijke misvattingen waar kunnen zijn.

In zijn relatieve tijd, en een andere tijd kende hij niet, knutselde Ernest aan een synthese tussen geloof en ongeloof. Bijgeloof met een vleug onbepaaldheid in de geest van Werner Heisenberg leek hem een goede kandidaat voor de paring van zekerheden met onzekerheden. Wetenschappers geloven, placht Ernest te zeggen, en gelovigen weten het zeker. De begaanbare middenweg lag als schelpengruis voor het oprapen, al dan niet omzoomd door ruisende poppels met afbrekende takken.

Ernest was niet in Lijfland, inmiddels herdoopt in Letland, maar in Estland door een grensoverschrijdende Russische kogel te grazen genomen. Een salvo uit een kalasjnikov had eerst zijn balzak en daarna zijn linkerbeen afgesneden. De testis waren teruggevonden, maar niet meer te gebruiken. De kerk van de schelpenheilige in Santiago en ook de kerk in Oporto, Portugal, wilde zijn teelballen – op sterk wijwater – niet in de schrijn in het aangezicht van maagd Maria met kind. Ook het feit dat haar Zoon geen nakomelingen had verwekt had de bisschop van Lisboa niet kunnen vermurwen. De clerus liet kinderen tot zich komen, maar bleef een gezelschap zonder ballen.

De testikels van Ernest stonden inmiddels bruin verkleurd en licht gekrompen in een weckflesje op de schoorsteenmantel. Ernest koesterde de dierbare herinnering. Als zijn blik, in de geest van Zwarte Piet, naar de schoorsteen afdwaalde, zong hij soms een Sinterklaasliedje bij de aanblik van zijn ovale kaatsballen zonder net, maar vaker prevelde hij het gebed dat zijn vader en moeder hem hadden geleerd. "Tot in het uur van onze dood. Amen."

Broosmann was opgeleid tot doctorandus in de historische geografie, de geologie en de kosmologie, kortom; kenner van

de aarde en van de hemel. Hij was de nestor van het gezelschap. Broosmann ging zonder voornaam door het leven. ‘Net als God,’ had hij slechts eenmaal badinerend opgemerkt. ‘Net als de Achterhookers,’ had hij rapjes aangevuld om zijn onvolprezen nederigheid en alom bekende bescheidenheid terug te winnen. Zijn snelle zelfcorrectie had niet kunnen voorkomen dat hij tot zijn stil genoegen als nickname “God van Voorst” met zich mee mocht dragen.

In Litouwen had Broosmann geluk gehad. Hij was niet in het hart en ook niet in de onderbuik getroffen. Een salvo, misschien twee salvo’s *friendly fire* op hetzelfde moment, hadden zijn beide armen meegenomen. Hoewel omstanders hun best hadden gedaan, was van de restanten van zijn armen enkel nog gehakt te maken. De botsplinters waren wellicht geschikt geweest als relikwieën voor het groeiend aantal Mariakapellen in Drenthe en omstreken. Maar toen die gedachte aan de nuttige bestemming in Zandberg, Zwartemeer en Erica naar boven kwam, was het al te laat geweest. De restanten van zijn armen waren bij een abattoir afgeleverd, of bij een destructiebedrijf, maar daarover een andere keer.

‘Het lot,’ had de God van Voorst gezegd, ‘heeft ons in dit oneindig leegland bijeen geloot. Om te vissen.’

De chemisch theoloog had als religieuze kanttekening snedig opgemerkt: ‘Akkoord, Broos, als je met het Lot de Voorzienigheid bedoelt.’

Adelborst daarentegen had de voorkeur gegeven aan een komisch begin van de schepping, al dan niet vermomd als een kosmisch zwart gat vergelijkbaar met *l’origine du monde*. Over de gevolgen van die intieme oerknal had hij zo zijn gedachten. Maar daarover bij een andere gelegenheid.

‘Hoe het ook zij,’ had Broosmann het onderwerp afgekaart, ‘in het ondermaanse drijven we mee op de levensstroom naar Nergenshuizen. We hebben het ermee te doen.’ Niemand deed navraag naar de betekenis van *ermee* in dit filosofisch betoog.

‘Pis is zowel een werkwoord als zelfstandig naamwoord,’ zei Ernest om Adelborst bij de les te houden. Ze hadden de wandelhulpen bij de visplek geparkeerd; op de rem.

‘Pissen en vissen,’ antwoordde de neerlandicus gevat. ‘Jij kunt beide even goed.’ Hij herhaalde: ‘Pissen en vissen.’

Ernest was ondanks zijn roeping de minste visvanger van de drie.

De laatste opmerking van Adelborst over de kwaliteiten van Ernest was uiteraard plagerig bedoeld. Elk wist van de castratie van Ernest. Ook het buitenlid was bij hem weggesneden, en, helaas niet bewaard gebleven. Welbeschouwd was Ernest, althans wat de uiterlijke geslachtskenmerken aanging, niet soldaat, maar vrouw gemaakt. De vetkwabben op de heupen en op de borst hielpen mee om die indruk te versterken. Niemand maakte neerbuigende opmerkingen over het voortijdige slot van zijn viriliteit. Ieder van hen plaste inmiddels zittend, met losse handen, alsof ze nooit anders hadden gedaan.

‘Dat ik mijn tweede en derde been moet missen is vervelend,’ zei Ernest. ‘Dat mijn hormonen een andere – gender neutrale – koers kiezen, vind ik niet erg. Ik raak nu nooit meer opgewonden als ik iets wulps voorbij zie komen. Opwinding was nooit mijn sterke kant. Ach, jullie weten dat wel.’ In één adem liet hij volgen. ‘Wie heeft de pieren meegenomen?’

De God van Voorst had de pieren meegenomen. Ernest, met twee armen en twee ogen wurmde drie pieren aan drie haakjes. Op het moment dat drie dobbers dobberden brak de eerste meditatieve stilte aan.

‘Je hebt beet,’ zei Ernest na een tijdje. Hij stootte Adelborst aan.

‘Ik zag het met mijn rug. Ik ben niet blind.’ Adelborst rukte zachtjes aan de hengel.

Het zat niet mee. De poppels ruisten, de zon scheen. De zon zakte in het westen. Adelborst zag op zijn rug de volle maan en Venus.

‘Als de vis niet bij Mahammad komt.’ Broosmann stootte de dominee aan.

‘Mohammed,’ repliceerde Ernest. ‘Ik houd van zorgvuldigheid.’ Zijn dobber zong psalm 23. Hij had beet. ‘The importance of being Earnest,’ liet de chemisch theoloog volgen.

Ernest negeerde het vervolgesputter van de geoloog, trok zijn visbroek aan, stapte in het water en liet de dobber stroomafwaarts drijven. Vissen was zijn lust en zijn leven.

‘Pissen en vissen,’ zei Adelborst. ‘Werkwoorden.’

‘Heidenen staan op één been om zich van zonden vrij te pleiten.’ Broosmann wees naar Ernest. ‘Wie het langst op één been kan staan is onschuldig.’

Ernest draaide op één been naar de oever.

‘Er is geen onderscheid tussen christenen, moslims, boeddhisten, heidenen en Drenten,’ zei de eunuch. ‘Iedere beschaving heeft een eigen religie met eigen wetten en afspraken. Het ene houvast is niet beter dan het ander. Schuldig of onschuldig; alle religies moorden, alsof dat een lust is.’

‘Doden is een werkwoord en een zelfstandig naamwoord, meervoud,’ zei Adelborst.

‘En lijken,’ riposteerde Broosmann. ‘Lijken is ook een werkwoord, schijnt het.’ De God van Voorst manoeuvreerde de hengel naar de kant door zijn benen over elkaar te slaan en haalde een ondermaats rietvoortje op het droge. ‘Dominee?’ liet hij vragend volgen met lichte ironie.

Organisch theoloog Ernest kwam uit het water en haalde het visje van de haak. Op een lichte hoofdknik van Broosmann liet Ernest de vis weer in zijn element.

‘Het wil vandaag niet bijten,’ zei Adelborst. ‘Zullen we gaan? Het wordt al donker. Achter mijn rug zie ik de maan.’

‘Bijten is een zelfstandig naamwoord, meervoud,’ zei Broosmann.

Achter de wandelhulpen kuierden ze stroomopwaarts. In een bocht van het stroompje was tussen twee palen een fuik aangebracht.

‘Geen wonder dat we geen vis aan de haak sloegen,’ zei Adelborst. ‘De fuik heeft alle vis verschalkt.’

‘Ambachtelijk gezien is de fuik een bijbels werktuig,’ zei Broosmann. ‘Vissen vangen, en onwetende mensen in het net verzamelen; onze missie en onze specialiteit.’

‘Vissen en vangen zijn werkwoorden en zelfstandige naamwoorden meervoud,’ zei Adelborst.

‘Werp uw netten uit en gij zult organisch en duurzaam mensen vangen,’ zei de theologisch chemicus. ‘Apostelen: werp uw netten uit in het zwarte gat van Leefland.’

Adelborst trok zijn schoenen uit, liet zijn broek zakken, schoof zijn onderbroek van zijn billen en ...

‘Volle maan,’ fluisterde Ernest.

... en stapte in de Jordaan.

‘Lach niet,’ zei Adelborst, inmiddels tot zijn middel in het water. ‘Lach niet om mijn blote kont. Lach niet om mij. Ik zie alles. En,’ vervolgde hij, ‘ik zie ook infrarood, warmte en kou. Ik zie de vissen in de fuik. Witte en zwarte materie heeft voor mij geen geheimen. Mijn hoofd loopt over. Ik verstop niets.’ Achter zijn rug borrelden methaanbellen naar het wateroppervlak.

Adelborst zakte door zijn knieën. De neerlandicus reikte tot zijn schouders in het water. Drie buizen staken boven het oppervlak uit. Hij rukte met een desperaat geweld aan de palen naast de fuik. Het water klotste tegen de oever. De palen waren stevig in de bodem verankerd. Adelborst richtte zich op en duwde een rubberen stop in de trechter boven de sifon. Kort verdween hij onder water, met de periscoop als onderwatercamera. Met het uiteinde van de fuik in zijn handen kwam hij weer boven. De vissen spartelden hun vrijheid tegemoet, inclusief de snoek die zich aan de opgesloten te goed had gedaan.

‘Bravo,’ riep Ernest. ‘Bravo. Je hebt goedgevolgelingen uit hun kerker bevrijd. jammer dat je de snoek hebt laten gaan.’ En op zachtere toon: ‘Volksmenners, dictators en moordenaars ontlopen altijd hun straf. Helaas.’

‘Bevrijdingsdag voor het volgzame gepeupel. Bravo,’ riep Broosmann. ‘Chapeau. Chapeau. Chapeau,’ klonk het als aanvullend klaterend applaus. Broosmann had het klappen met één hand vervolmaakt sinds hij zijn beide armen aan de wereld had geschonken.

Adelborst maakte een gebaar alsof hij zijn hoed afnam en zich het zweet van het voorhoofd wiste. Hij haalde de rubberen stop van zijn slokdarm. Een luide boer gorgelde door de stankafsluiter.

‘Ik moest dit doen,’ zei Adelborst met doorweekte stem. ‘Ik weet weer wat het doel van mijn leven is. Ik volg mijn innerlijke leidsman. The importance of being Ernest.’

‘Leven is een werkwoord,’ wees Ernest met lichte afgunst naar de erectie van Adelborst die uit het water stapte.

‘Leven is ookeen zelfstandig naamwoord,’ probeerde Broosmann de aandacht te verleggen, al besepte de God van Voorst als geen ander dat reddingswerk en hulpverlening een hoog erotisch karakter hebben. Niet dat die erotiek bezwaarlijk was, absoluut

niet. Doch, placht Broosmann te zeggen. ‘Waar zuivere erotiek is, daar ligt onzuivere pornografie op de drempel.’ Later meer over dit boeiende onderwerp.

Adelborst streek over zijn borst, streelde zijn krimpend lid droog, wachtte tot het lid naar beneden wees, plaste tegen het talud, en onder de uitroep ‘Pissen is een werkwoord’, trok hij zijn onderbroek aan. Vervolgens schoof hij zijn pantalon omhoog en frutselde hij zijn doorweekt hemd achter de broekriem. Hij wisselde zijn druipend Willemsordejasje voor het droge jasje uit zijn wandelhulptas; zonder insigne. De heldendaad was de beloning.

‘Zijn wij echt anders dan de snoek?’ vroeg Broosmann zich luidop retorisch af; met zijn blik naar het oneindige firmament.

De vraag was aan niemand in het bijzonder gericht. Voor hij een cliché-antwoord kreeg klonk metafysisch vanuit de poppels een aanzwellend ritselend geluid. De oostenwind liet zich horen. Er was meer tussen aarde en hemel dan het drietal kon bevroeden.

‘Als ik het lot van anderen, al zijn het koudbloedigen, kan verbeteren,’ sprak Adelborst met waterige stem, ‘en naar mijn vermogen hun leed kan verzachten, dan is dat voldoende om in dit Leegland mijn waardigheid te bewaren.’

‘Dat niemand je in je goede werken mag belemmeren,’ zei de God van Voorst. ‘Ik sta rondom achter je.’

De wind rukte op, een poppeltak brak en miste op een haar het illustere drietal. Wie kon, kneep in de rem. De weg over het schelpenpad werd afgesloten. In hun levens was er geen weg terug.

‘Het Lot,’ zei Broosmann.

‘De Voorzienigheid,’ zei Ernest. ‘Tot in het uur van onze dood.’

‘La Nasse,’ besloot Adelborst.

Verantwoording

Deze verhalen verschenen in mijn literair tijdschrift *Poze* en in eerdere boeken. Ik heb de vocabulaire uit de voorbije jaren niet aangepast aan wat wellicht nu correct is. Wie wil kan zich om uiteenlopende redenen geschokt, verontwaardigd, beledigd, in zijn/haar/het kruis getast voelen, of zich lichamelijk en geestelijk juist aangenaam geprikkeld weten. Literatuur is een medicijn met bijwerkingen.

Van enkele verhalen geef ik de aanleiding en inspiratie, misschien dat die achtergrond helpt om structuur te ontdekken. Mijn verhalen kunnen aanleiding zijn na te denken over de eigen opvattingen en de eigen rol.

Wellicht herkent u zich in de witte, zwarte, dominee, toverheks, homo, lesbiënne, geamputeerde, hond, intellectueel.

Rosarium

Kinderwens en twee homo-paren.

Hé Witte

Na een fietstocht door het Westerkwartier en bezoek aan het 'oorlogsmuseum' in Grootegast. Er verschijnen steeds meer zwarten in mijn proza. Had ik een zwarte willen zijn? Een zwarte vrouw?

Reiger

Na bezoek aan Den Bosch en een geslaagde date is de kruisiging nabij. De auto neemt de rol over van de Almachtige. Na Lichtmis komt alles weer goed.

Erica waer besto bleven?

Na een teraardebestelling rijst het verleden op uit het graf van de jeugd.

Onbevlekt ontvangen

De missietijd en verhalen van Witte Paters uit Donker Afrika versmelten met het evangelie. Uit mijn roman *Babs*.

Vurige tongen

Een aanloop naar het Noenmaal.

Noenmaal

Filosofische bespiegelingen over afkomst en erfgoed, met Francis als zwart alter ego.

Mandielig

Wat gemeenschappelijk kan hoeft niet alleen.

Goof Petreaus

Hoe een kerkgang eindigt in een droom.

Een dorp als geen ander

Aanloop naar De varkens.

De varkens

Varkens verwijderen ondergroei in een park. Wat doet dit met een echtpaar in blijde verwachting?

Sito = Si tôt (Fr.), tot zo.

Naar aaneiding van het Latijnse gedicht *Pugna porcurum* van Plancius, waarin elk woord met de letter P begint. Het gedicht en de vertaling staan in mijn boek *Joseph*.

TAXUS

Beschouwing over dood en overleven met belemmeringen.

De Fuik

Drie gemankeerde mannen maken er het beste van. Samen vormen ze een Drieëenheid. La nasse = De fuik (Fr.)

Naar de roman *La nasse* van Patrice Ndedi-Penda. Te vinden in mijn *Reis door koloniaal erfgoed*.

Welkom.

